

Abô Mavi atu ba Luk hato Abô môᶇ

Luk hato kapyã êntêk. Yani ma anyô loᶇ buyaᶇ ma miᶇ Israeᶇ te ami. Yani ma dokta te ma Pol anêᶇ anyô môᶇ. Yanida ma miᶇ hayê Yisu ami, ma doᶇtom hanaᶇ abô haviᶇ ᶇê nômbêᶇ atu ba bôk êyê Yisu hathak malaᶇiᶇ.

Yani hato kapyã êntêk hadêᶇ anyô bêᶇ Tiapilus. Tiapilus ma anyô Lom te. Tiapilus miᶇ bôk hayê pik atu Yisu hamô ba haveᶇ ami. Ba intu Luk hawasa bêᶇ anôᶇ. Luk lahaviᶇ Tiapilus eyala abô avanôᶇ esak malêᶇa takatu ba Yisu hanaᶇ ba hadum. Ba intu hato hathak malêᶇa takatu habitak vêᶇ ka evathu Yisu hi aleba hayô waklavôᶇ hathak leᶇ ba hi. Aêᶇ iyom ma Luk hik thô nena Yisu miᶇ halêᶇ ek nêᶇ ᶇê Israeᶇ iyom bulubiᶇ ami. Mi, halêᶇ ek nêᶇ ᶇê Israeᶇ lôk ᶇê loᶇ buyaᶇ bulubiᶇ imbiᶇ. Luk halam Yisu nena, “Anyô Anêᶇ Nakaduᶇ” bêᶇ anôᶇ.

Hato kapyã êntêk hadêᶇ 60 mena 70 AD la. Ma haveᶇ yam ma hato kapyã Aposel haviᶇ.

Abô môᶇ

¹ *Anyô bêᶇ Tiapilus, avômalô bêᶇ anôᶇ eto kapyã hathak nôᶇ takatu ba bôk hik anôᶇ hêk yêᶇô malêvôᶇ.

---

* **1:1:** Ap 1:1

² Thêlô eto abô hatôm atu ba anyô vi êyê Yisu hadum ba hanañ. Nê êñ êmô hatôm Wapômbêñ anêñ nê ku ek enañ abô hadêñ avômalô.

³ Aêñ ba yalenmavi anôñ ba yahato kapya êntêk hadêñ o hathak nôñ takêñ ek malê nena yada yahadum ku bêñ anôñ ek yahanañ hik abô takêñ liñ hathak Yisu anêñ ku sapêñ ek yenañ abô êñ imbitak êtôm loho mavi.

⁴ Yahato abô takêñ ek nêñ o sa ek oyala abô takatu ba bôk holañô, êñ ma abô avanôñ.

Anêla hayô ek Sekalaia

⁵ Sêbôk atu ba Kiñ Helot hayabiñ avômalô Judia ma anyô habôk da te hamô ba anêñ athêñ nena Sekalaia. Yani hadum ku habôk da haviñ nê ôdôñ atu ba iniñ athêñ nena Abiya. Ma yanavi Elisabet habitak anêñ Alon anêñ limi haviñ.

⁶ Thai êmô thêthôñ mavi hêk Wapômbêñ ma, ma ethak esopa abô balabuñ lôk Anyô Bêñ anêñ abô sapêñ ba iniñ kambom mi.

⁷ Ma donjom Elisabet ma avi yamu ba intu thai avômena mi, ma êmô aleba eyalôv.

⁸ Wak te ma ôdôñ Abiya iniñ waklavôñ nindum ku êmô unyak mathêñ. Ma etak Sekalaia ek indum ku êñ.

⁹*Thêlô esopa nê êbôk da iniñ kobom ba ibi valu ek nêgê nena opalê intu tem imbitak êyô Anyô Bêñ anêñ unyak mathêñ ba ni ek êmbôk kamuñ ôv mavi. Êñ ma Sekalaia anêñ athêñ habitak ba yani hi Wapômbêñ anêñ unyak ek êmbôk da.

¹⁰ Ma Sekalaia habôk da ôv mavi ba avômalô bêñ anôñ imiñ unyak viyaiñ ba eteñ mek imiñ.

---

* **1:9:** Kis 30:7

11 Êñ ma Anyô Bêñ anêñ añela te hayô ek Sekalaia ba hamiñ loñ êbôk da ôv mavi anêñ loñ vianôñ.

12 Sekalaia hayê añela, êñ ma hasoñ ba hakô kambom.

13 Ma doñtom añela hanañ, “Sekalaia, miñ ôkô ami. Anêm mek ma Wapômbêñ halanô. Vônim Elisabet tem embathu nalum malô te ba ondam anêñ athêñ nena Jon.

14 Ma tem lemmavi bêñ anôñ. Amena êñ habitak ma avômalô bêñ anôñ tem leññmavi

15 *ek malê nena yani tem imbitak anyô lôk athêñ bêñ imiñ Anyô Bêñ ma. Yani miñ hatôm inum yak waiñ lôk ñañ maniñ vi ami. Hamiñ talêbô la denañ ma tem Lovak Matherñ êmbôlô yani kapô siñ.

16 Ma tem endom avômalô Israël bêñ anôñ ba ini êndêñ Anyô Bêñ, thêlôniñ Wapômbêñ.

17 *Ma yani tem êmôñ ek Anyô Bêñ ma anêñ lôklokwañ lôk ku lo loñ ma tem êtôm Elia anêñ. Ma tem indum ba lami lôk nali nimbitak kapôlôññ doñtom. Lôk indum ñê leñôndôñ kôtôñ leñôndôñ ekyav ek nedañô ñê thêthôñ iniñ auk mavi. Ma yani tem indum aêñ ek avômalô nêpôpêk i ba neyabiñ Anyô Bêñ anêñ êyô.”

18 Ma Sekalaia hanañ hadêñ añela, “Yai luvi bôk ayalôv yôv ba yanêmbiñ abô êñ aisê?”

19 *Ma doñtom añela hanañ viyañ nena, “Ya Gebliel, ba yahamiñ Wapômbêñ thohavloma. Ba intu yanida hêv ya ba yahalêm ek yanañ abô mavi êntêk êndêñ o.

---

* **1:15:** Nam 6:2-3   * **1:17:** Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13   * **1:19:** Dan 8:16; 9:21

20 Yôv ma ondanô, miñ hôêvhabiñ yenañ abô ami. Aêñ ba vembôlêk tem putup ba miñ hatôm onañ abô ami endeba yenañ abô êntêk injik anôn êtôm waklavôn atu ba Wapômbên hanañ am.”

21 Avômalô eyabiñ Sekalaia aleba mi ma leññhabi nena malê te lêk hapôm Sekalaia hamô unyak mathen kapô am?

22 Ma Sekalaia hale yaiñ ma abôlêk putup. Ba hik nômkama thô hathak bañ iyom ma miñ hanañ abô ami. Aêñ ba thêlô eyala nena yani lêk hayê wêñ te hêk unyak mathen kapô.

23 Sekalaia hadum anêñ ku yôv ma yani havôhi anêñ unyak.

24 Haven yam ma Sekalaia yanavi Elisabet hasaben. Ma havuñ i hatôm ayôn bahenvi.

25 Ma hanañ nena, “Anyô Bêñ lamavi ba hadum nôm êñ ek ya ba hêv yenañ mama vê hêk avômalô maleññ.”

Anjela hayô ek Malia

26 Elisabet hasaben hatôm ayôn bahenvi ba la-havute, ma Wapômbên hêv anjela Gebliel ba hi hayô malak Nasalet hêk Galili kapô.

27 *Yani hi hadên avi muk te anêñ athên nena Malia. Malia anêñ avômalô bôk epesañ abô yôv ek nendom yani êndên anyô te anêñ athên nena Josep. Josep ma Kiñ Devit anêñ lim.

28 Anjela hi hadên Malia ma hanañ, “Waklêvôn mavi o! Anyô Bêñ hêv lamavi anôn hadên o ba hamô haviñ o.”

29 Ma Malia halañ abô êñ ma hason kambom ba lahabi nena abô êntêk ma aisê am.

---

* 1:27: Mat 1:16,18

³⁰ Ma donjom anjela hanañ hadêñ yani, “Malia, miñ ôkô ami. Lêk hôpôm Wapômbêñ anêñ lamavi.

³¹ *Ondañô, tem osabeñ ba onja okna te ba ondam anêñ athêñ nena Yisu.

³² *Yani ma tem imbitak anyô lôk athêñ bêñ. Ma tem nendam yani nena Wapômbêñ Leñ anêñ Nakaduñ. Ma tem Anyô Bêñ Wapômbêñ nêñ lim Devit anêñ ku kiñ êndêñ yani.

³³ Ma tem êmô êtôm Jekop anêñ avômalô iniñ kiñ wak nômbêñ intu sapêñ. Ma anêñ ku eyabiñ anêñ avômalô hatôm nêñ yak ami ma mi anôñ.”

³⁴ Ma Malia hanañ hadêñ anjela aêntêk, “Nôm êñ tem imbitak aisê am? Miñ bôk yahêk haviñ anyô te ami.”

³⁵ Ma anjela hanañ nena, “Lovak Matheñ tem êlêm êndôk o ma Wapômbêñ Leñ anêñ lôklokwan tem êyô o vov. Ba amena atu ba hovathu ma tem matheñ ba nendam nena Wapômbêñ Anêñ Nakaduñ.

³⁶ Ondañô. Yatam avi Elisabet bôk avôdôñna ba elam yani nena avi yamu, ma donjom lêk hasabeñ ba anêñ ayôñ bahenvi ba lahavute ba tem embathu amena te.

³⁷ *Nômlate miñ malaiñ ek Wapômbêñ indum ami.”

³⁸ Ma Malia hanañ, “Ya ma Anyô Bêñ anêñ avi ku. Ba indum êndêñ ya êtôm intu honañ.” Êñ ma anjela hatak Malia ba hi.

Malia hi hayê Elisabet

* **1:31:** Ais 7:14; Mat 1:21-23

* **1:32:** 2Sml 7:12-13,16; Ais 9:7

* **1:37:** Stt 18:14

39 Ma Malia hatak anêᶇ loᶇ ma hi kethêᶇ ba hayô malak te atu ba hêk loᶇ dumlolê anêᶇ Judia.

40 Ma habitak hayô Sekalaia anêᶇ unyak kapô ma hanaᶇ waklêvôᶇ mavi hadêᶇ Elisabet.

41 Ma Elisabet hanaᶇô anêᶇ abô ma amena hapundik hamiᶇ yani la kapô ba Lovak Matherᶇ havôlô yani kapô siᶇ.

42 Êᶇ ma Elisabet halam kaêk lôk lamavi ba hanaᶇ, “Wapômbêᶇ hêv lamavi bêᶇ anôᶇ hadêᶇ o hamôᶇ ek avi vi. Ba tem indum mavi êndêᶇ o imbiᶇ amena intu ba hamiᶇ o kapôlôm.

43 Ma doᶇtom ya avi alê te ba yenaᶇ Anyô Bêᶇ anêᶇ talêbô halêm ek êᶇjê ya?

44 Ondaᶇô, yahalaᶇô anêm waklêvôᶇ, êᶇ ma amena êntêk hamiᶇ yalensoam lamavi ba hapundik.

45 Bôk holaᶇô Wapômbêᶇ anêᶇ abô ba hôêvhaviᶇ nena tem indum aêᶇ. Ba intu ômô lôk lemmavi!”

Malia anêᶇ yeᶇ

46 *Ma Malia hanaᶇ,
“Yakapôlônᶇ habô Anyô Bêᶇ anêᶇ athêᶇ,

47 ma yadahôlônᶇ lamavi hadêᶇ Wapômbêᶇ atu
ba hêv ya bulubiᶇ

48 ek malê nena yani hayê ba lahabi anêᶇ avi
oyaᶇ atu ba hadum anêᶇ ku.

Avômalô sapêᶇ tem nenaᶇ nena Wapômbêᶇ hêv
lamavi hadêᶇ ya hatôm wak nômbêᶇ intu
sapêᶇ

49 ek malê nena Wapômbêᶇ Lôklokwaᶇ Anôᶇ
hadum nômbêᶇ ek ya.

---

* 1:46: 1Sml 2:1-10

Ma anêḡ athêḡ ida êḡjêk mathenḡ.

50 *Yani hathak hêv kapô hadêḡ ḡê takatu ba elanô anêḡ abô hadêḡ sêbôk ma êntêk ma embenḡ yam imbiḡ.

51 *Yani hadum ku bêḡbêḡ hathak yani anêḡ lôklokwanḡ.

Ma hathak havalonḡ avômalô takatu ba êbôi ma habi i hi.

52 *Ma hathak hamô ḡê bêḡbêḡ iniḡ lôklokwanḡ lu. Ma hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ḡê athêḡ mi.

53 *Ma hathak havakônḡ avômalô takatu ba ema kisi hathak nôḡ mavi anônḡ ba lenḡḡviyak.

Ma donḡtom ḡê lôk nôḡkama bêḡ, ma hathak hêv i vê ba i oyanḡ.

54-55 *Ma yani hathak hêv anêḡ avômalô ku Islael sa,

ma lahabi anêḡ abô atu ba bôk havak havinḡ Ablaham lôk anêḡ limi sapêḡ nena tem laimbi i ba nêḡ i sa wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ.”

56 Êḡ ma Malia hamô havinḡ Elisabet hatôm ayônḡ lô vêḡ ma halehi anêḡ lonḡ hathak lonḡbô.

Elisabet havathu Jon anyô hathik ḡanḡ

57 Ma Elisabet anêḡ waklavônḡ embathu hayô ba havathu okna te.

58 Êḡ ma Elisabet anêḡ thalalenḡ lôk anêḡ avômalô elanô nena Anyô Bêḡ hêv kapô bêḡ hadêḡ yani ba intu êbôi lôk lenḡḡmavi anônḡ.

---

* 1:50: Sng 103:13,17   * 1:51: 2Sml 22:28   * 1:52: Jop 12:19; 5:11; Sng 147:6   * 1:53: Sng 34:10   * 1:54-55: Sng 98:3; Stt 17:7; Mai 7:20

59 *Ma amena êḡ hamô hatôm wak bahenḡvi ba lahavulô, ma anêḡ avômalô êlêm ek nenḡothe anêḡ kupik. Ma lenḡhaviḡ nêḡnêḡ lambô Sekalaia da anêḡ athêḡ êḡndêḡ okna êḡ.

60 Ma donḡtom talêbô hanaḡ nena, “Mi. Alalô nandam nena Jon.”

61 Ma thêlô enaḡ hadêḡ yani nena, “Libumi la miḡ bôk ewa athêḡ Jon ami.”

62 Êḡ ma thêlô enaḡ hik lambô liḡ hathak bahenḡi nena nendam anêḡ athêḡ aisê?

63 Aêḡ ba hanaḡ hathak baḡ nena neja aselenḡ te êlêm. Ma hato nena, “Okna êḡ anêḡ athêḡ ma Jon.” Ma thêlô sapêḡ êyê athêḡ êḡ ba esonḡ kambom.

64 Ma kethenḡ oyaḡ ma Sekalaia hanaḡ abô hathak lonḡbô ba habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ.

65 Ma avômalô malak êḡ êyê nôḡm êḡ ba êkô kambom. Ma abô êḡ hi havenḡ Judia iniḡ lonḡ takatu ba hamô dumlolê sapêḡ.

66 Ma thêlô enaḡ hadêḡ i nena, “Anyô Bêḡ anêḡ lôklokwaḡ hamô haviḡ amena êḡntêk ba embenḡ yam ka tem imbitak aisê?”

Sekalaia anêḡ yen

67 Yôv ma Lovak Mathenḡ hayô halôk Jon lambô Sekalaia kapô ba hanaḡ abô plopet aêḡntêk,

68 * “Anyô Bêḡ, Israel iniḡ Wapômbêḡ, lêk halêm ek nêḡm anêḡ avômalô vê êḡnjêk iniḡ malaiḡ. Ba intu nanêḡm athêḡ bêḡ êḡndêḡ yani.

69 *Yani hêv Anyô Lôklokwaḡ te habitak anêḡ anyô ku Devit anêḡ thalalenḡ ek nêḡm alalô bulubiḡ.

---

* 1:59: Stt 17:12; Wkp 12:3; Luk 2:21 * 1:68: Sng 72:18 * 1:69: Sng 18:2

- 70 Yani hadum aêḡ hatôm sêbôk ba hanan hadêḡ anêḡ plopêt mathêḡ ba enaḡ nena
- 71 *tem Wapômbêḡ nêḡ alalô bulubiḡ êḡjêk ḡê vovak lôk ḡê takatu ba bôk êpôlik hathak alalô.
- 72 *Aêḡ ba yani hêv kapô ek alalôaniḡ bumalô lôk lahabi anêḡ tabô mathêḡ.
- 73 *Abô atu ba yani bôk havak balabuḡ havin alalôaniḡ kamik Ablaham nena
- 74 tem nêḡ alalô bulubiḡ êḡjêk ḡê vovak iniḡ lôklokwaḡ ek alalô nandum anêḡ ku ma miḡ nakô ami
- 75 *ek namô mathêḡ lôk thêthôḡ êḡjêk Wapômbêḡ ma êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.
- 76 *Aêḡ ba, yenaḡ okna, tem ôḡmôḡ ek ôpôpêk Anyô Bêḡ anêḡ loḡôndê ek êlêm ba intu tem nendam o nena Wapômbêḡ Leḡ anêḡ plopêt.
- 77 *Lôk ôndôḡ anêḡ avômalô ek neyala nena Wapômbêḡ tem nêḡ i bulubiḡ esak hêv iniḡ kambom vê.
- 78 *Alalôaniḡ Wapômbêḡ lahiki bêḡ anôḡ ba intu hêv kapô ba tem indum nôḡ êḡ lôk nêḡ anêḡ wak êlêm anêḡ leḡ
- 79 ek nêḡ deda êndêḡ avômalô takatu ba bôk ema ba êḡmô momaḡiniḡ bêḡ kapô. Lôk anêḡ deda êḡ tem nêḡ alalô sa ek nambuḡ loḡôndê labali mavi.”

---

* **1:71:** Sḡg 106:10   * **1:72:** Stt 17:7; Sḡg 105:8-9   * **1:73:** Stt 22:16-17   * **1:75:** Tit 2:12-14   * **1:76:** Ais 40:3   * **1:77:** Jer 31:34   * **1:78:** Ais 60:1-2

⁸⁰ Ma Jon halumbak bêñ ma habitak lôklokwan hathak hêvhaviñ. Êñ ma hi hamô loñ thiliv ba hayabin anêñ waklavôñ êlêm yain ek indum anêñ ku ênjêk avômalô Israêl malenñ.

2

Malia havathu Yisu (Mat 1:18-25)

¹ Waklavôñ êñ ma Sisa Ogastus havak abô majan ek neja avômalô pik takatu ba Lom eyabin i inin athên.

² Wak êñ ma môñ anôñ ek gavman hawa avômalô inin athên. Ma Kulinius ma hamô hatôm plovins Silia inin gavman bêñ.

³ Êñ ma avômalô sapên i inin malak ôdôñ nena-nena ek neja inin athên.

⁴ Josep habitak anêñ Kin Devit anêñ thalalen. Ba intu hatak Nasalet anêñ Galili ma hi Devit anêñ malak ôdôñ Betlehem anêñ Judia.

⁵ Yani hi havin Malia ek neto thainin athên. Avi êñ bôk epesan anêñ abô yôv ek nendom êndên Josep. Ma wak êñ ma Malia hasaben.

⁶ Êmô Betlehem denan ma Malia anêñ waklavôñ hayô ek embathu.

⁷ Ma havathu namalô bôp ba havuliv hathak sôp ba hadô hêk bokman^{kao} inin kabum ek malê nena unyak atu ba hêk ek avômalô nêjêk ma lêk putup ba mi.

Anjela hayô ek nê eyabin bok

⁸ Ma nê eyabin boksipsip doho êmô loñ êñ viyain ba eyabin inin bok hadên bôlôvôn.

⁹ Ma Anyô Bêᶇ anêᶇ aᶇela te hayô ek thêlô lôk Anyô Bêᶇ anêᶇ deda lôkmaᶇgiᶇ habi hayôhêk thêlô ba êkô kambom.

¹⁰ Ma donᶇtom aᶇela hanaᶇ nena, “Miᶇ nôkô ami. Odaᶇô! Yahawa abô mavi halêm ek môlô ba tem indum avômalô sapêᶇ leᶇiᶇmavi anôᶇ.

¹¹ Lêk êntêk hêk Devit anêᶇ malak ma avi te havathu okna te atu ba tem nêᶇ môlô bulubiᶇ. Yani ma Anyô Bêᶇ, Mesia* atu ba Wapômbêᶇ bôk hatak ek nêᶇ anêᶇ avômalô bulubiᶇ.

¹² Môlô tem ôᶇgô amena kasek te ivuliv hathak sôp ba êdô hêk bokmaᶇkao iniᶇ kabum. Nôm êᶇ ma hatôm lavôᶇiᶇ ek môlô ôᶇgô.”

¹³ Aᶇela hanaᶇ yôv ma kethêᶇ oyaᶇ ma aᶇela bêᶇ anôᶇ anêᶇ leᶇ êlêm iviᶇ yani. Ma êbô Wapômbêᶇ anêᶇ athêᶇ ba enaᶇ aêntêk,

¹⁴* “Nômbô Wapômbêᶇ anêᶇ athêᶇ lôkmaᶇgiᶇ esak leᶇbum.

Ma pik ma anêᶇ labali êᶇmô imbiᶇ avômalô takatu ba Wapômbêᶇ lamavi hathak.”

Nê eyabiᶇ bok i êyê Yisu

¹⁵ Aᶇela etak thêlô ba i malak leᶇ ma ᶇê eyabiᶇ bok enaᶇ hadêᶇ i, “Alôana ek nagê nôm atu ba Anyô Bêᶇ hanaᶇ hadêᶇ alalô nena lêk habitak Betlehem.”

¹⁶ Êᶇ ma thêlô i kethêᶇ ma êpôm Malia lo Josep ma amena kasek atu ba hêk bokmaᶇkao iniᶇ kabum.

---

* **2:11:** Mesia ma abô Hiblu ma Kilisi ma abô Glik. Ma anêᶇ ôdôᶇ ma ‘Ôpatu ba Wapômbêᶇ hêv ek nêᶇ avômalô bulubiᶇ.” * **2:14:** Luk 19:38

17 Thêlô êyê yôv ma enañ abô takatu ba añela hanañ hadêñ i hathak amena êñ.

18 Ma avômalô elañô ñê eyabiñ bok iniñ abô êñ ba eson kambom.

19 *Ma Malia lahabi abô takêñ ba havalon loñ hêk kapô.

20 Ma ñê eyabiñ boksipsip ele i ma êbô Wapômbêñ lôk leniñmavi anôñ hadêñ Wapômbêñ hathak nôk takatu ba thêlô êyê lo elañô hatôm atu ba añela hanañ hadêñ i.

Elam Yisu anêñ athêñ

21 *Wak bahenvi ba lahavulô hale ba hi ma engothe okna êñ anêñ kupik ba elam anêñ athêñ nena Yisu. Athêñ êñ ma Malia miñ hasaben ami denañ ma añela te bôk halam yôv.

Simeon lo Ana êyê Yisu

22 *Josep lo Malia iniñ waklavôn nimitak mabuñ êñjêk Wapômbêñ ma hayô hatôm balabuñ atu ba Mose bôk hato. Êñ ma ewa Yisu ba i Jerusalem ek nêñêm êndêñ Anyô Bêñ

23 *hatôm anêñ balabuñ bôk hanañ yôv nena, “Nônêm anyô môñ sapêñ êndêñ Wapômbêñ.”

24 *Lôk i ek nêmbôk da hatôm Anyô Bêñ anêñ balabuñ bôk hanañ nena, “menak bôbô lokwanju mena thabiyom muk lokwanju.”

25 Ma anyô te hamô Jerusalem ba anêñ athêñ nena Simeon. Yani ma anyô thêthôn ba hasopa abô balabuñ dedaun mavi. Yani hayabiñ Mesia

---

* 2:19: Luk 2:51 * 2:21: Luk 1:31 * 2:22: Wkp 12:1-8 * 2:23: Kis 13:2 * 2:24: Wkp 12:8

atu ba tem nêḡm Islael thêvô. Ma Lovak Mathenḡ hamô haviḡ Simeon.

²⁶ Ma Lovak Mathenḡ bôk hanaḡ hadêḡ yani yôv nena tem miḡ ema ami ma êḡmô endeba êḡjê Anyô Bêḡ anêḡ Mesia vêḡmam.

²⁷ Ma Lovak Mathenḡ halom yani ba hi Wapômbêḡ anêḡ unyak mathenḡ. Yani hamô denaḡ ma Josep lo Malia ewa Yisu ba êlêḡ ek nesopa abô balabuḡ.

²⁸ Ma Simeon hasip okna hamô baḡ ma habô Wapômbêḡ ba hanaḡ aêḡntêk,

²⁹ “Anyô Bêḡ Wapômbêḡ, ya anêḡ anyô ku. Lêk yahayê yôv ba tem yama lôk yalenḡmavi êḡtôm atu ba bôk hovak abô haviḡ ya.

³⁰ *Lêk yamalenḡ hayê nôḡm atu ba hôêv ek nêḡm yêlô bulubiḡ.

³¹ Hôpôpêk nôḡm êḡ hêk avôḡmalô sapêḡḡ malenḡḡ.

³² *Nôḡm êḡ ma hatôm deda ek avôḡmalô loḡ buyaḡḡ nêḡgê,

ma tem nêḡm athêḡḡ lôkmaḡḡḡḡ êḡndêḡ anêḡm avôḡmalô Islael.”

³³ Yisu anêḡḡ lambô lo talêbô elañô Simeon anêḡḡ abô atu ba hanaḡ hathak okna êḡḡ ba esonḡ kam-bom.

³⁴ *Êḡḡ ma Simeon hêv mek hadêḡḡ thêlô ma hanaḡ hadêḡḡ Malia aêḡntêk, “Wapômbêḡḡ hatak okna êḡntêk ek indum avôḡmalô Islael bêḡḡ anôḡḡ nêḡnêḡ yak ma bêḡḡ anôḡḡ nimbiyô nimiḡḡ. Yani tem

* **2:30:** Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11

* **2:32:** Ais 42:6; 49:6; 52:10

* **2:34:** Ais 8:14; Mat 21:42; 1Pi 2:8

êmô êtôm Wapômbêḡ anêḡ lavôḡiḡ te ma donḡtom avômalô bêḡ anôḡ tem miḡ nêḡnêḡmimbiḡ yani ami.

³⁵ Êḡ ma avômalô bêḡ anôḡ iniḡ auk loḡ kapô tem imbitak loḡ yaiḡ. Ma tem kapôlôm indinḡ o êtôm biḡ vovak hadabêḡ bimdaluk kisi.”

³⁶ Ma plopet avi te hamô haviḡ ba anêḡ athêḡ nena Ana. Yani ma Panuel anêḡ nalavi ba habitak anêḡ Asel anêḡ ôdôḡ. Yani bôk avôdôḡna ba anêḡ sondabêḡ hatôm 84. Sêbôk ba yani avi muk ma hawa anyô ba hamô haviḡ yamalô hatôm sondabêḡ baheḡvi ba lahavuju.

³⁷ Vêḡ ma yamalô hama ma yani hamô hatôm avi tôḡ sondabêḡ bêḡ anôḡ. Wak lo bôlôvôḡ ma miḡ hatak unyak mathêḡ ami, ma hathak hatak nôḡ ek nêḡ yeḡ lo eteḡ mek.

³⁸ Ma Simeon hanaḡ abô denaḡ, ma avi êḡ hi habobo thêlô ma hêḡ lamavi hadêḡ Wapômbêḡ. Ma hanaḡ abô hathak okna êḡ hadêḡ avômalô takatu ba êḡ ek eyabiḡ waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ nêḡ avômalô Israeḡ vê êḡjêk iniḡ malaiḡ.

³⁹ *Josep lo Malia idum nôḡmkama sapêḡ hatôm atu ba Anyô Bêḡ anêḡ balabuḡ hanaḡ vêḡ ma ele i iniḡ malak Nasalet hêk Galili.

⁴⁰ Ma okna halumbak ba habitak lôklokwaḡ. Ma anêḡ auk mavi bêḡ anôḡ. Ma Wapômbêḡ anêḡ wapôm hamô haviḡ yani.

Yisu hamô unyak mathêḡ kapô

---

* **2:39:** Mat 2:23

41 *Sondabêḡ nômbeḡ intu ma Yisu anêḡ talêbô lo lambô i Jelusalem ek nêḡê waklavôḡ anêḡ athêḡ nena Hale ba Hi.*

42 Ma Yisu anêḡ sondabêḡ hatôm laumiḡ ba la-havuju, ma thêlô idum aêḡ ba ethak ba i Jelusalem ek nêḡê waklavôḡ êḡ.

43 Waklavôḡ bêḡ êḡ hale halôk ma thêlô ele i iniḡ loḡ. Ma okna Yisu ma hamô Jelusalem denaḡ. Ma talêbô lo lambô êthôḡ ba i.

44 Ma esonḡ nena lêk haviḡ anêḡ avômalô vi ba hi la. Ba evenḡ wak daluk te vêm ma êyê mi, êḡ ma i êbôlêm yani havenḡ iniḡ avômalô malêvôḡ.

45 Ma donḡtom miḡ êpôm ami, êḡ ma êvôi Jelusalem hathak loḡbô ek nêmbôlêm yani.

46 Wak lô hale ba hi yôv ma êpôm yani hamô unyak mathêḡ kapô. Yani hamô haviḡ kêdôḡwaga doho ba hanaḡô iniḡ abô ma hanaḡ hik thêlô liḡ.

47 Avômalô takatu ba elanaḡ anêḡ abô lôk anêḡ auk bêḡ ma esonḡ kambom.

48 Êḡ ma lambô lo talêbô êyê yani ba esonḡ kambom haviḡ. Ma talêbô hanaḡ, “Yenaḡ okna, hudum malê aêḡ? Yai akô kambom ba abôlêm o.”

49 Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Mamu ôbôlêm ya eka? Miḡ oyala nena tem yamô Wakamik anêḡ unyak ami e?”

50 Ma donḡtom êthôḡ anêḡ abô êḡ anêḡ ôdôḡ paliḡ.

51 *Yôv ma hi haviḡ talêbô lo lambô ba i Nasalet. Ma hanaḡô iniḡ abô ba hasopa. Ma talêbô havalonḡ

---

* **2:41:** Kis 12:24-27; 23:14-17; Lo 16:1-8   * **2:41:** Sêbôk ma Wapômbêḡ anêḡ aḡela ik Ijip iniḡ apenena môḡ vônô. Ma hayô Israeḡ ma hayê thalalenḡ hamô iniḡ unyak abôlêk, êḡ ma hale ba hi ba miḡ hik Israeḡ te vônô ami.   * **2:51:** Luk 2:19

abô takêḅ loḅ hêk kapô.

⁵²*Yisu habitak bêḅ ma anêḅ auk mavi anôḅ. Ma Wapômbêḅ lôk avômalô leḅḅḅ mavi hathak yani.

3

*Jon anyô hathik ḅaḅ hanaḅ Wapômbêḅ anêḅ abô
(Mat 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28)*

¹ Hadêḅ sondabêḅ laumiḅ ba labahêḅvi atu ba kiḅ Sisa Taibelias hayabiḅ Lom, ma Pontius Pailat hayabiḅ Judia, ma Helot hayabiḅ Galili, ma yaḅ molok Pilip hayabiḅ Itulia lo Takonitis, ma Lisnias hayabiḅ Abilene,

² ma Anas lo Kaiapas êmô hatôm anyô bêḅ êbôk da. Hadêḅ wak êḅ ma Sekalaia nakaduḅ Jon hamô loḅ thiliv, ma Wapômbêḅ hêv anêḅ abô hadêḅ yani.

³ *Êḅ ma Jon hi havenḅ loḅ takatu ba hamô habobo ḅaḅ Jolodaḅ ma hanaḅ ek avômalô nede kapôlôḅḅḅ liliḅ ba nisik ḅaḅ ek Wapômbêḅ nêḅ inin kambom vê.

⁴ Hatôm plopet Aisaia bôk hato halôk anêḅ kapya nena,

“Kaêk te halam havenḅ loḅ thiliv nena,
‘Nôpôpêk loḅḅndê ek Anyô Bêḅ êlêm,
ma nopesaḅ ba imbitak thêthôḅ ek yani.

⁵ Nusivuḅ kolosoḅ sapêḅ siḅ
ma node dumlolê sapêḅ pesa ba imbitak kalôḅ
mavi.

Ma nopesaḅ loḅḅndê lokbaḅ ba imbitak
thêthôḅ,
ma loḅḅndê kekela ma nopesaḅ ba imbitak
thêthê mavi.

---

* **2:52:** 1Sml 2:26; Snd 3:4   * **3:3:** Ap 13:24

6 Ma avômalô pik sapêḡ tem nêgê Wapômbêḡ anêḡ kobom atu ba hêv avômalô bulubiḡ.’ ”

Aisaia 40:3-5

7 *Avômalô bêḡ anôḡ i hadêḡ Jon ek isik thêlô ma hanaḡ hadêḡ i, “Môlô ma umya kambom anêḡ nali ba osonḡ nena tem yasik môlô ek nôsôv êḡjêk Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ e? Mi anôḡ!

8 *Ma nundum kobom takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliḡ. Ma miḡ lemimimbi auk takatu ba nonaḡ êḡdêḡ am nena, ‘Ablaham ma yêlôaniḡ bumalô. Ba intu yêlô ma avômalô thêthôḡ.’ Mi, yanaḡ êḡdêḡ môlô nena Wapômbêḡ hatôm enja valu takêntêk ba epesaḡ Ablaham anêḡ limi esak.

9 *Kisiḡ lêk hamô alokwaḡ ôḡdôḡ yôv ek alokwaḡ takatu ba miḡ hik anôḡ mavi ami ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.”

10 Ma avômalô nômbêḡ atu ba elañô anêḡ abô enaḡ hik yani liḡ, “Yêlô nandum malê?”

11 Ma Jon hanaḡ nena, “Anyô anêḡ kwêv ju hamô ma nêḡ yaḡ êḡdêḡ anyô yaḡ atu ba kwêv mi. Ma anêḡ nôḡ hamô ma nêḡ aêḡ iyom.”

12 *Ma ḡê ewa takis doho êlêḡ ek Jon isik thêlô imbiḡ ba enaḡ hik yani liḡ nena, “Kêḡdôḡwaga, yêlô nandum malê?”

13 Ma Jon hanaḡ, “Môlô noja takis êtôm atu ba Lom iniḡ anyô bêḡ hanaḡ iyom ma miḡ noja vi oyaḡ ami.”

14 Ma ḡê vovak doho enaḡ hik yani liḡ havinḡ nena, “Ma yêlô nandum malê?”

Ma hanaḡ nena, “Miḡ o mathalalenḡ êḡdêḡ avômalô ek noja iniḡ valuselenḡ oyaḡ ami. Lôk miḡ

* **3:7:** Mat 12:34; 23:33   * **3:8:** Jon 8:33,39   * **3:9:** Mat 7:19

* **3:12:** Luk 7:29

osau nê idum abô ek onja anyô yaŋ anêŋ nômkama ami. Ma lemimimbi nena môlônim ku anêŋ vuli ma hatôm môlô.”

¹⁵ Avômalô Israeël ethak êv maleŋiŋ ek Mesia nena tem êlêm. Ba êyê Jon hadum ku takêŋ ma eson nena yani ma Mesia la.

¹⁶ *Êŋ ma Jon hanaŋ hadêŋ i nena, “Yahathik môlô hathak ŋaŋ, ma donjom ôpatu ba tem embenŋ ya yam anêŋ lôklokwaŋ ma bomaŋ ek yenaŋ. Yani ma anyô lôk athêŋ bêŋ ma ya ma yaônâlôk ba intu miŋ hatôm yapole anêŋ vakapô bokŋgôp anêŋ yak vê ami. Yani tem isik môlô esak Lovak Matherŋ lôk atum.

¹⁷ Yani tem isuv nôm anêŋ kupik vê ba êndô anôŋ êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvôŋ ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miŋ ema ami.”

¹⁸ Ma Jon hanaŋ abô bêŋ anôŋ haviŋ ek imbi avômalô leŋiŋ liŋ ba hathak kobom êŋ ma hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ hadêŋ thêlô.

¹⁹ *Vêm ma Jon hathaŋ Galili iniŋ Anyô Bêŋ Helot hathak anêŋ kambom takatu ba hadum ba hanaŋ te bêŋ nena, “Aisê ka howa mamuyaŋ molok yanavi Helodias hatôm vônim?”

²⁰ Êŋ ma Helot hadum kambom yaŋ hathak lonbô nena hatak Jon hamô koladôŋ.

Jon hathik Yisu

(Mat 3:13-17; Mak 1:9-11; Jon 1:32-34)

²¹ Jon hathik avômalô bêŋ anôŋ halôk ŋaŋ aleba hathik Yisu haviŋ. Hathik vêm ma Yisu hamiŋ ba hatenŋ mek ma leŋ hakyav.

---

* **3:16:** Ap 13:25   * **3:19:** Mat 14:3-4; Mak 6:17-18

22 *Ma Lovak Matherᅇ halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. Ma kaêk te halêm anêᅇ leᅇ ba hanaᅇ nena, “O ma yenaᅇ okna atu ba yalenᅇhaviᅇ videdaᅇ. Ma yalenᅇmavi anôᅇ hathak o.”

23 *Yisu hadum anêᅇ ku môᅇ haveᅇ avômalô maleᅇniᅇ, ma anêᅇ sondabêᅇ ma habobo 30. Ma avômalô esonᅇ nena yani ma Josep nakaduᅇ.

Ma Josep ma Heli nakaduᅇ.

24 Ma Heli ma Matat nakaduᅇ.

Matat ma Livai nakaduᅇ.

Livai ma Melki nakaduᅇ.

Melki ma Janai nakaduᅇ.

Janai ma Josep nakaduᅇ.

25 Josep ma Matatias nakaduᅇ.

Matatias ma Amos nakaduᅇ.

Amos ma Nahum nakaduᅇ.

Nahum ma Esli nakaduᅇ.

Esli ma Nagai nakaduᅇ.

26 Nagai ma Mat nakaduᅇ.

Mat ma Matatias nakaduᅇ.

Matatias ma Semen nakaduᅇ.

Semen ma Josek nakaduᅇ.

Josek ma Joda nakaduᅇ.

27 Joda ma Joanan nakaduᅇ.

Joanan ma Lesa nakaduᅇ.

Lesa ma Selubabel nakaduᅇ.

Selubabel ma Sealtiel nakaduᅇ.

Sealtiel ma Neli nakaduᅇ.

28 Neli ma Melki nakaduᅇ.

Melki ma Adi nakaduᅇ.

---

* 3:22: Jon 1:32   * 3:23: Luk 4:22; Jon 6:42

Adi ma Kosam nakaduŋ.
Kosam ma Elmadam nakaduŋ.
Elmadam ma El nakaduŋ.
²⁹ El ma Josua nakaduŋ.
Josua ma Eliesel nakaduŋ.
Eliesel ma Jolim nakaduŋ.
Jolim ma Matat nakaduŋ.
Matat ma Livai nakaduŋ.
³⁰ Livai ma Simeon nakaduŋ.
Simeon ma Juda nakaduŋ.
Juda ma Josep nakaduŋ.
Josep ma Jonam nakaduŋ.
Jonam ma Eliakim nakaduŋ.
³¹ Eliakim ma Melea nakaduŋ.
Melea ma Mena nakaduŋ.
Mena ma Matata nakaduŋ.
Matata ma Natan nakaduŋ.
Natan ma Devit nakaduŋ.
³² *Devit ma Jesi nakaduŋ.
Jesi ma Obet nakaduŋ.
Obet ma Boas nakaduŋ.
Boas ma Salmon nakaduŋ.
Salmon ma Nason nakaduŋ.
³³ Nason ma Aminadap nakaduŋ.
Aminadap ma Atmin nakaduŋ.
Atmin ma Alni nakaduŋ.
Alni ma Heslon nakaduŋ.
Heslon ma Peles nakaduŋ.
Peles ma Juda nakaduŋ.
³⁴ Juda ma Jekop nakaduŋ.
Jekop ma Aisak nakaduŋ.

---

* **3:32:** Rut 4:17-22

Aisak ma Ablaham nakaduŋ.

Ablaham ma Tela nakaduŋ.

Tela ma Naho nakaduŋ.

³⁵ Naho ma Seluk nakaduŋ.

Seluk ma Leu nakaduŋ.

Leu ma Pelek nakaduŋ.

Pelek ma Ebel nakaduŋ.

Ebel ma Sela nakaduŋ.

³⁶ *Sela ma Kainan nakaduŋ.

Kainan ma Alpaksat nakaduŋ.

Alpaksat ma Sem nakaduŋ.

Sem ma Noa nakaduŋ.

Noa ma Lamek nakaduŋ.

³⁷ Lamek ma Metusela nakaduŋ.

Metusela ma Inok nakaduŋ.

Inok ma Jalet nakaduŋ.

Jalet ma Mahalalel nakaduŋ.

Mahalalel ma Kenan nakaduŋ.

³⁸ *Kenan ma Inos nakaduŋ.

Inos ma Set nakaduŋ.

Set ma Adam nakaduŋ.

Adam ma Wapômbêŋ nakaduŋ.

4

Sadaŋ halôk Yisu la ek indum kambom

(Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)

¹ Lovak Mathenŋ hadum ku lôklokwaŋ hamô Yisu kapô, êŋ ma hatak ŋaŋ Jolodaŋ hêk. Ma Lovak Mathenŋ halom yani ba hi loŋ thiliv.

---

* **3:36:** Stt 11:10-26   * **3:38:** Stt 4:25-26

² Ma hamô loŋ êŋ hatôm wak 40 ek Sadaŋ êndôk yani la ek indum kambom. Ma miŋ hayaŋ nô m ami aleba hama kisi.

³ Ma Sadaŋ hanaŋ hadêŋ yani, “Avanôŋ, o Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ ma onaŋ ek valu êntêk imbitak êtôm polom.”

⁴ *Ma doŋtom Yisu hanaŋ viyaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ kapy a hanaŋ, ‘Anyô miŋ hatôm êmô lôkmala esak polom iyom ami.’ ”

⁵ Vê m ma Sadaŋ halom Yisu ba hathak dumlolê bêŋ te ba hi daku anêŋ dum. Kethêŋ oyaŋ ma hik pik êntêk anêŋ loŋ lôkliŋyak sapêŋ thô hadêŋ yani.

⁶ Ma hanaŋ hadêŋ Yisu, “Tem yanê m loŋ takêŋ iniŋ athêŋ bêŋ lôk iniŋ lôkmaŋgiŋ sapêŋ êndêŋ o ek oyabiŋ. Nôm takêŋ ma yenaŋ ba yalenjhaviŋ yanê m êndêŋ opalê, êŋ ma tem yanê m.

⁷ Aêŋ ba hôê v yeŋ hadêŋ ya, ma tem yanê m nô mkama takêntêk sapêŋ êndêŋ o.”

⁸ *Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ kapy a hanaŋ, ‘Nê m yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ anê m Anyô Bêŋ lôk undum yani iyom anêŋ ku.’ ”

⁹ Yô v ma Sadaŋ halom ba hi Jelusalem ma hatak yani hamiŋ unyak mathêŋ anêŋ vô v. Ma hanaŋ, “Avanôŋ, o ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ ma ôsô v kisi nu tamu pik

¹⁰ ek malê nena bô k eto yô v nena,

“ ‘Yani tem nê m anêŋ aŋela ek neyabiŋ o mavi

¹¹ lôk nisip o ek miŋ hatôm valu la embatho vemkapô ami.’ ”

Kapy a Yeŋ 91:11-12

---

* **4:4:** Lo 8:3   * **4:8:** Lo 6:13-14

12 *Ma Yisu hanañ, “Wapômbêñ anêñ kapya hanañ nena, ‘Minj osaê Wapômbêñ anêm Anyô Bêñ ami.’”

13 *Sadañ halôk Yisu la ek indum kambom takêñ vêm ma hatak yani ba hi ma hayabiñ wak yañ.

*Yisu hadum ku môñ daluk hêk Galili
(Mat 4:12-17; Mak 1:14-15)*

14 Hathak Lovak Mathen anêñ lôklokwan ma Yisu hale hi Galili hathak lonbô. Ma abô hathak yani haveñ lon takêñ sapêñ.

15 Ma hadôn thêlô hamô iniñ unyak yeñ ba avômalô sapêñ eban yani.

*Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu
(Mat 13:53-58; Mak 6:1-6)*

16 Ma Yisu hi Nasalet, lon êñ intu anêñ lon halumbak bêñ hamô. Ma Sabat ma hi unyak yeñ hatôm anêñ kobom hathak hadum. Haviyô hamiñ ek esam Wapômbêñ anêñ abô.

17 Ma êv plopet Aisaia anêñ kapya hadêñ yani, ma hakak ma hapôm abô bute hanañ aêntêk,

18 “Anyô Bêñ anêñ Lovak Mathen hamô havin
ya

ek malê nena Anyô Bêñ hatak ya ek yanañ
anêñ Abô Mavi êndêñ avômalô siv.

Ma hêv ya ba yahalêm ek yanañ bêñ êndêñ nê
takatu ba êmô koladôn ek nede yain

lôk yanañ êndêñ nê maleñin pusip ek nêgê tak
esak lonbô

ma yanja nê takatu ba anyô vi êv vovan hadêñ
i vê

---

* **4:12:** Lo 6:16; 1Ko 10:9   * **4:13:** Hib 2:18; 4:15

19 *lôk yanañ nena lêk ma Anyô Bêñ anêñ waklavônñ hik anêñ lamavi thô.” *Aisaia 62:1-2*

20 Êñ ma hik kapyra siñ ma hêv hadêñ ôpatu ba hayabiñ kapyra ma halôk hamô biñ. Ma avômalô sapêñ ititiñ yani.

21 Ma hanañ nena, “Abô êntêk ba hêk Wapômbêñ anêñ kapyra ba olañô intu lêk hik anôn.”

22 *Ma thêlô sapêñ esonñ ba enañ nena anêñ abô ma mavi anôn. Ma donjom enañ, “Yani ma Josep anêñ nakadunñ iyom, aêñ e?”

23 Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Yahayala nena môlô tem nonañ abô loñ kapô te êndênñ ya aêntêk, ‘Dokta, oda undum lemvimkupik mavi am. Yêlô bôk alañô nôm takatu ba hudum hêk Kapaneam. Ba intu undum aêñ ênjêk anêm malak ôdônñ im-biñ.’ ”

24 *Ma hanañ, “Yanañ avanônñ êndênñ môlô nena plopet te hi anêñ malak ôdônñ ma anêñ avômalô miñ ethak ewa yani thô ami.

25 *Yanañ avanônñ biñ êndênñ môlô nena sêbôk atu ba Elia hamô pik ma Islael iniñ avi tôp bêñ anôn êmô. Ma Wapômbêñ hadum ba ôthôm mi hatôm sondabêñ lô ma wata te haviñ ba bôm bêñ habitak loñ êñ.

26 *Ma donjom Wapômbêñ miñ hêv Elia ba hi hadêñ avi Islael te ami, ma mi. Ma hêv hi hadêñ avi tôp te atu ba hamô Salepat Saidon iniñ pik.

---

* 4:19: Ais 58:6   * 4:22: Luk 3:23; Jon 6:42   * 4:24: Jon 4:44

* 4:25: 1Kinj 17:1,7   * 4:26: 1Kinj 17:8-16

27 * “Ma sêbôk atu ba plopet Elisa hamô ma avômalô Israêl bêñ anôñ êpôm palê lepla. Ma donjom thêlô te miñ mavi ami, ma mi. Ma Elisa hêv anyô loñ buyañ Naiman anêñ Silia iyom sa.

28 “Ma avômalô takatu ba êmô unyak yeñ elañô abô takêñ ba leñinmaniñ kambom.

29 Ma iviyô imiñ ma êv Yisu vê hêk anêñ malak. Ma êmô yani siñ hi hadêñ dumlolê atu ba elav iniñ malak hamô anêñ dum. Ma êmô siñ hadêñ loñ kambom te ek nêsô yani pônêñ êndôk.

30 Ma donjom Yisu hêv i vê hêk thêlô malêvônñ ba haveñ ba hi.”

*Yisu hêv ngôk vê
(Mak 1:21-28)*

31 Vêm ma Yisu halôk ba hi Kapaneam anêñ Galili. Ma Sabat ma hadônñ avômalô.

32 *Thêlô elañô anêñ abô ba eson kambom ek malê nena anêñ abô ma lôklokwanñ bomañ.

33 Ma unyak yeñ êñ, ma anyô te atu ba ngôk lelaik hamô haviñ yani hamô. Ma yani halam kaêk lôklala aêntêk,

34 “Ei. Yisu anêñ Nasalet, hôlek ek undum malê te êndêñ yêlô? Hôlek ek umbuliñ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbênñ anêñ Anyô Matheñ.”

35 Ma donjom Yisu hathañ ngôk êñ ba hanañ, “O bônônñ ma otak ôpêntu.” Ma ngôk êñ hadum ba ôpên hêv yak halôk pik hêk thêlô malêvônñ ma hatak ôpên ba hi ma miñ habuliñ ôpên dokte ami.

36 Ma avômalô sapênñ eson kambom ba enañ hadêñ thêlôda nena, “Malê êntêk aên am? Yani

* 4:27: 2Kin 5:1-14   * 4:32: Mat 7:28-29

hanan hadêṅ ngôk lelaik hatôm anyô lôk athêṅ bêṅ ma anêṅ abô ma lôklokwan boman ba ngôk elanô ba ele yaiṅ ba i.”

³⁷ Ma abô hathak yani hi havenṅ loṅ bêṅ êṅ sapêṅ.

*Yisu hadum nê lôk lijij bêṅ anôṅ mavi
(Mat 8:14-17; Mak 1:29-39)*

³⁸ Ma Yisu hatak unyak yeṅ ma hi Saimon anêṅ unyak. Ma Saimon yaṅavi hapôm lijij vovanṅ kam-bom. Ma thêlô enanṅ ek Yisu nêṅ yani sa.

³⁹ Êṅ ma Yisu hi habobo avi êṅ ma hathanṅ lijij êṅ ma lijij êṅ hatak yani. Ma kethenṅ oyanṅ ma haviyô ba hapôpêk nôm ek thêlô.

⁴⁰ Wak halôk jalôm ma avômalô ewa nê lôk lijij lomaloma êyô ek Yisu. Ma hatak banṅ hayô hêk tomtom ma sapêṅ ibitak mavi.

⁴¹ *Ma hadum ba ngôk etak avômalô bêṅ anôṅ ba ele yaiṅ ma elam lôklala nena, “O ma Wapômbêṅ Anêṅ Nakaduṅ.” Ngôk takêṅ eyala nena yani intu Mesia ba intu hathanṅ i ek bônôṅ.

⁴² Lôkbôk momanṅiniṅ ma Yisu hatak loṅ êṅ hêk ma hi loṅ thiliv. Ma avômalô êbôlêṅ yani aleba êpôm. Ma idum ek nebalonṅ yani loṅ ek miṅ etak thêlô ba ni loṅ buyanṅ ami.

⁴³ Ma donṅtom hananṅ, “Wapômbêṅ hêv ya ba ya-halêṅ ek yandum ku êṅ ba intu yana ek yanṅ Abô Mavi esak Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôklinyak êndêṅ avômalô malak yanṅ imbiṅ.”

⁴⁴ *Êṅ ma hi Judia iniṅ unyak yeṅ tomtom ma hananṅ Wapômbêṅ anêṅ abô bêṅ hadêṅ i.

---

* **4:41:** Mat 8:29; Mak 3:11-12   * **4:44:** Mat 4:23

5

*Yisu hêv ku lukmuk hadêḡ Saimon
(Mat 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42)*

¹*Wak te ma Yisu hamiḡ kasukthôm Genesalet* anêḡ daḡ ma avômalô bêḡ anôḡ imiḡ ba elañô Wapômbêḡ anêḡ abô ba ililiḡ yani siḡ hawê haveḡ.

²Ma hayê ḡê ik alim etak iniḡ yeḡ luvi hamô liḡdaḡ ma i ithik iniḡ yaksenḡ.

³Êḡ ma hi hathak yeḡ êḡ yaḡ, yeḡ êḡ ma Saimon anêḡ. Ba intu hanaḡ hadêḡ Saimon nena, “Ôlêm ususunḡ yeḡ dokte ni tovola kasuk.” Ma halôk hamô ma hadôḡ avômalô.

⁴Yani hadôḡ avômalô yôv ma hanaḡ hadêḡ Saimon nena, “Onja yeḡ ba nu kasuk malêvôḡ ma otak yaksenḡ êndôk kasuk ek ômbôv alim.”

⁵*Ma Saimon hanaḡ, “Anyô bêḡ, bôkam bôlôvôḡ daim ma yêlô atak yaksenḡ halôk kasuk aleba miḡ avôv alim te ami ma mi anôḡ. Ma donḡtom lêk honaḡ ba intu tem yêlô natak yaksenḡ êndôk kasuk.”

⁶Thêlô idum aêḡ ma êvôv alim bêḡ anôḡ ba yaksenḡ hadum ek itip.

⁷Êḡ ma ik kaiyav hadêḡ yeḡ yaḡ atu ba thêlô idum ku êvôv alim haviḡ i nena nêlêm ek nênem thêlô sa. Êḡ ma êlêm ba etak alim halôk yeḡ luvi ba hayô siḡ ba hadum ek êmô yeḡ luvi sesonḡ.

⁸⁻⁹Saimon Pita lôk ḡê takatu ba êmô haviḡ yani êyê alim nômbêḡ atu ba êvôv ma esonḡ kambom. Êḡ ma Saimon halek vadôḡ lêlô hamô Yisu va luvi ma

---

* **5:1:** Mat 13:1-2; Mak 3:9-10   * **5:1:** Genesalet ma kasukthôm Galili anêḡ athêḡ yaḡ.   * **5:5:** Jon 21:3-8

hanaŋ nena, “Anyô Bêŋ, otak ya ba nu. Ya anyô yahadum kambom.”

¹⁰ Ma Sebedi anêŋ nakaduŋ Jems lo Jon atu ba thêlô idum ku êvôv alim haviŋ i êyê nôm êŋ ba eson kambom haviŋ.

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ Saimon, “Miŋ ôkô ami. Vê m ka tem ômbôv anyô êtôm lêk hôvôv alim.”

¹¹ *Êŋ ma ewa yeŋ ba i ethak liŋdaŋ. Ma etak iniŋ nômkama sapêŋ hamô ma i esopa Yisu.

*Yisu hadum anyô lepla te mavi
(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)*

¹² Wak te ma Yisu hamô malak lôŋ te ma anyô palê lepla hatêtô liŋkupik te halêm. Hayê Yisu ma halek vadôŋ lêlô ba hakôm halôk pik. Ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, lemhaviŋ ma hatôm opesaŋ ya ek yenaŋ kupik imbitak thêthê mavi.”

¹³ Êŋ ma Yisu hasôm ôpêŋ ma hanaŋ, “Yalenhaviŋ. Umbitak mabuŋ mavi.” Ma kethen oyaŋ ma palê lepla hatak ôpêŋ ma ôpêŋ habitak liŋsiŋ anôŋ.

¹⁴ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Miŋ onan nô m êntêk bêŋ ami. Ma nu nuŋwik o thô êndêŋ anyô habôk da lôk nê m da êndêŋ Wapômbêŋ hatôm Mose bôk hanaŋ yôv. Ma nê êbôk da tem nenaŋ êndêŋ avômalô sapêŋ nena lêk o mabuŋ mavi.”

¹⁵ Ma donjom abô hathak Yisu hi mayaliv. Ba intu avômalô bêŋ anôŋ êlêm ek nedaŋô anêŋ abô lôk indum iniŋ lijiŋ mavi.

¹⁶ Ma donjom wak bêŋ anôŋ ma Yisu hatak avômalô hamô ma hi loŋ thiliv ek eteŋ mek.

---

* **5:11:** Mat 19:27   * **5:14:** Wkp 14:1-32

*Yisu hadum anyô havuvinj te mavi
(Mat 9:1-8; Mak 2:1-12)*

¹⁷ Wak te ma Yisu hadôŋ avômalô. Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ êlêm anêŋ Jelusalem lôk malak takatu ba hamô Galili lôk Judia kapô. Ma Anyô Bêŋ anêŋ lôklokwanj hamô havinj Yisu ek indum avômalô lôk lijij nimbatak mavi.

¹⁸ Ma anyô doho etak anyô havuvinj te halôk hêk yêm ba ewa ba êyô. Thêlô idum ek neja yani ba ini unyak kapô ek netak ênjêk ebobo Yisu.

¹⁹ Ma donjom avômalô bêŋ anôŋ ba lonj putup ba miŋ hatôm neja yani ba ini unyak kapô ami. Êŋ ma ethak unyak vov ma êngô unyak vov abyanj ba êlêlô ôpatu halôk avômalô malêvônj aleba hayô Yisu thohavloma.

²⁰ *Yisu hayê thêlônij êvhavinj ma hanaŋ hadêŋ anyô havuvinj atu nena, “Aiyanj, lêk yahêv anêm kambom sapêŋ vê.”

²¹ Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ elanô abô êŋ ma lenjnhabi nena, “Ôpêntêk ma opalê ba hasonj nena yani ma Wapômbêŋ e? Anyô late miŋ hatôm nêm kambom vê ami ma Wapômbêŋ iyom.”

²² Yisu hayala thêlônij auk ba hanaŋ nena, “Aisé ka môlô lemimhikam hathak abô êntêk?”

²³ Abô alê intu vumvum ek yanaj: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêŋ vê’ mena ‘Umbiyô ombenj.’

²⁴ *Aêŋ ba tem yanjik Anyô Anêŋ Nakadunj atu thô êndêŋ môlô nena anêŋ athêŋ ma bêŋ ba hatôm nêm kambom vê.” Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ anyô

* 5:20: Ais 43:25; Luk 7:48   * 5:24: Jon 5:8

havuvinj atu aêntêk, “Yanañ êndêñ o nena umbiyô umin ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.”

²⁵ Ketheñ oyañ ma ôpêñ haviyô haminj avômalô malêvôn ma hawa anêñ yêm. Ma hi anêñ unyak ba habô Wapômbêñ anêñ athêñ.

²⁶ Ma avômalô sapêñ esonj kambom ba êbô Wapômbêñ anêñ athêñ haviñ. Ma êkô ba enañ nena, “Lêk êntêk ma alalô ayê nômbithi anônj te.”

*Yisu halam Livai
(Mat 9:9-13; Mak 2:13-17)*

²⁷ Vêm ma Yisu hi hayê anyô hawa takis te ba anêñ athêñ nena Livai ba hamô unyak ewa takis. Ma hanañ hadêñ ôpêñ nena, “Ôlêm osopa ya.”

²⁸ Êñ ma Livai haviyô ba hatak nômkama sapêñ hamô ma hi hasopa yani.

²⁹ Ma Livai hi hanjabôm nômbêñ hamô anêñ malak ek Yisu enañ. Ma nê ewa takis bêteñ anônj lôk avômalô vi eyañ nômbêñ haviñ thai.

³⁰ *Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ doho atu ba êmô Palisi kapô êyê ba enañ abô diñdiñ hadêñ anêñ nê ku nena, “Môlô oañ ba unum haviñ nê takis lôk nê idum kambom eka?”

³¹ Êñ ma Yisu hanañ nena, “Nê lôk lijij iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijij mi ma mi.

³² Ma aêñ iyom yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom ek nede kapôlônij liliñ. Ma minj yahalêm ek yandam nê thêthônj ami.”

*Enañ hik Yisu lijij hathak kobom evak balabuñ ek nômbêñ
(Mat 9:14-17; Mak 2:18-22)*

---

* 5:30: Luk 15:1-2

33 Ma thêlô enañ hadêñ Yisu aêntêk, “Wak bêñ anôñ ma Jon anêñ nê ku evak balabuñ ek nôm ek leññhabi Wapômbêñ, ma Palisi iniñ nê ku idum aêñ iyom. Ma aisê ka anêm nê ku eyañ nôm wak nômbêñ intu sapêñ?”

34 *Ma Yisu hanañ nena, “Anyô te hawa avi lukmuk, êñ ma anêñ anyô môlô eyañ nôm lôk leññmavi. Ma miñ hatôm nembak balabuñ ek nôm ami.

35 Ma donjom haven yam ba ewa yani vê hêk thêlô, êñ ma anêñ nê môlô tem nembak balabuñ ek nôm.”

36 Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te aêntêk, “Anyô te miñ hatôm edabêñ sôp lukmuk ek indu sôp bô anêñ abyañ siñ esak ami. Hadum aêñ ma habuliñ sôp lukmuk lôk sôp bô iniñ lêlêyañ haviñ.

37 “Ma môlô othak ôkê waiñ lukmuk halôk kolopak epesañ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiñ lukmuk êñ tem imbuliñ bok kupik bô atu ba bôk thektheke ba tem ipup ba waiñ engasô ni.

38 Ba intu othak ôkê waiñ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiñ mavi ma miñ ipup ami lôk waiñ miñ engasô ni ami.

39 “Ma donjom nê takatu ba inum waiñ bô yôv ma ethak êpôlik ek waiñ lukmuk. Ba enañ, ‘Waiñ bô ma vasiñ mavi ek waiñ lukmuk.’ ”

6

*Yisu ma Sabat anêñ alañ
(Mat 12:1-8; Mak 2:23-28)*

---

* 5:34: Jon 3:29

¹ *Sabat te ma Yisu lôk anêḡ nê ku i evenḡ ku kapô te. Ma anêḡ nê ku evenḡ havinḡ yani. Ma ewa wit anêḡ va ba ekamithinḡ hamô baheḡinḡ kapô ek anêḡ kupik nêḡ yak ek neḡaḡ.

² *Ma Palisi doho êyê ba enaḡ, “Abô balabuḡ hanaḡ nena Sabat ma miḡ hatôm nandum ku ba naja nôḡ ek naḡaḡ ami. Ma doḡtom anêḡ nê ku ibulinḡ waklavôḡ êḡ!”

³ *Ma Yisu hanaḡ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêḡ nê môlô ema kisi ba idum e?”

⁴ *Yani habitak hayô Wapômbêḡ anêḡ unyak mathêḡ kapô ba hawa polom mathêḡ atu ba mathêḡ anôḡ. Polom êḡ ma nê êbôk da iyom ininḡ ek neḡaḡ ba intu habulinḡ abô balabuḡ buêḡ. Ma doḡtom Devit hayaḡ ma hêv doho hadêḡ anêḡ nê takatu ba evenḡ havinḡ yani ba eyaḡ.”

⁵ Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ma Sabat anêḡ Alaḡ.”

*Sabat ma Yisu hadum anyô baḡ hatyôk te mavi
(Mat 12:9-14; Mak 3:1-6)*

⁶ Sabat yaḡ ma Yisu habitak hayô unyak yeḡ te ba hi ma hadôḡ avômalô. Ma anyô te hamô loḡ êḡ ba baḡ vianôḡ hatyôk.

⁷ Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuḡ doho êḡ ba ititinḡ Yisu ek nêḡê nena tem indum avômalô lôk lijinḡ mavi êndêḡ Sabat mena mi e? Thêlô êbôlêḡ loḡôndê ek nanaḡ yani bêḡ.

⁸ Ma doḡtom hayala thêlôninḡ auk ba hanaḡ hadêḡ anyô baḡ hatyôk atu nena, “Umbiyô uminḡ

---

* **6:1:** Lo 23:25   * **6:2:** Jon 5:10   * **6:3:** 1Sml 21:1-6   * **6:4:** Wkp 24:5-9

ek avômalô sapêᶇ nêgê o.” Êᶇ ma ôpêᶇ haviyô hamiᶇ.

⁹ Ma Yisu hanaᶇ, “Yahadum ek yanaᶇ injik môlô liᶇ. Alalô hatôm nandum malê ek nasopa Sabat anêᶇ balabuᶇ? Hatôm nandum mavi mena kambom? Hatôm nanêm anyô sa ek êmô lôkmala mena nambuᶇ i ek nema?”

¹⁰ Ma Yisu hatitiᶇ thêlô sapêᶇ hawê havenᶇ ma hanaᶇ hadêᶇ ôpatu nena, “Oto bahem.” Êᶇ ma ôpêᶇ hadum aêᶇ ma baᶇ habitak mavi hathak loᶇbô.

¹¹ Ma doᶇtom ᶇê lôkauk hathak abô balabuᶇ lôk Palisi leniᶇmaniᶇ kambom ba enaᶇ hadêᶇ i hi ba halêm nena, “Alalô nandum malê êndêᶇ Yisu?”

*Yisu halam aposel laumiᶇ ba lahavuju
(Mat 10:1-4; Mak 3:13-19)*

¹² Wak te ma Yisu hathak dum te ba hi ek eteᶇ mek. Ma bôlôvôᶇ êᶇ aleba hayaᶇ ma hateᶇ mek iyom hadêᶇ Wapômbêᶇ.

¹³ Hayaᶇ ma halam ᶇê takatu ba esopa yani ethak doᶇtom. Ma habi baᶇ hayô hamiᶇ tomtom hatôm laumiᶇ ba lahavuju ma halam i nena aposel.*

¹⁴ Ma halam Saimon ba hêv athêᶇ lukmuk nena Pita hadêᶇ yani ma yaᶇ molok Andulu ma Jems lo Jon ma Pilip lo Batolomiu

¹⁵ ma Matyu lo Tomas ma Jems Alpius nakaduᶇ ma Saimon ba elam yani nena Selot

¹⁶ ma Judas Jems nakaduᶇ ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hanaᶇ Yisu bêᶇ.

* **6:13:** ‘Aposel’ anêᶇ ôdôᶇ nena ᶇê takatu ba Yisu hêv i ba i ek nenaᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ abô.

Yisu hadum avômalô bêḡ anôḡ mavi
(Mat 4:24-25; Mak 3:7-12)

17 Yôv ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku êlôk ba i kalôḡ bute. Ma avômalô nômbêḡ atu ba bôk esopa yani êmô loḡ êḡ lôk avômalô bêḡ anôḡ êlêm anêḡ Judia lo Jelusalem ma avômalô ḡgwêk Taia lo Saidon êlêm havinḡ.

18 Thêlô êlêm ek nedaḡô anêḡ abô lôk indum ininḡ ḡê lôk lijinḡ mavi. Ma ḡê lôk ḡḡok lelaik ma Yisu hêv ḡḡok takêḡ vê ba ibitak mavi.

19 Ma avômalô bêḡ anôḡ idum ek nêsôm yani ek malê nena anêḡ lôklokwanḡ bêḡ anôḡ habitak ba hi ba hathak thêlô ma tem thêlô nimitak mavi.

Yisu hadôḡ avômalô
(Mat 5:1-12)

20 Ma Yisu hayê avômalô takatu ba esopa yani ma hanaḡ hadêḡ i nena,

“Môlô avômalô siv, môlô lêk ômô mavi ba Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma tem môlônim.

21 *Ma môlô takatu ba lêk oma kisi, môlô lêk ômô mavi ba tem lemimviyak.

Ma môlô takatu ba lêk olaḡ, môlô lêk ômô mavi ba tem nomalik.

22 *Ma avômalô êyê môlô takatu ba osopa Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu, ba êpôlik lôk êvôlinḡ dôminḡ ma enaḡ abôma nena môlônim athêḡ ma nôm ôvathek kambom.

23 “Êḡ ma lemimmavi lôk nodam kaêk lôklala ek malê nena môlônim nôm mavi bêḡ lêk hamô malak

---

* **6:21:** Sng 126:5-6; Ais 61:3; ALK 7:16-17 * **6:22:** Jon 15:19; 16:2; 1Pi 4:14

leŋ. Sêbôk ma iniŋ bumalô idum aêŋ hadêŋ plopet lôkthô.

²⁴ “Ma doŋtom kikaknena môlô ñê lôk nômkama bêŋ anôŋ, lêk owa unim nômkama lôk lemim-mavi yôv.

²⁵ Ma kikaknena môlô takatu ba lêk lemimviyak, tem noma kisi.

Ma kikaknena môlô takatu ba lêk omalik, tem lemimmalaiŋ kambom ba nodan.

²⁶ Ma kikaknena môlô takatu ba lêk avômalô sapêŋ êbô môlô. Sêbôk ma môlônim bumalô êbô plopet abôyan aêŋ iyom.

*Lemimimbiŋ ñê takatu ba ik vovak hadêŋ môlô
(Mat 5:38-48)*

²⁷ “Ma doŋtom yanaiŋ êndêŋ môlô takatu ba othak olaŋô yenaŋ abô nena lemimimbiŋ ñê takatu ba ik vovak hadêŋ môlô ma nundum kobom mavi êndêŋ ñê êpôlik hathak môlô.

²⁸ Ma nonaŋ êndêŋ Wapômbêŋ ek indum mavi êndêŋ ñê takatu ba enaŋ nena Wapômbêŋ imbuliŋ môlô. Ma noten mek ek Wapômbêŋ indum mavi êndêŋ ñê takatu ba idum kambom hadêŋ môlô.

²⁹ Ma anyô te hapetav malem dan vi, ma nuŋgwik vi liliŋ ek epetav imbiŋ. Ma anyô te havôv anêm kwêv daim vé, êŋ ma otak yani ek enja anêm kwêv yan imbiŋ.

³⁰ Ma anyô te hanaŋ hik o liŋ hathak nômkama, êŋ ma nêmi iyom. Ma anyô te hawa anêm nômkama, êŋ ma miŋ onaŋ lôklokwan ek nêmi endelêm ami. Dô.

³¹ *Ma kobom atu ba lemhaiŋ anyô yan indum êndêŋ o, êŋ ma undum aêŋ êndêŋ yani.

---

* **6:31:** Mat 7:12

32 “Môlô lemimhaviņ nê takatu ba lenjinhaviņ môlô iyom, êņ ma osoņ nena môlô avômalô mavi e? Mi anôņ, nê idum kambom ethak idum aêņ iyom.

33 Ma môlô othak udum kobom mavi hadêņ nê takatu ba idum kobom mavi hadêņ môlô iyom, êņ ma osoņ nena môlô avômalô mavi e? Mi anôņ, nê idum kambom ethak idum aêņ iyom.

34 Ma môlô ôêv nômkama hadêņ nê takatu ba lemimhabi nena tem nênem viyaņ iyom, êņ ma osoņ nena môlô avômalô mavi e? Mi anôņ, nê idum kambom ethak idum aêņ iyom.

35 Ma doņtom lemimhaviņ nundum kobom mavi, êņ ma lemimimbiņ nê êpôlik hathak môlô ba nundum kobom mavi lôk nônêm nômkama oyaņ êndêņ i. Udum aêņ ma ember yam ma tem noja vuli bêņ, ma tem nômô êtôm Wapômbêņ Len anêņ nali ek malê nena osopa yani anêņ bôk lo loņ. Yani hathak hadum kobom mavi hadêņ nê paloņ lôk avômalô idum kambom haviņ.

36 Ma môlô kapôlômim injik am esak avômalô lôkthô êtôm môlônim Lemambô kapô hiki hathak avômalô pik sapêņ.

*Môlô miņ notatale anyô vi iniņ kobom ami
(Mat 7:1-5)*

37 * “Môlô miņ notatale anyô vi ami. Wapômbêņ tem etatale môlô aêņ iyom! Ma miņ nonaņ êndêņ anyô vi nena vovaņ bêņ tem êpôm yani ami. Wapômbêņ tem enaņ êndêņ môlô aêņ iyom. Ma anyô te hadum kambom hadêņ o, ma otak kapôlôm ek ôpêņ. Êņ ma tem Wapômbêņ nêm anêm kambom vê aêņ iyom.

---

* 6:37: Mat 6:14

38 *Ma ôêv nômkama hadêṅ avômalô vi, ma tem Wapômbêṅ nêṃ nômkama êndêṅ môlô. Yani tem nêṃ bêṅ anôṅ. Ma doṅtom yani hathak hasopa môlônim kobom. Môlô udum palonṅ ma tem yani indum aêṅ. Ma udum wapôm, ma tem Wapômbêṅ indum aêṅ iyom êndêṅ môlô.”

39 *Vêṃ ma Yisu hanaṅ abô loṅ kapô te hadêṅ thêlô aêntêk, “Hatôm anyô mapusip yaṅ endom anyô mapusip yaṅ e? Mi anôṅ. Thai luvi tem nêṃ yak êndôk lôv.

40 *Avômena ethak unyak ma miṅ bêṅ ek iniṅ kêdôṅwaga ami. Ma doṅtom ethak unyak vêṃ ma tem nimbitak êtôm iniṅ kêdôṅwaga.

41 “Aisê ka hôyê siṅusik hamô mamuyaṅ madaluk ma miṅ lemhabi aseleṅ atu ba hapalaṅaniṅ hêk malemdaluk ami?

42 Ma aisê ka honaṅ hadêṅ mamuyaṅ, ‘Aiyaṅ, yaleṅhaviṅ yanêṃ siṅusik vê êṅjêk malem?’ O anyô abôyaṅ, nêṃ aseleṅ atu ba hapalaṅaniṅ hêk malem vê ek nôṅgô katô am ka nêṃ siṅusik atu ba hamô mamuyaṅ madaluk vê.”

*Alokwaṅ lôk anêṅ anôṅ
(Mat 7:15-20; 12:33-35)*

43 “Alokwaṅ mavi ma miṅ hathak hik anôṅ kambom ami. Ma alokwaṅ kambom miṅ hathak hik anôṅ mavi ami.

44 Ma anyô ethak êyê alokwaṅ anêṅ anôṅ ma eyala nena alokwaṅ mavi mena alokwaṅ kambom. Ma anyô miṅ hatôm enja ṅgôbêṅ mena bada êmô yak lôkmaṅgiṅ kapô ami. Milôk.

---

* 6:38: Mak 4:24   * 6:39: Mat 15:14   * 6:40: Mat 10:24-25

⁴⁵ Aêḡ ba anyô iniḡ kobom tem injik iniḡ kapôlôḡniḡ thô. Auk mavi hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama mavi. Ma doḡtom auk kambom hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama kambom. Aêḡ ba malêla takatu ba hamô anyô kapô siḡ intu tem enaḡ ende abôlêk.”

*Kobom elav unyak
(Mat 7:24-27)*

⁴⁶ * “Aisê ka olam ya nena, ‘Anyô Bêḡ’ ma miḡ osopa yenaḡ abô ami?”

⁴⁷ Ma ôpatu ba halêm hadêḡ ya ba halanô yenaḡ abô ba hasopa, êḡ ma tem yaḡgik ôpêḡ anêḡ bôk lo loḡ thô êndêḡ môlô.

⁴⁸ Yani ma hatôm ôpatu ba halav anêḡ unyak landiḡ halôk pik lôk valu ba havalonḡ loḡ majanḡ. Ma ḡambô bêḡ hayô ba hayôkwiḡ unyak êḡ, ma doḡtom miḡ hapu ami ek malê nena pik lôk valu havalonḡ loḡ majanḡ.

⁴⁹ Ma doḡtom ôpatu ba halanô yenaḡ abô ma miḡ hasopa ami, êḡ ma hatôm halav anêḡ unyak hayô hamô pik pulusik. Ma ḡambô bêḡ hayô ba hayôkwiḡ unyak êḡ, ma hapu ketheḡ oyaḡ ba mi.”

7

*Anyô vovak laik anêḡ hêvhaviḡ
(Mat 8:5-13)*

¹ Yisu hanaḡ abô takêḡ hadêḡ avômalo vêm ma hi Kapaneam.

² Ma anyô vovak laik te anêḡ Lom hamô ba yani lamavi hathak anêḡ anyô ku te, ma doḡtom anêḡ

---

* 6:46: Mat 7:21

11 Kasana ma Yisu hi malak te anêḡ athêḡ nena Nain. Ma anêḡ ḡê ku lôk avômalô bêḡ anôḡ i haviḡ yani.

12 Thêlô ebobo malak êḡ anêḡ badêḡ abôlêk ma avômalô malak êḡ ewa anyô ḡama te ba ele yaiḡ ba i. Yani ma avi tôp te anêḡ nakaduḡ donḡtom êḡ iyom. Ma avômalô malak êḡ bêḡ anôḡ i haviḡ avi tôp lôk nakaduḡ ḡama atu ba i ek nedav.

13 Yisu hayê avi êḡ ma lahiki ba hanaḡ hadêḡ yani nena, “Miḡ ondanḡ andô.”

14 Ma Yisu hi ma hatak baḡ hayôhêk alapa, ma ḡê takatu ba evak ôpêḡ imiḡ tiḡiḡ. Ma Yisu hanaḡ, “Anyô muk, yanaḡ êndêḡ o, umbiyô!”

15 *Ma anyô ḡama êḡ haviyô hamô ma hanaḡ abô, ma Yisu hêv ôpêḡ hadêḡ talêbô.

16 *Ma avômalô sapêḡ êyê ba êkô ma êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba enaḡ, “Plopet bêḡ te lêk habitak alalô malêvôḡ. Ma Wapômbêḡ lêk halêm ek nêḡ anêḡ avômalô sa.”

17 Êḡ ma abô hathak Yisu anêḡ ku atu ba hadum hi havenḡ avômalô Judia iniḡ loḡ sapêḡ lôk pik buyaḡ takatu ba habobo haviḡ.

*Jon hêv ḡê ku ju ba i ek nenaḡ injik Yisu liḡ
(Mat 11:2-19)*

18 Jon anêḡ ḡê ku enaḡ hadêḡ yani hathak nôḡ takatu ba Yisu hadum.

19 Ma halam anêḡ anyô ju êlêm ma hêv i ba i ek nenaḡ injik Yisu liḡ, “O ma Mesia atu ba Wapômbêḡ bôk habutiḡ abô ek nêḡ êlêm mena yêlô nayabiḡ anyô yaḡ?”

---

* 7:15: 1Kiḡ 17:23; 2Kiḡ 4:36   * 7:16: Luk 1:68

20 Anyô ju êḅ êyô ek Yisu ma enaḅ, “Jon anyô hathik ḅaḅ hêv yai ba alêm ek nanaḅ injik o liḅ nena, ‘O ma Mesia atu ba Wapômbêḅ bôk habutiḅ abô ek nêḅ êlêm mena yêlô nayabiḅ anyô yaḅ?’ ”

21 Thai êyô ma êyê Yisu hadum avômalô lôk liḅḅ lomalama mavi lôk hêv ḅḅôk kambom bêḅ anôḅ vê hêk avômalô. Ma hadum ḅê maleḅḅḅ pusip bêḅ anôḅ êyê tak.

22 *Vêḅ ma hanaḅ hadêḅ thai aêntêk, “Nôbônu ma nonaḅ êndêḅ Jon esak nôḅ takatu ba mamu ôyê lo olaḅ. Nê maleḅḅḅ pusip êyê tak, ma ḅê veḅḅḅvuvuḅ even, ma ḅê palê lepla ibitak mavi, ma ḅê leḅḅḅḅndôḅ kôtôḅ elañô abô, ma ḅê ḅama iviyô hathak loḅbô ma ḅê siv elañô Wapômbêḅ anêḅ Abô Mavi atu. Ba intu unu nonaḅ êndêḅ Jon esak nôḅ takêḅ.

23 Ma ḅê takatu ba êyê ya ba evaloḅ iniḅ êvhaviḅ loḅ, nêḅmô lôk leḅḅḅmavi.”

24 Ma Jon anêḅ anyô ku êvôi ma Yisu hanaḅ abô hathak Jon hadêḅ avômalô nena, “Bôk môlô u loḅ thiliv ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e?

25 Mi. Mena u ek ôyê anyô te hik kwêv kêkêlô ba hayaḅ nôḅ mavi lomalama e? Mi, ḅê takatu ba ik kwêv kêkêlô ma êḅmô kiḅ anêḅ unyak ma miḅ êḅmô loḅ thiliv ami.

26 *Môlô u loḅ thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanôḅ! Ma doḅtom yanaḅ êndêḅ môlô nena Jon ma bêḅ ek plopet sapêḅ.

27 Bôk eto hathak ôpêḅ hêk Wapômbêḅ anêḅ kapyā nena,

---

* 7:22: Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18   * 7:26: Luk 1:76

“ Odaŋô, tem yanêŋ yenaŋ anyô ku te êmôn ek o,
ek enaŋ yenaŋ abô bêŋ ek
êpôpêk loŋôndê ek o.’ *Malakai 3:1*

28 “Yanaŋ êndêŋ môlô nena Jon ma bêŋ ek
avômalô pik sapêŋ. Avi te miŋ bôk havathu anyô
te aêŋ ami ma mi. Ma doŋtom ôpatu ba yaôna hêk
Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak, ôpêŋ ma bêŋ ek Jon.”

29 * (Sêbôk ma Jon hathik avômalô lôk nê ewa
takis haviŋ ba intu elanô abô atu ba Yisu hanaŋ
hathak Jon ma enaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ kobom ma
thêthôn anôn.”

30 * Ma doŋtom nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô
balabuŋ êdô ek Jon isik thêlô ba intu êvôliŋ dômiŋ
hadêŋ loŋôndê atu ba Wapômbêŋ hik thô hadêŋ i.)

31 Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ aisê esak avômalô
bôlôn êntêk? Ma thêlô hatôm malê?

32 Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô loŋ
ethak doŋtom halôk ba elam hi ek avômena vi nena,
“ Yêlô abi yeŋ beleŋ ek môlô nondo yeŋ,
ma doŋtom miŋ olo yeŋ ami.

Ma yêlô alaŋ asêŋ malêŋ ek môlô nodan,
ma doŋtom miŋ olaŋ ami.’

33 “Ma avômalô bôlôn êntêk êtôm avômena takêŋ.
Jon anyô hathik ŋaŋ halêm ma hatip ek nôŋ lôk
waiŋ. Ma môlô ôpôlik hathak yani ba onaŋ nena
ŋgôk hamô haviŋ yani.

34 * Ma doŋtom Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu halêm
ma miŋ hatip ek nôŋ lo waiŋ ami. Ba intu môlô
onaŋ, ‘Ôŋgô, anyô êŋ hathak hayaŋ nôŋ lôk hanum

---

* 7:29: Luk 3:12   * 7:30: Mat 21:32   * 7:34: Luk 15:2

waiŋ bêŋ anôŋ aleba intu halo molo. Yani ma nê idum kambom lôk nê ewa takis iniŋ anyô môlô.’

³⁵ Aêŋ ba Wapômbêŋ anêŋ auk tem injik anôŋ mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êŋ ma thêthôŋ anôŋ.”

Avi te hathik Yisu va hathak nôm ôv mavi

³⁶ Palisi te halam Yisu hi ek enjaŋ nôm imbiŋ yani. Êŋ ma yani hi hayô ôpêŋ anêŋ unyak ma halôk hamô ek enjaŋ nôm.

³⁷ *Ma avi sek te anêŋ loŋ êŋ halaŋô nena Yisu lêk hayaŋ nôm hamô Palisi atu anêŋ unyak. Êŋ ma hawa nôm ôv mavi halôk kolopak valu te ba thapuk ba hi unyak êŋ.

³⁸ Ma halêm hamiŋ Yisu dôm habobo valuvi ma halaŋ ba mathôk hêv yak hayô hamô Yisu vakapô. Ma hathav mathôk vê hathak yanida wakadôk ŋaŋ. Ma haliŋu Yisu vakapô lôbôlôŋ ma hawa nôm lêŋlêŋ ôv mavi atu ba hathik Yisu vakapô hathak.

³⁹ Palisi atu hayê nôm êŋ ma lahabi nena, “Yisu ma miŋ plopet te ami. Yani plopet ma tem eyala nena avi atu ba hasôm yani ma avi sek te ba tem êpôlik.”

⁴⁰ Yisu hayala ôpêŋ anêŋ auk ma hanaŋ, “Saimon, yenaŋ abô te hêk ek yanaŋ êndêŋ o.”

Ma Saimon hanaŋ, “Kêdôŋwaga, onañ.”

⁴¹ Ma Yisu hanaŋ, “Anyô ju bôk ewa valuselen hêk anyô bêŋ te. Anyô yaŋ hawa hatôm 500, ma yaŋ hawa hatôm 50 ba iniŋ viyaŋ hêk.

---

* **7:37:** Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

42 Ma thai miñ hatôm nêñêm valuselej êñ viyañ ami. Ma anyô bêñ êñ hanañ hadêñ thai luvi nena, 'Dô, hatôm.' ”

Yisu hanañ abô loñ kapô êñ yôv ma hanañ hik Saimon liñ nena, “Lemhabi nena anyô ju êñ yañsê intu lahaviñ ôpêñ bêñ anôñ?”

43 Ma Saimon hanañ viyañ nena, “Yañ atu ba hawa valu bêñ la.”

Ma Yisu hanañ, “Anêm auk ma mavi.”

44 Ma Yisu hik i liliñ ma hayê avi êñ ma hanañ hadêñ Saimon, “Nôñgô avi êntêk. Yahabitak hayô anêm unyak kapô ma miñ hôêv ñañ ba yahathik yaveñ ami. Ma doñtom avi êntêk hathik yaveñ hathak yanida mathôk ma haya vê hathak yanida wakadôk ñaun.

45 Ma miñ huliñu ya ami, ma doñtom avi êntêk halinju yaveñkapô lôbôlôn.

46 Ma miñ howa nôñ lêñlêñ ba hongasô hayô hamô yalenkadôk ami, ma doñtom avi êntêk hawa nôñ lêñlêñ ôv mavi ba hangasô hayô hamô yaveñkapô.

47 Aêñ ba yanañ êndêñ o nena avi êntêk lahaviñ ya bêñ anôñ ba intu alalô ayala nena anêñ kambom bêñ anôñ bôk hêv yak yôv. Ma doñtom avômalô takatu ba eson nena iniñ kambom takatu ba Wapômbêñ hêv vê ma dokte iyom, êñ ma leññhaviñ yani dokte aêñ iyom.”

48 Ma Yisu hanañ hadêñ avi êñ nena, “Anêm kambom sapêñ lêk hêv yak yôv.”

49 Ma avômalô takatu ba êmô Saimon anêñ unyak elañô abô êñ ma enañ hadêñ i nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hêv kambom vê?”

50 *Ma Yisu hanan hadêñ avi êñ, “Anêm hôêvhavin hêv o bulubiñ. Nu lôk lemmavi.”

8

Avi doho êv Yisu thêlô sa

¹ Yôv ma Yisu hi haven malak lôbôlôbô ba hanan Abô Mavi hathak Wapômbên anêñ loñ lôkliñyak.

² *Nê ku laumiñ ba lahavuju lôk avi takatu ba bôk hêv iniñ ngôk lôk lijiñ vê even haviñ yani. Avi takatu te ma Malia anêñ Magadala sêbôk ba ngôk bahenvi ba lahavuju etak yani.

³ Ma avi yañ ma Joana, Kusa yanavi. Kusa ma ôpatu ba hayabiñ Helot anêñ unyak. Ma te ma Susana lôk avi bêñ anôñ haviñ. Avi takêñ ethak êv Yisu thêlô sa hathak nômkama.

Abô loñ kapô hathak anyô hapaliv yanvêk (Mat 13:1-23; Mak 4:1-20)

⁴ Avômalô bêñ anôñ ibi thêthô hêk lomalak lomalak ba êlêm ethak donjom ek nêgê Yisu. Ma Yisu hanan abô loñ kapô te nena,

⁵ “Anyô te hi hapaliv yanvêk halôk anêñ ku. Ma hapaliv yanvêk takêñ ma vi halôk loñôndê ba avômalô evak pesa lôk menak êpôm ba eyañ.

⁶ Ma doho halôk pik lôk valu ba hapup. Ma donjom pik êñ moma ba yanvêk êñ hayen ba hama.

⁷ Ma vi halôk loñ yak lôkmanjiñ kapô ba yak êñ halumbak hayô yanvêk takêñ vôv.

⁸ Ma donjom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêñ ma hik anôñ ba hatôm 100.”

---

* **7:50:** Luk 8:48; 18:42   * **8:2:** Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49

Yisu hanaŋ abô takêŋ yôv ma halam nena, “Môlô nê lôk lemôndôŋ ma nodanô abô êntêk katô.”

⁹ Ma Yisu anêŋ nê ku enaŋ hik yani liŋ hathak abô loŋ kapô êŋ anêŋ ôdôŋ.

¹⁰ *Ma yani hanaŋ nena, “Wapômbêŋ lêk hik anêŋ auk loŋ kapô hathak anêŋ loŋ lôkliŋyak thô hadêŋ môlô yôv. Ma doŋtom avômalô vi ma ya-hathak yahanaŋ hathak abô loŋ kapô iyom. Ba intu

“thêlô êyê, ma doŋtom miŋ êyê katô ami.

Ma thêlô elanô, ma doŋtom miŋ eyala anêŋ ôdôŋ katô ami.’ ” *Aisaia 6:9*

¹¹ Ma Yisu hanaŋ nena, “Abô loŋ kapô êŋ anêŋ ôdôŋ ma aêntêk. Yaŋvêk ma hatôm Wapômbêŋ anêŋ abô.

¹² Yaŋvêk takatu ba halôk loŋondê ma hatôm avômalô takatu ba elanô Wapômbêŋ anêŋ abô, ma haveŋ yam ma Sadaŋ hayô ma hêv Wapômbêŋ anêŋ abô vê hêk thêlô kapôlôŋiŋ ek miŋ nênmimbiŋ ami. Ba intu Wapômbêŋ miŋ hatôm nêm thêlô bulubiŋ ami.

¹³ Ma yaŋvêk takatu ba halôk pik lôk valu ma hatôm avômalô takatu ba elanô Wapômbêŋ anêŋ abô ba evaloŋ lôk leŋiŋmavi. Ma doŋtom iniŋ ŋgalôk miŋ halôk pik kapô ba hi ami. Ba intu êvhaviŋ bidonŋa iyom ma malaiŋ hayô ma etak iniŋ êvhaviŋ.

¹⁴ Ma yaŋvêk takatu ba halôk yak lôkmaŋgiŋ kapô ma hatôm avômalô takatu ba elanô Wapômbêŋ anêŋ abô, ma doŋtom thêlô êmô dokte ba pik êntêk anêŋ malaiŋ lôk anêŋ nômkama lôk

---

* **8:10:** Ais 6:9-10

anêḡ nôm mavi hathivuḡ Wapômbêḡ anêḡ abô siḡ ba thêlô miḡ ik anôḡ ami ma mi.

15 Ma doḡtom yaḡvêk takatu ba halôk pik mavi ma hatôm avômalô takatu ba kapôlôḡniḡ mavi ba maleḡ lêlê. Thêlô elañô Wapômbêḡ anêḡ abô ba evaloḡ loḡ majañ. Êḡ ma hatôm imiḡ lôklokwaḡ ba ik anôḡ mavi.

Min evuḡ atum lam anêḡ deda ami
(Mak 4:21-25)

16 * “Anyô miḡ ethak êtôm atum lam ba êdô hamô uḡ kapô mena ivuḡ hamô loḡ kapô te ami. Thêlô ethak êthôkwêḡ hamiḡ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô ma nêgê deda.

17 *Nômkama takatu ba ivuḡ hêk loḡ kapô ma tem nimbitak loḡ yaiḡ. Ma nômkama takatu ba ivuḡ i êmô loḡ momañiniḡ ma tem nimbitak yaiḡ ek sapêḡ neyala i.

18 *Aêḡ ba môlô nodañô yenaḡ abô êntêk katô. Ôpatu ba hayala yenaḡ abô katô ma tem Wapômbêḡ indum ba yani eyala nômkama doho imbiḡ. Ma doḡtom ôpatu ba miḡ hayala yenaḡ abô ami, ma tem Wapômbêḡ enja auk takatu ba ôpêḡ hasoḡ nena bôk hawa yôv vê êḡjêk ôpêḡ.”

Yisu anêḡ talêbô lôk iviyaḡ
(Mat 12:46-50; Mak 3:31-35)

19 Ma Yisu anêḡ talêbô lôk iviyaḡ êlêm ek nêgê yani, ma doḡtom avômalô bêḡ anôḡ imiḡ loḡ siḡ ba miḡ hatôm nêgê yani ami.

---

* **8:16:** Mat 5:15; Luk 11:33   * **8:17:** Mat 10:26; Luk 12:2   * **8:18:** Mat 25:29; Luk 19:26

20 Êñ ma anyô te hanañ hadêñ Yisu nena, “Lem-tambô lôk môlôviyañ imiñ yaiñ ba leñinhaviñ nêgê o.”

21 Êñ ma Yisu hanañ, “Yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô ma ñê takatu ba elañô Wapômbêñ anêñ abô ba esopa.”

*Yisu hanañ ba lovak bêñ hama
(Mat 8:23-27; Mak 4:35-41)*

22 Wak te ma Yisu hanañ hadêñ anêñ ñê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” Êñ ma ewa yeñ ba i.

23 Thêlô i ma Yisu hêk sôm. Ma ôthôm bêñ lôk lovak hayô ba hayuv kasuk ba hik halôk yeñ kapô ba hadum ek êmô thêlô seson êndôk kasuk kapô ba ini.

24 Êñ ma i ik Yisu liñ ba enañ, “Anyô bêñ, anyô bêñ, alalô tem nama ba mi!”

Ma Yisu haviyô ma hathañ lovak lôk kasuk budum bêñ takatu ba ema ba êk tiñiñ.

25 Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlônim ôêvhaviñ hamô êsê?” Ma thêlô êkô ba eson kambom ba enañ hi ba halêm nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hanañ abô hadêñ kasuk lo lovak ba elañô anêñ abô ba esopa?”

*Yisu hêv ñgôk vê hêk anyô te
(Mat 8:28-34; Mak 5:1-20)*

26 Ma thêlô ewa yeñ êñ ba ibup êyô kasuk ba i avômalô Gelasa iniñ pik. Loñ êñ hêk Galili vi tuvulu.

27 Ma thêlô ethak liñ ma Yisu hatak yeñ ba hi, ma anyô te atu ba ñgôk hamô haviñ yani anêñ loñ êñ

halêm ba hapôm Yisu. Ôpêḅ bôk hatak anêḅ malak ma hi hamô siô ba havenḅ kôlôlônḅ.

28-29 Nê loḅ êḅ ethak ekak ôpêḅ baḅ lo va lusu hathak seḅ ma êv anyô te ek eyabiḅ, ma donḅtom ḅḅôk êḅ hayô ba hayôkwiḅ ôpêḅ ma hamô seḅ êḅ kisi. Ma habi ôpêḅ vôkê ma hi hamô loḅ thiliv.

Ma anyô êḅ hayê Yisu ma halanḅ boloba ba hêv yak halôk pik habobo Yisu valuvi. Êḅ ma Yisu hananḅ hadêḅ ḅḅôk lelaik atu nena, “Otak ôpêntêk ba nu.” Êḅ ma ôpêḅ halam lôklala bomanḅ nena, “Yisu, o ma Wapômbêḅ Leḅ Anônḅ Biḅ anêḅ Nakaduḅ, lemhaviḅ undum malê êndêḅ ya? Miḅ nêḅ vovanḅ êndêḅ ya ami!”

30 Êḅ ma Yisu hananḅ hik ôpêḅ liḅ, “Anêḅ athêḅ nena?”

Ma ôpêḅ hananḅ, “Yenanḅ athêḅ nena Nê Vovak Lubuḅlubuḅ” ek malê nena ḅḅôk bêḅ anônḅ êmô yani kapô.

31 Ma ḅḅôk takêḅ enanḅ lôbôlônḅ hadêḅ Yisu nena, “Miḅ ômbi yêlô êndôk Viv atu ami.

32 Nêḅ yêlô ni êndôk bok takêḅdaku ba êmô dum endaku.” Êḅ ma Yisu halôk hathak iniḅ auk.

33 Ma ḅḅôk takêḅ etak ôpêḅ ma i êlôk bok takêḅ kapô. Ma bok takêḅ elanviḅ ketheḅ ba i hadêḅ loḅ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ḅanḅ halok sapêḅ vônô.

34 Ma ḅê takatu ba eyabiḅ bok êyê nôḅ êḅ ma êsôv ba i enanḅ mayaliv havenḅ lomalak.

35 Ma avômalô êlêḅ ek nêḅḅê nena malê te habitak loḅ êḅ. Thêlô êyô ma êyê Yisu lôk ôpatu ba ḅḅôk bêḅ anônḅ bôk êmô haviḅ yani ba lêk anêḅ auk habitak

mavi ba hapuk sôp ma hamô habobo Yisu valuvi. Avômalô êyé ba êkô kambom.

³⁶ Ma nê takatu ba êyé nôm ên enaᅇ hadêᅇ avômalô hathak nôm takatu ba hadum ba anyô lôk ᅇgôk atu habitak mavi.

³⁷ Ma avômalô Gelasa sapêᅇ êkô ba elowalin kambom ba enaᅇ ek Yisu etak i ba ni buyaᅇ. Aêᅇ ba Yisu hathak yeᅇ ma thêlô êvôi Galili hathak loᅇbô.

³⁸ Ma anyô lôk ᅇgôk atu lêk mavi ba hanaᅇ lôklokwaᅇ hadêᅇ Yisu nena, “Hatôm yasôk imbiᅇ o e?” Ma doᅇtom Yisu hêv ek êmbôni anêᅇ loᅇ ba hanaᅇ,

³⁹ “Onaᅇ êndêᅇ avômalô esak nômbêᅇ atu ba Wapômbêᅇ hadum hathak o.” Êᅇ ma havôhi anêᅇ loᅇ ma hanaᅇ hadêᅇ avômalô sapêᅇ hathak nômbêᅇ atu ba Yisu hadum hadêᅇ yani.

Avena ᅇama lo avi liᅇᅇ
(*Mat 9:18-26; Mak 5:21-43*)

⁴⁰ Yisu hale hi kasukthôm vi tuvulu hathak loᅇbô ma avômalô bêᅇ anôᅇ lêk eyabiᅇ yani êmô liᅇdaᅇ ba ewa yani thô.

⁴¹ Ma anyô bêᅇ hayabiᅇ unyak yeᅇ te halêm ma anêᅇ athêᅇ nena Jailus. Yani halek vadôᅇ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanaᅇ hik yani liᅇ lôk kapô malaiᅇ ek Yisu imbiᅇ yani ba ini anêᅇ unyak.

⁴² Ek malê nena anêᅇ amena ma doᅇtom iyom ba hapôm liᅇᅇ ba hadum ek ema. Amena êᅇ anêᅇ sondabêᅇ ma hatôm laumiᅇ ba lahavuju.

Êᅇ ma Yisu hi haviᅇ yani ma avômalô bêᅇ anôᅇ ekalabu yani siᅇ.

43 Ma avi te hamô loŋ êŋ ba hapôm lijŋ thalalen halom hatôm sondabêŋ laumin ba lahavuju. Ma anyôla miŋ hatôm idum yani mavi ami.

44 Avi êŋ halêm habobo Yisu dômlokwan ma hasôm Yisu anêŋ kwêv daim anêŋ dan iyom ma kethen oyan ma thalalen êŋ hakapok.

45 Êŋ ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, “Opalê hasôm ya?”

Ma thêlô sapêŋ enaŋ nena thêlô mi. Ma Pita hanaŋ, “Anyô Bêŋ, avômalô bêŋ anôŋ ekalabu o siŋ ba intu êsôm o.”

46 Ma donŋtom Yisu hanaŋ, “Anyôla hasôm ya ba yahasaê nena yenaŋ lôklokwan doho hêv yak.”

47 Ma avi êŋ hayê nena miŋ hatôm imbuŋ i ami. Ba intu hakô ba halowaliŋ ba hi halek vadôŋ lêlô habobo Yisu va. Ma hanaŋ hathak hasôm yani ma kethen oyan ma anêŋ thalalen atu hakapok ba avômalô nômbêŋ atu elanô.

48 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avi êŋ, “Yenaŋ avena, anêm hôêvhaviŋ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali.”

49 Yisu hanaŋ abô hamiŋ denaŋ ma anyô te halêm anêŋ Jailus anêŋ unyak ba hanaŋ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôŋwaga ma miŋ nêŋ malaiŋ êndêŋ yani ami.”

50 Yisu halaŋô abô êŋ ma hanaŋ hadêŋ Jailus, “Miŋ ôkô ami. Nêŋmimiŋ iyom ma tem nalum avi mavi esak loŋbô.”

51-53 Yisu hayô Jailus anêŋ unyak ma avômalô êmô ba elan asêŋ malêŋ lôk leŋiŋmalaiŋ bêŋ hathak yani. Ma Yisu hanaŋ, “Asêŋ dô. Yani hêk sôm iyom

---

* 8:48: Luk 7:50

ma miñ hama ami.” Thêlô eyala nena lêk hama yôv ba intu emalik hathak Yîsu. Ma Yîsu hadô avômalô ini imbiñ yani ba hawa Pita lo Jon ma Jems lôk amena êñ talêbô lo lambô iyom ba i unyak kapô haviñ yani.

⁵⁴ Êñ ma havalonj avena hamô banj ma halam nena, “Avena, umbiyô!”

⁵⁵ Ma avena êñ anêñ dahô hayô halôk kupik hathak lonjô ma kethenj oyanj ma haviyô. Ma Yîsu hanañ ek nêñem nôñ êndênj avena êñ ek enjanj.

⁵⁶ Ma anêñ talêbô lo lambô esonj kambom. Ma donjom Yîsu hanañ lôklokwanj nena miñ nenanj nôñ êñ bêñ êndênj anyôla ami.

9

Yîsu hêv nê ku ba i

(Mat 10:5-15; Mak 6:7-13)

¹ Yîsu halam anêñ nê ku lauminj ba lahavuju ethak donjom ma hêv lôklokwanj lôk athênj bêñ hadênj i ek nêñem ngôk sapênj vê lôk nindum avômalô lijij mavi.

² Ma yani hêv thêlô ba i ek nenanj abô esak Wapômbênj anêñ lonj lôklinjyak lôk nindum avômalô lôk lijij mavi.

³* Ma Yîsu hanañ hadênj thêlô, “Môlô nu lomalak lomalak. Ma miñ noja kôm lo vak ma nôñ lo valuselenj imbiñ ami. Unjwik kwêv donjom ma miñ noja kwêv yanj imbiñ ami.

⁴ Unyak alêla takatu ba môlô ôyô, ma nôñmô unyak êñ iyom endeba notak lonj êñ ek unu buyanj.

---

* **9:3:** Luk 10:4-11

⁵ Ma donptom loŋ takatu ba miŋ ewa môle thô ami, ma waklavôŋ otak loŋ êŋ, ma unŋwik vonŋgovaŋ takatu ba hamô vemimkapô vê êndôk thêlô maleŋiŋ ek injik iniŋ kambom thô.”

⁶ Yôv ma thêlô i evenŋ lomalak lomalak ba enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi lôk idum avômalô lôk lijiŋ mavi.

Helot lahabi nena Yisu ma opalê

(Mat 14:1-2; Mak 6:14-16)

⁷ *Anyô Bêŋ Helot halaŋô nôŋ takatu ba Yisu hadum ba lahabi bêŋ anôŋ hathak ek malê nena anyô doho enaŋ aêntêk, “Jon haviyô hêk ŋama hathak loŋbô.”

⁸ Ma anyô doho enaŋ, “Elia halêm,” ma doho enaŋ, “Plopet tak sêbôk te haviyô hathak loŋbô.”

⁹ *Êŋ ma Helot hanaŋ nena, “Bôk yahadabêŋ Jon laselo kisi yôv, ma donptom Yisu ma opalê ba yahalaŋô avômalô enaŋ abôkama hathak yani?” Êŋ ma yani hadum ek ênjê Yisu.

Yisu havakôŋ avômalô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15)

¹⁰ Ma Yisu anêŋ aposel êyô, ma enaŋ hathak nôŋ takatu ba thêlô idum bêŋ hadêŋ Yisu. Yôv ma Yisu halom thêlôda iyom ba i malak te anêŋ athêŋ nena Betsaida.

¹¹ Ma donptom avômalô bêŋ anôŋ eyala nena Yisu lêk hi. Êŋ ma thêlô esopa yani ba i. Thêlô i êyô ek Yisu ma yani hawa thêlô thô. Yôv ma yani hanaŋ abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ba hadum avômalô lôk lijiŋ ibitak mavi.

---

* **9:7:** Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19   * **9:9:** Luk 23:8

12 Ma yañsiñ bôlôvôn ma Yisu anêñ nê ku êlêm ma enañ hadêñ yani nena, “Lêk yañsiñ ma alalô amô loñ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loñ takatu ba hamô habobo ek nêmbôlêm iniñ nô m lôk loñ nêjêk.”

13 Ma doñtom Yisu hanañ nena, “Mi, môlôda nobakôn i.” Ma thêlô enañ, “Yêlôaniñ nô m ma polom bahenvi ma alim ju iyom hamô ba miñ hatôm ami. Aêñ ba yêlô ana nanêm nô m vuli ek avômalô nô mbênj êntêk êñ la?”

14 Thêlô enañ abô êñ ek malê nena anyô bênj anônj ba hatôm 5,000 la intu êmô.

Ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Môlô nonañ êndênj avômalô nena nesak doñtom êtôm aêntêk 50 dum te, ma 50 dum yañ êtôm 5,000.”

15 Nê ku idum aênj hadêñ avômalô ba sapênj êlôk êmô biñ.

16 Ma Yisu hawa polom bahenvi lôk alim ju atu ba hêv ma hathak leñ ma hateñ mek. Vêm ma haya hi lôbôlôbô ma hêv hadêñ anêñ nê ku ba ibi sam hadêñ avômalô nô mbênj atu.

17 Ma avômalô sapênj eyañ ba leñjiviyak. Ma nô m wata vi atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam laumiñ ba lahavuju.

Pita hanañ nena Yisu ma Kilisi

(Mat 16:13-28; Mak 8:27-9:1)

18 Wak te ma Yisu hateñ mek ma anêñ nê ku iyom êmô haviñ yani. Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ nena, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

19 *Ma thêlô enañ nena, “Doho enañ nena o ma Jon anyô hathik njan. Ma doho enañ nena o ma

---

* 9:19: Luk 9:7-8

Elia, ma doho enañ nena o ma plopet bô te intu haviyô hathak lonjbô.”

20 *Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Ma môleđa olam ya nena opalê?”

Ma Pita hanañ viyañ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbênê hêv ek nê m anên avômalô bulubiñ.”

21 Êñ ma Yisu hanañ lôklokwañ hadên thêlô ek miñ nenañ abô êñ bên êndên anyôla ami.

22 *Ma yani hanañ nena, “Anyô Anên Nakaduñ atu tem esopa Wapômbênê anên lahaviñ ba enja vovañ bên anôn. Ma Israeł iniñ nê bênjbên lôk nê bênjbên êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ tem nêmbôliñ dômiñ êndên yani. Ma Wapômbênê tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik yani liñ imbiyô esak lonjbô.”

23 *Ma yani hanañ hadên avômalô sapên nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êñ ma êmbôliñ dô m êndên yanida ma enja anên alovalaņasiñ êtôm wak nômbênê intu sapên ba esopa ya.

24 *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bên anôn hathak anên lôkmala pik ma anên lôkmala êñ tem nê m yak. Ma doñtom ôpatu ba hatak anên lôkmala ek hasopa ya, yani êñ tem enja lôkmala anôn.

25 Anyô te hawa nômkama pik sapên, ma doñtom miñ hasopa Wapômbênê ami ba anên lôkmala hêv yak, êñ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôn, tem enja vovañ.

26 *Ma anyôla mama ek ya lôk yenañ abô, ma emben yam atu ba ya Anyô Anên Nakaduñ yan-

---

* 9:20: Jon 6:68-69   * 9:22: Luk 9:44; 18:32-33   * 9:23: Mat 10:38; Luk 14:27   * 9:24: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25   * 9:26: Mat 10:33; Luk 12:9

dealêm imbiņ yenaņ deda lôkmaņgiņ lôk lambô ma anjela mathenį iniņ deda lôkmaņgiņ, ma tem ya mama ek ôpêņ aêņ iyom.

27 Aêņ ba yanaņ avanôņ êndêņ mólô nena Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak tem êlêm. Ma mólô vi atu ba umiņ loņ êntêk tem nômô lôkmala denaņ ma ôņgô nôm êņ imbiņ.”

*Yisu liņkupik habitak yaņda
(Mat 17:1-13; Mak 9:2-13)*

28 Ma Yisu hanaņ abô êņ yôv ma wak bahenįvi ba lahavulô hale ba hi. Ma Yisu hathak dumlolê te ba hi ek eteņ mek ma hawa Pita lo Jems ma Jon iviņ yani.

29 Yisu hateņ mek denaņ ma thohavloma habitak yaņda ba anêņ kwêv habitak thapuk hatôm damak hêv.

30-31 *Ma ketheņ oyaņ ma anyô lokwanju lôk deda bêņ imiņ ba enaņ abô haviņ yani, yaņ ma Mose ma yaņ ma Elia. Thai enaņ abô hadêņ Yisu hathak nôm takatu ba Yisu tem indum ba injik anôņ êmô Jelusalem endeba yani etak pik êntêk ba ni.

32 *Ma Pita lo Jems ma Jon thêlô maleņ hatulak ba êk sôm. Ma thêlô iviyô ma êyê Yisu anêņ deda bêņ lôk anyô ju imiņ iviņ yani.

33 Ma thai idum ek ini ma Pita hanaņ hadêņ Yisu aêntêk, “Anyô bêņ, mavi anôņ ek lêk alalô amô loņ êntêk. Yêlô nadav unyak lôkkupik lokwanjô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” Pita hathôņ abô atu ba enaņ ba intu hanaņ aêņ.

---

* 9:30-31: Luk 9:22   * 9:32: 2Pi 1:16-18

³⁴ Pita hanaŋ abô denaŋ ma buliv te hayô hava thêlô siŋ ba thêlô êkô.

³⁵ *Ma abô te halêm anêŋ buliv êŋ kapô nena, “Intu ma yenaŋ Okna ba bôk yahatak yani yôv ek indum yenaŋ ku. Ba nodanô anêŋ abô.”

³⁶ Abô êŋ habitak yôv ma thêlô êyê Yisu iyom hamiŋ. Pita lo Jems ma Jon miŋ enaŋ hadêŋ anyôla hathak nô m takatu ba êyê lo elanô ami.

*Yisu hêv ngôk vê hêk okna te
(Mat 17:14-21; Mak 9:14-29)*

³⁷ Haviyô hayaŋ ma Yisu thêlô etak dumlolê hêk ma êlôk ba i, ma avômalô bêŋ anôŋ i êpôm yani.

³⁸ Ma anyô te halam aêntêk, “Kêdôŋwaga, hatôm nê m kapôlôm ek yenaŋ okna ba nê m yani sa ek malê nena yenaŋ okna donjom iyom.

³⁹ Ngôk te hathak hayôkwiŋ yani ba kethen oyaŋ ma yani halaŋ boloba ba halowaliŋ kambom ba wapôk habitak abôlêk. Ngôk êŋ habuliŋ yani liŋkupik kambom anôŋ ba miŋ hathak hatak yani dokte ami.

⁴⁰ Yahanaŋ hik anê m nê ku liŋ lôklokwaŋ ek nê nê m ngôk kambom êŋ vê, ma donjom thêlô miŋ hatôm ami.”

⁴¹ Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Yahamô haviŋ môlô sawa daim ma donjom miŋ ôêvhaviŋ ami ma owa auk lokbaŋ aleba yakapôlôŋ lêk hagiap hathak môlô. Onja okna êŋ êlê m.”

⁴² Ma okna êŋ haven denaŋ, ma ngôk êŋ habi vôiê halôk pik ba hadum ba okna halowaliŋ kambom. Ma donjom Yisu hathaŋ ngôk lelaik êŋ, ma

---

* **9:35:** Luk 3:22

hadum okna êḡ ba habitak mavi ma hêv hi hadêḡ lambô hathak loṅbô.

⁴³ Ma avômalô sapêḡ esonḡ kambom hathak Wapômbêḡ anêḡ lôklokwanḡ bêḡ.

*Yisu hananḡ bôlônḡ yanḡ hathak anêḡ ḡama
(Mat 17:22-23; Mak 9:30-32)*

Avômalô sapêḡ leṅṅhabi abô bêḡ anônḡ hathak nôḡ takatu ba Yisu hadum, ma Yisu hananḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena,

⁴⁴ * “Môlô nodanḡ abô êntêk katô. Tem nenanḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu bêḡ ba netak êndôk avômalô baheṅḡ.”

⁴⁵ *Ma anêḡ ḡê ku êthônḡ abô êḡ anêḡ ôdônḡ palinḡ ek malê nena havuḡ ek thêlô. Ma êkô ek nenanḡ injik yani linḡ ek enanḡ anêḡ ôdônḡ bêḡ êndêḡ thêlô.

*Opalê intu anyô bêḡ?
(Mat 18:1-5; Mak 9:33-41)*

⁴⁶ *Ma Yisu anêḡ ḡê ku êkôki nena thêlô alisê intu bêḡ ek ḡê ku vi.

⁴⁷ Ma Yisu hayala thêlôninḡ auk êḡ. Ma hawa amena te ba hadô haminḡ habobo yani.

⁴⁸ *Ma hananḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Ôpatu ba hêvhavinḡ ya ba hawa amena nate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô havinḡ. Ma ôpatu ba hadum i aleba yaôna hamô môlô malêvônḡ intu anyô bêḡ ek môlô.”

⁴⁹ Ma Jon hananḡ nena, “Anyô Bêḡ, yêlô ayê anyô te hêv ḡgôk vê hathak anêḡ athêḡ. Ma donḡtom yani

---

* **9:44:** Luk 9:22 * **9:45:** Luk 18:34 * **9:46:** Luk 22:24 * **9:48:** Mat 10:40

ma miñ alalô te ami ba intu yêlô anañ ek yani etak ku êñ.”

50 *Ma donjom Yisu hanañ nena, “Dô! Miñ nu-miñ yani loñ siñ ami. Ôpatu ba miñ hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniñ te.”

Avômalô Samalia êdô Yisu

51 Waklavôñ Wapômbêñ enja Yisu ni leñ lêk habobo, êñ ma yani lavidonj ek ni Jerusalem.

52 Ma yani hêv anyô doho ba i malak te hêk Samalia ek nêpôpêk nômkama êmôñ ek yani.

53 Ma donjom avômalô loñ êñ êdô neja yani thô ek malê nena hi Jerusalem.

54 *Ma ñê ku Jems lo Jon êyê nôm êñ ma enañ hik yani liñ aêntêk, “Anyô Bêñ, yai nandam atum êndôk ba êlêm anêñ leñ ek esañ thêlô e?”

55 Ma donjom Yisu hik i liliñ ma hayanda thai.

56 Ma thêlô i malak yañ.

Ku bêñ ek nesopa Yisu vañgwam (Mat 8:18-22)

57 Thêlô evenj loñôndê ba i ma anyô te hanañ nena, “Loñ nômbêñ atu ba hu ma tem yasopa o.”

58 Ma Yisu hanañ, “Avuñ yatap iniñ pik abyañ hamô ma menak iniñ unyak hamô aliñ, ma donjom ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu ma yenañ loñ yañgêk ma mi.”

59 Ma Yisu hanañ hadêñ anyô yañ nena, “Osopa ya.”

Ma donjom ôpêñ hanañ, “Anyô Bêñ, otak ya ek yana yandav wakamik vêmam.”

---

* 9:50: Mat 12:30; Luk 11:23   * 9:54: 2Kiñ 1:9-16

60 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Dô, nê ŋama da nedav iniŋ ŋama. Ma nu onan abô esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak bêŋ.”

61 *Ma anyô yan hanaŋ hadêŋ Yisu nena, “Anyô Bêŋ, tem yasopa o, ma doŋtom otak ya ek yan an waklêvôŋ êndêŋ yenaŋ avômalô vêmam.”

62 Ma Yisu hanaŋ viyan nena, “Ôpatu ba haven loŋondê ma hik ma liliŋ miŋ hatôm indum ku ênjêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ami ma mi.”

10

Yisu hêv nê ku hatôm 72 ba i (Mat 11:20-24)

1 *Yôv ma Anyô Bêŋ hatak avômalô yan da hatôm 72 ba hêv i juju ba êmôŋ ek yani ba i hadêŋ malak lôŋ sapêŋ atu ba yani tem ni.

2 *Ma yani hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Nôm bêŋ anôŋ lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma doŋtom nê ku ma tomtom iyom. Aêŋ ba noten mek êndêŋ ku anêŋ alaŋ ek nê nê ku ba ini ek nindum anêŋ ku.

3 *Môlô nu. Yahêv môlô ba u hatôm boksipsip nali i êmô avuŋ yatap malêvôŋ.

4 *Ma miŋ môlô noja valuseleŋ lôk vak lôk bokŋgôp imbiŋ ami. Ma miŋ nonan abô pôk emben loŋondê ami ma unu nundum ku êŋ kethen.

5 “Môlô ôyô unyak te kapô, ma nonan êndêŋ thêlô aêntêk, ‘Wapômbêŋ hatôm indum ba môlô nômô yôhok mavi.’

---

* 9:61: 1Kin 19:20   * 10:1: Mak 6:7   * 10:2: Mat 9:37-38; Jon 4:35   * 10:3: Mat 10:16   * 10:4: Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5

⁶ Anyô yôhok te hamô unyak êᶇ ba hêvHAVIN, êᶇ ma tem môlônim abô mavi êᶇ êmô imbiᶇ thêlô. Ma mi, ma tem abô êᶇ êmbôlêm ek môlôda esak loᶇbô.

⁷ *Ma môlô nômô unyak êᶇ iyom. Ma môlô oᶇgwanᶇ ba nunum êtôm atu ba êv hadêᶇ môlô iyom ek malê nena môlô ma ᶇê ku ba mavi ek avômalô neyabiᶇ môlô. Ma miᶇ môlô unu nosak unyak mayaliv ami.

⁸ * “Môlô ôyô malak lôᶇ te ba ewa môlô thô ba êv nôm hadêᶇ môlô, êᶇ ma môlôᶇganᶇ.

⁹ Ma môlô nundum thêlôniᶇ avômalô lôk lijiᶇ nimbitak mavi, ma môlô nonaᶇ aêntêk, ‘Wapômbêᶇ anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak lêk halêm habobo môlô.’

¹⁰ Ma doᶇtom miᶇ ewa môlô thô ami, êᶇ ma môlô unu numiᶇ loᶇôndê ma nonaᶇ nena,

¹¹ * ‘Yêlô ik voᶇgovaᶇ veᶇiᶇkapô vê halôk môlô malemim ek injik môlônim kambom thô. Ba intu môlô lemim imbi katô nena Wapômbêᶇ anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak lêk halêm habobo môlô.’

¹² *Yanaᶇ êndêᶇ môlô nena waklavôᶇ atu ba Wapômbêᶇ endelêm ek endanô abô, êᶇ ma avômalô loᶇ atu ba miᶇ ewa môlô thô ami, thêlôniᶇ malaiᶇ tem êmôᶇ ek avômalô kambom anêᶇ Sodom.

¹³ “Alikaknena, môlô avômalô Kolasin lo Bet-saida! Môlô bôk ôyê nômbithi lomaloma. Ma doᶇtom bôk yandum nômbithi takêᶇ êmô Taia lo Saidon malêvôᶇ, êᶇ ma kethêᶇ oyaᶇ ma tem ni-jik kwêv kambom lôk nesav atum ᶇgavu esak leᶇiᶇkadôk ek nede kapôlôᶇiᶇ liliᶇ.

* **10:7:** 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18   * **10:8:** 1Ko 10:27   * **10:11:** Ap

13:51; 18:6   * **10:12:** Stt 19:24-25; Mat 10:15; 11:24

14 Waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ endelêm ek endanô abô, êḡ ma môlônim malaiḡ tem bêḡ anôḡ êmôḡ ek avômalô Taia lo Saidon iniḡ!

15 Ma môlô avômalô Kapaneam, tem nêmbô môlônim athêḡ esak leḡ e? Mi, môlô tem unu ḡê ḡama iniḡ loḡ!

16 * “Anyô halanô môlônim abô, êḡ ma yani halanô yenan abô haviḡ. Ma anyô havôliḡ dôḡ hadêḡ môlô, êḡ ma yani havôliḡ dôḡ hadêḡ ya haviḡ. Ma anyô havôliḡ dôḡ hadêḡ ya, êḡ ma yani havôliḡ dôḡ hadêḡ Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviḡ.”

*Nê ku êvôlêm hathak loḡbô
(Mat 11:25-27; 13:16-17)*

17 Nê ku 72 takatu êvôlêm hathak loḡbô ma leḡiḡmavi bêḡ anôḡ ba enan, “Anyô Bêḡ, yêlô adum ku lomaloma lôk êv ḡḡok vé hathak anêm athêḡ.”

18 *Ma Yisu hanaḡ aêntêk, “Yahayê Sadan hêv yak anêḡ leḡ hatôm damak.

19 *Odanô, yahêv lôklokwan hadêḡ môlô ek nombak umya lo danḡgaviḡ pesa. Ma môlô hatôm nôḡmô Sadan ôpatu ba lamaniḡ hathak môlô anêḡ lôklokwan sapêḡ lu. Ma nôḡmlate miḡ hatôm imbuliḡ môlô ami ma mi.

20 *Ma môlô miḡ lemimmavi bêḡ anôḡ esak ḡḡok elanô môlônim abô ami ma mi, ma donḡtom môlô lemimmavi esak Wapômbêḡ bôk hato môlônim athêḡ hêk leḡ.”

---

* **10:16:** Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23
12:8-9 * **10:19:** Sng 91:13; Mak 16:18

* **10:18:** Jon 12:31; ALK
* **10:20:** Plp 4:3; ALK 3:5

21 Yôv ma Lovak Mathen hadum Yisu anên kapô lamavi ba hanañ, “Wakamik, O ma len lo pik anên alañ! Lêk huvuñ anêm auk hadên nê lôkauk lôk nê bêñbêñ ma huik thô hadên nê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm athên! Wakamik, avanôn oda hosopa anêm lemhaviñ ba intu hudum aên.

22 * “Wakamik bôk hôêv ya auk sapên yôv. Ba anyô late miñ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miñ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk nê takatu ba Nalum lahaviñ injik O thô êndên i iyom.”

23 Ma Yisu hik i liliñ ba hanañ hadên anên nê ku iyom nena, “Wapômbên hadum mavi hadên môlô ba môlô ôyê nôm takatu.

24 Yanañ êndên môlô nena sêbôk ma plopet lôk kiñ bêñ anôn leniñhaviñ nêgê nôm êntêk ba lêk môlô ôyê, ma donjom miñ êyê ami. Ma leniñhaviñ nedañô abô takêntêk ba lêk môlô olañô, ma donjom miñ elañô ami.”

Anyô Samalia mavi te
(*Mat 22:34-40; Mak 12:28-34*)

25 *Wak te ma anyô lôkauk hathak abô balabuñ hayô hamiñ ba hadum ek esaê Yisu ba hanañ, “Kêdônwaga, yandum malê ek Wapômbên nêm lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbên intu sapên êndên ya?”

26 Ma Yisu hanañ hik yani liñ aêntêk, “Abô balabuñ hanañ malê? Êñ ma oda osam abô êñ ba lemimbi nena abô êñ hanañ aisê?”

---

* **10:22:** Jon 3:35; 10:15   * **10:25:** Mat 22:35-40; Luk 18:18

27 *Ma yani hanaŋ nena, “Lemimimbiŋ Anyô Bêŋ unim Wapômbêŋ ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwaŋ lôk unim auk sapêŋ. Ma lemimbiŋ anêm avômalô êtôm lemhaviŋ oda.”

28 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Avanôŋ. Undum aêŋ ma tem ômô lôkmala.”

29 Ma donŋtom yani hadum ek avômalô nêgê nena anêŋ auk ma mavi, aêŋ ba yani hanaŋ nena, “Yenaŋ avômalô êŋ ma opalêla?”

30 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ aêntêk, “Anyô te hatak Jelusalem ma halôk ba hi Jeliko. Êŋ ma nê vani êpôm yani ba ik yani ba hamayak hêk loŋôndê ma ewa anêŋ nômkama vani ba i.

31 Ma anyô habôk da te hasopa loŋôndê êŋ ba halôk ba hi. Êŋ ma yani hayê anyô êŋ, ma donŋtom yani habup halôk loŋôndê vi hale ba hi.

32 Aêŋ iyom ma Livai te halôk loŋôndê bô êŋ hale ma hayê ôpêŋ, ma ketheŋ oyaŋ habup halôk loŋôndê vi atu hale ba hi.

33 Ma donŋtom anyô Samalia* te halom loŋôndê êŋ ba hi ma hayê ôpêŋ ba lahiki.

34 Êŋ ma yani hi hadêŋ ôpêŋ ma hanŋgasô waiŋ lôk nôm lêŋlêŋ hathak ôpêŋ anêŋ palê ma hasum. Yôv ma yani hawa ôpêŋ ba hatak hayô hamô anêŋ bok donŋki ma halom ba hi unyak atu ba êv vuli ba êk. Ma yanida hayabiŋ ôpêŋ.

35 Ma haviyô hayaŋ ma yani hêv valuseleŋ seleva ju hadêŋ unyak alaŋ ma hanaŋ nena, ‘Oyabiŋ anyô lijiŋ êntêk mavi. Ma valu êntêk miŋ

---

* 10:27: Wkp 19:18; Lo 6:5   * 10:28: Wkp 18:5   * 10:33: Avômalô Samalia ma Israeŋ iniŋ nê kambom.

hatôm ami ba wak yaŋ atu ba yahalehalêm ma tem yanêm doho imbiŋ.’ ”

36 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ yôv ma hanaŋ hik anyô lôkauk êŋ liŋ aêntêk, “Lemhabi aisê? Ôpatu ba nê kambom ik ma opalê hêv yani sa hatôm yanida anêŋ avômalô te?”

37 Ma anyô lôkauk hanaŋ viyaŋ nena, “Ôpatu ba hêv kapô hadêŋ yani.”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Nu ma undum aêŋ iyom.”

Yisu hamô Mata lo Malia iniŋ unyak

38 Yisu lôk anêŋ nê ku even ba i ma Yisu habitak hayô malak lôŋ te ba hi. Ma avi te anêŋ athêŋ nena Mata hawa Yisu thô ba hi hamô anêŋ unyak.

39 *Mata anêŋ yaŋ molok Malia hamô habobo Anyô Bêŋ valuvi ba halaŋô anêŋ abô.

40 Ma doŋtom Mata hadum ku bêŋ anôŋ ek hapôpêk nôm. Êŋ ma yani hi hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, lemhabi aisê? Yahadum ku bêŋ anôŋ ma yenaŋ aiaŋ molok miŋ hêv ya sa dokte ami. Ba intu otak yani êlêm ek nêm ya sa.”

41 Ma doŋtom Anyô Bêŋ hanaŋ viyaŋ hadêŋ yani nena, “Mata, Mata, aisê ka lem hik o ba kapôlôm malaiŋ hathak nômkama lomaloma?”

42 *Ma doŋtom nômlate iyom intu ba nômbêŋ ma Malia lêk hawa nôm êŋ yôv ba anyô te miŋ hatôm enja nôm êŋ vê ênjêk yani ami ma mi.”

---

* **10:39:** Jon 11:1; 12:2-3   * **10:42:** Mat 6:33

11

Kobom netenj mek

(Mat 6:9-15; 7:7-11)

¹ Wak te ma Yisu hatenj mek hamô bute. Ma hatenj mek yôv ma anêj nê ku te hanañ hadênj yani nena, “Anyô Bêj, ôndônj yêlô ek yêlô natenj mek êtôm sêbôk ba Jon hadônj anêj nê ku.”

² Ma Yisu hanañ, “Môlô notenj mek aêntêk, “ ‘Wakamik, anêm athênj ênjêk mathenj.

Ma anêm loj lôklinyak êlêm êtôm loj lôkthô.

³ Ma nêm wak tomtom anêj nôm êndênj yêlô.

⁴ Ma yêlô êv avômalô iniñ kambom takatu ba idum hadênj yêlô vê,

ba intu nêm yêlôaniñ kambom vê aênj iyom.

Lôk miñ otak yêlô êndôk nôm atu ba esau yêlô ami.’ ”

⁵⁻⁶ Yôv ma Yisu hanañ abô loj kapô te hadênj thêlô aêntêk, “Bôlôvônj binj te ma hu hadênj anêm anyô môlô te anêj unyak ma honañ, ‘Aiyañ, yenañ anyô môlô te halêm anêj loj daim ba lêk hamô yenañ unyak ba hama kisi ma ya nôm mi. Ba hatôm nêm polom lokwanlô ek yani e?’

⁷ Ma anêm anyô môlô atu hamô unyak kapô tem enañ viyañ nena, ‘Yahadô. Yêlô lêk êk sôm ba unyak abôlêk lêk putup yôv ba tem miñ yanêm nôm êndênj o ami ma mi.’

⁸ Yani hadô ek nêm anêj anyô môlô sa. Ma donjom yahanañ hadênj môlô nena otenj lôbôlônj, êj ma tem yani mama ba imbiyô ba nêm nôm êtôm atu ba hotenj yani.

⁹⁻¹⁰ “Ba intu yahanañ hadênj môlô nena nê takatu ba enañ hik Wapômbênj linj, ma tem neja

nômkama êtôm atu ba enaŋ. Ma êbôlêm nômlate ma tem nêpôm. Ma ipididiŋ unyak abôlêk ma tem injik vê ek i. Aêŋ ba onan hik Wapômbêŋ liŋ ma tem nê mômônim lemimhaviŋ êndêŋ mômô. Ma ôbôlêm ma tem nôpôm. Ma upididiŋ unyak abôlêk ma tem injik vê ek mômô.

¹¹ “Mômô avômena iniŋ lami, nalum hanan hik o liŋ ek enan alim ma tem nê momya kambom te êndêŋ yani e? Ma mi!

¹² Mena yani hanan ek enan menak daluk, êŋ ma tem nê mngalivan te e? Ma mi!

¹³ Mômô avômalo pik unim bôk lo lon ma kambom, ma doŋtom mômô othak ôêv nômkama mavi hadêŋ nalumi. Aêŋ ba mômô noyala katô nena mômônim Lemambô Bêŋ atu ba hamô malak leŋ yani lamavi anôŋ ek nê Lovak Matherŋ êndêŋ nê takatu ba enan hik yani liŋ.”

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32,43-45; Mak 3:20-27)

¹⁴ Yisu hêv ngôk vê hêk anyô abôlêk putup te. Ma ngôk êŋ hatak ôpêŋ ba hi ma ôpêŋ hanan abô ba avômalo sapêŋ êyê ba eson kambom.

¹⁵ *Ma doŋtom avômalo doho enan, “Ngôk iniŋ anyô bêŋ Belsebul hêv lôklokwan hadêŋ ôpêŋ. Ba intu hatôm nê mngôk sapêŋ vê ênjêk avômalo.”

¹⁶ *Ma avômalo doho idum ek nesau Yisu ba enan hik yani liŋ nena, “Undum lavôŋiŋ te ek injik thô nena Wapômbêŋ hêv o ba hôlêm mena mi e?”

¹⁷ Ma doŋtom Yisu hayala thêlôniniŋ auk ba hanan abô lon kapô te hadêŋ thêlô nena, “Avômalo malak lôŋ te evaki vose hi ôdôn ju, êŋ ma tem malak lôŋ êŋ

* **11:15:** Mat 9:34; 10:25   * **11:16:** Mat 12:38

ngathiniņ ba bapu ipup imbitak. Ma avômalô ôdôn te evaki vose hi ôdôn ju ma tem thêlôda nênem yak.

18 Aên ba Sadaņ anên ngôk vi evaki vose hi ôdôn ju, êņ ma Sadaņ anên loņ lôklinyak tem imiņ majañ aisê? Mi. Ma aisê ka môlô onaņ nena yahêv ngôk vê hathak Belsebul anên lôklokwaņ?

19 Môlô onaņ nena ngôk bên Belsebul hêv lôklokwaņ hadên ya ba yahêv ngôk vê. Ma môlônim avômalô idum ku êņ haviņ! Ma opalê intu hêv lôklokwaņ hadên thêlô ba idum ku mavi êņ? Ngôk Bên, e? Mi! Môlôda unim avômalô ik thô nena môlô onaņ abôyaņ.

20 Wapômbên da hêv lôklokwaņ hadên ya ba yahêv ngôk vê hêk avômalô. Aên ba oyala nena Wapômbên anên loņ lôklinyak lêk halêm yôv.

21 “Anyô lôklokwaņ te havaloņ nômkama vovak ba hayabiņ anên loņ, êņ ma anên nômkama tem êmô mavi.

22 *Ma doņtom anyô vovak laik môņ hayô ba hik vovak hadên ôpên aleba hamô lu, êņ ma yani tem enja ôpên anên nômkama vovak takatu ba bôk hadum ôpên ba habitak lôklokwaņ vê. Aên ba ôpatu ba lovak ma tem imbi yaņ atu ba hêv yak anên nômkama sam.

23 * “Anyôla miņ hêv ya sa ek yai naņgik vovak êndên Sadaņ ami, ôpên hatôm haviņ Sadaņ ba thai ik vovak hadên ya. Ma anyô miņ hêv ya sa ba hasup avômalô hathak doņtom ami, êņ ma hatôm halupunij i ba êsôv mayaliv.”

24 “Ngôk lelaik hatak anyô te, êņ ma hi haven loņ thiliv ek êmbôlêm loņ mavi te ek enja lovak ba

* 11:22: Kol 2:15   * 11:23: Luk 9:50

êmô. Ma miñ hapôm loñ te ami ma tem enañ nena, 'Yatup siñ yana unyak sêbôk esak loñbô.'

25 Ma hayô ba hayê nena unyak êñ lêk epesañ ba habitak mabuñ mavi.

26 Êñ ma tem ni êmbôlêm ñgôk bahenñvi ba la-havuju takatu ba iniñ lôklokwañ hamônñ ek anênñ ba enja i imbiñ ek nimbitak nêyô unyak êñ kapô esak loñbô. Êñ ma ôpênñ tem êmô kambom anônñ ek yañ sêbôk."

27 *Yisu hanañ abô takênñ hamô denañ ma avi te hamiñ avômalô nômbênñ êñ malêvônñ ma halam aêntêk, "Avi atu ba havathu o ba hêv sum hadênñ o, yani êñ êmô lôk lamavi."

28 Ma donñtom Yisu hanañ, "Ôpatu ba halañô Wapômbênñ anênñ abô ba hasopa, yani êñ êmô lôk lamavi anônñ."

Anyô doho lenñhavinñ nêgê lavônñin

(Mat 12:38-42; Mak 8:11-12)

29 *Avômalô bênñ anônñ êyô ek Yisu. Êñ ma Yisu hanañ, "Avômalô bôlônñ êntêk ma avômalô kambom. Thêlô enañ ek yandum lavônñin ek injik thô nena Wapômbênñ bôk hêv ya ba yahalêm, ma donñtom tem mi. Thêlô tem nêgê Jona anênñ lavônñin iyom.

30 Sêbôk ma Jona habitak hatôm lavônñin ek avômalô Ninive. Ma lêk Anyô Anênñ Nakaduñ atu tem imbitak aênñ iyom êndênñ avômalô bôlônñ êntêk.

31 * "Sêbôk ma Siba iniñ kwiniñ hatak anênñ loñ ma halêm anênñ pik anênñ dañ ek endañô Solomon anênñ auk mavi. Odañô! Nômplate hamô loñ êntêk

* 11:27: Luk 1:28,42,48

* 11:29: Mat 16:4

* 11:31: 1Kinj

10:1-10

ma bêḡ ek Solomon. Ma doḡtom môlô ôdô anêḡ nodanô. Ma waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek nindum abô ma Siba iniḡ kwîn êḡ tem enaḡ môlônim kambom takêḡ bêḡ.

32 * Ma sêbôk ba avômalô Ninive elanô Jona anêḡ abô ba ele kapôlônḡiḡ liliḡ. Ma nômlate lêk hamô loḡ êntêk ma bêḡ ek Jona. Ma doḡtom môlô ôdô anêḡ nodanô. Ma waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek nindum abô ma tem avômalô Ninive nimiḡ ba nenaḡ môlônim kambom takêḡ bêḡ.”

Deda leḡviḡkupik

(Mat 5:15; 6:22-23)

33 * “Anyô miḡ ethak êtôm atum ba ivuḡ hamô lôḡ kapô mena êdô hamô uḡ kapô ami ma mi. Thêlô êthôkwêḡ hamiḡ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô tem nêḡê deda.

34 Malem daluk ma hatôm atum ek nêḡm deda êndêḡ lemvimkupik. Malem daluk mavi ma tem deda êmô lemvimkupik sapêḡ. Ma doḡtom malem daluk kambom ma tem momaḡiniḡ bêḡ êḡjêk lemvimkupik.

35 Aêḡ ba nôḡḡô katô nena anêḡm deda ma deda anôḡ ek malê nena deda doho ma hatôm momaḡiniḡ.

36 Ma deda hamô lemvimkupik sapêḡ, ma momaḡiniḡ miḡ hêk bute ami. Êḡ ma lemvimkupik sapêḡ tem imbitak deda êtôm atum habi malem loḡ.”

---

* 11:32: Jna 3:5-10   * 11:33: Mak 4:21; Luk 8:16

Yisu hathañ Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabun

(Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

³⁷ Yisu hanañ abô yôv ma Palisi te hanañ hik Yisu liñ ek enjañ nôm êmô imbiñ yani. Êñ ma Yisu hi hayô ôpêñ anêñ unyak kapô.

³⁸ Ma Palisi êñ hayê Yisu halôk hamô ek enjañ nôm ma miñ hathik i ami. Êñ ma yani hasoñ kambom.

³⁹ Ma Yisu hanañ hadêñ yani nena, “Môlô nê Palisi, môlô othak uthik unim tase lôk belev anêñ vidôm iyom, ma doñtom môlônim kapôlômim putup hathak kobom vani lo kobom kambom.

⁴⁰ Môlô nê molo, Wapômbêñ hapesañ viyaiñ lôk vikañ havin.

⁴¹ Ma doñtom môlônim nômkama takatu ba hamô ma môlô nônem êndêñ nê nômkama mi ek nê thêlô sa. Môlô nundum aêñ ma tem môlônim nômkama sapêñ êmô mabun mavi ênjêk Wapômbêñ ma.

⁴² “Alikaknena môlô nê Palisi, vovañ bêñ tem êpôm môlô. Môlô othak usup ava takatu ba hadum nôm vasiñ ba uik sam hi ôdôñ laumiñ ba ôêv ôdôñ te hadêñ Wapômbêñ hatôm da. Kobom êñ ma nôm yaôna. Ma doñtom môlô otak kobom thêthôñ lôk kobom lemimimbiñ Wapômbêñ. Kobom êntêk ma nômbêñ! Nodañô! Môlô nosopa abô balabun bêñ takêntêk lôk abô balabun yaônena imbiñ!

⁴³ “Alikaknena môlô nê Palisi, vovañ bêñ tem êpôm môlô! Môlô lemimhavin nômô êtôm nê bêñbêñ êmô unyak yeñ kapô lôk lemimhavin avômalô nenañ, ‘Waklêvôñ anyô bêñ’ êndôk loñ ethak doñtom halôk.

⁴⁴ “Alikaknena, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlô lelaik hatôm ŋama te atu ba bôk elav bô ma lêk miŋ anyôla hayala ami. Ba intu avômalô êyô imiŋ ba ibitak lelaik hamô Wapômbêŋ ma. Aêŋ ba avômalô takatu ba ele ebobo môlô ma ibitak lelaik aêŋ iyom.”

⁴⁵ Nê eyala abô balabuŋ te halaŋô abô êŋ ma hanaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Kêdôŋwaga, honaŋ abô êŋ hadêŋ ŋê Palisi ma huik yêlô susu haviŋ.”

⁴⁶ Ma Yisu hanaŋ, “Alikaknena môlô ŋê lôkawk hathak abô balabuŋ haviŋ, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlô ôêv balabuŋ anêŋ malaiŋ lomaloma hadêŋ avômalô ek nesopa. Nôm êŋ ma hatôm vak malaiŋ kambom ek thêlô. Ma donjom môlô miŋ ôêv thêlô sa dokte ami.

⁴⁷⁻⁴⁸ “Alikaknena, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlônim libumi bôk ik plopet bêŋ anôŋ vônô ma môlô oyabiŋ iniŋ siô dedauŋ mavi. Aêŋ ba hik thô nena môlô ôlôk hathak libumi iniŋ bôk lo loŋ takatu ba idum.

⁴⁹ Ba intu Wapômbêŋ anyô lôkawk bêŋ bôk hanaŋ aêntêk, ‘Tem yanêm plopet lo aposel bêŋ anôŋ êndêŋ thêlô, ma tem thêlô nindum kambom êndêŋ doho ba nijik doho vônô.’

⁵⁰ Aêŋ ba avômalô bôlôŋ êntêk tem neja vovaŋ bêŋ esak plopet takatu ba ik vônô hadêŋ waklavôŋ Wapômbêŋ hapesaŋ pik aleba lêk.

⁵¹ Plopet môŋ atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêŋ habup hathak aleba hayô Sekalaia ma anêŋ daŋ. Ik yani vônô hêk unyak mathêŋ lôk loŋ êbôk da anêŋ malêvôŋ. Avanôŋ, yanaŋ êndêŋ môlô, vuli kambom hathak bôk lo loŋ takêŋ tem imbitak êpôm avômalô bôlôŋ êntêk.

⁵² “Alikaknena môlô nê uik abô majañ thô, vovañ bêñ tem êpôm môlô! Môlô umiñ auk mavi anêñ loñôndê loñ siñ. Môlôda miñ ovej loñôndê êñ ami ma umiñ siñ ek avômalô takatu ba leniñhaviñ nesopa ma miñ hatôm nesopa ami.”

⁵³ Yôv ma Yisu hatak unyak êñ ma nê lôkauk hathak abô balabuñ lôk nê Palisi leniññaña kambom ba enañ ik yani liñ lomaloma.

⁵⁴ Thêlô idum aêñ ek neja yani êndôk adêk esak anêñ abô.

12

Noyabiñ am esak Palisi iniñ kobom kambom (Mat 10:26-33; 12:31-32; 10:19-20)

¹ *Avômalô bêñ anôñ bomañ ethak doñtom ba êyô imiñ i pesa. Ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku aêntêk, “Noyabiñ am esak Palisi iniñ kobom kambom. Thêlô idum hatôm nê mavi êmô avômalô malêvôñ, ma doñtom auk lomaloma hêk iniñ kapôlôñiñ. Nôm êñ ma hatôm yis ba tem êmbôv avômalô bêñ anôñ.

² *Nôm takatu ba havuñi hêk loñ kapô ma tem imbitak loñ yaiñ. Ma abô takatu ba havuñi ma tem avômalô sapêñ neyala.

³ Aêñ ba abô takatu ba môlô onañ hadêñ bôlôvôñ ma tem avômalô nedañô êndêñ lôkwak. Ma abô takatu ba môlô onañ thikuthik halôk unyak kapô, êñ ma tem nimiñ unyak vov ba nendam bêñ.

⁴ “Yenañ avômalô, yanañ êndêñ môlô nena miñ nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik

---

* **12:1:** Mat 16:5-6; Mak 8:14-15   * **12:2:** Luk 8:17

lemvimkupik iyom vônô. Ma emben̄ yam ma tem miñ hatôm nindum nômlate ami.

⁵ Odañô tem yangik ôpatu ba mólô nôkô esak thô: Nôkô ek Anyô Bêñ. Yani hatôm injik mólô lemvimkupik vônô vêm ma imbi êndôk atum lôkmala. Ba intu nôkô ek yani iyom.

⁶ “Avômalô ethak êv vuli menak yaônena hathak valuseleñ yaô ek eyañ. Ma don̄tom Wapômbêñ miñ hathôñ thêlô te ami, mi.

⁷ *Yani bôk hakatuñ mólô sapêñ lemimkadôk ñaun̄ yôv. Aêñ ba mólô ma bêñ ek menak, ba intu miñ nôkô ami.

⁸ “Yanañ êndêñ mólô nena ôpatu ba hanañ hadêñ avômalô nena hasopa ya ma tem ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu yanañ imiñ Wapômbêñ ma ba añela nedañô nena, ‘Ôpêntêk ma yenañ.’

⁹ Ma ôpatu ba hanañ hadêñ avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yanañ imiñ Wapômbêñ ma ba añela nedañô nena, ‘Yahathôñ ôpêñ paliñ.’

¹⁰ Ma anyô te hanañ abô kambom hathak Anyô Anêñ Nakaduñ atu, ma Wapômbêñ tem nêm ôpêñ anêñ kambom vê. Ma don̄tom anyôla hayê Lovak Mather̄ anêñ ku ba hanañ abôma nena, ‘Êntêk ma Ngôk Bêñ anêñ ku’, êñ ma Wapômbêñ tem miñ nêm ôpêñ anêñ kambom êñ vê ami.

¹¹ * “Avômalô evaloñ mólô loñ ba u unyak yeñ mena êdô mólô hamiñ ñê bêñbêñ mena ñê loñ buyañ iniñ ñê bêñbêñ malen̄iñ, êñ ma miñ nôkô ba nonañ nena, ‘Yêlô tem nanañ malê?’ mena ‘nanañ viyañ aisê?’ ami. Mi.

---

* **12:7:** Luk 12:24; Ap 27:34   * **12:11:** Mak 13:11; Luk 21:12-15

12 Lovak Mathen tem nê m auk êndên môm ek nonan.”

Anyô lôkmanjin atu ba auk mi

13 Anyô te hamin avômalo nômbên atu kapô ma hanan hadên Yisu aêntêk, “Kêdônwaga, wakamik bôk hama yôv ba onan ek aayan bên imbi anên nômkama sam ba nê m ôdôn te ek ya.”

14 Ma donjom Yisu hanan hik ôpên lin, “Aisête? Opalê te hatak ya ek yambitak anyô bên ek yambi mômônim nômkama sam?”

15 *Ma Yisu hanan hadên avômalo aêntêk, “Noy-abin am katô ek min malemimkilik ek nômkama lomaloma ami. Anyô min hamô lôkmala hathak nômkama ami.”

16 Ma Yisu hanan abô lon kapô te hadên thêlo aêntêk, “Anyô lôk nômkama bên te anên nômkama hik anôn bên anôn hamin ku.

17 Ên ma yani lahabi aêntêk, ‘Yatak yenan nôm êmô êsê? Yenan unyak kapô sapên putup ba mi.’

18 Ma yani hanan, ‘Aên ba dô ma yandum aêntêk. Yasen yenan unyak sapên thô ma yandav unyak lukmuk bênbên ek yandô yenan nôm lôk nômkama sapên êmô kapô.

19 Ma yada yanân êndên ya aêntêk, “Ya ma anyô lôkmanjin kambom. Yenan nômkama bên anôn hamô. Ba tem yanjan lo yanum ma yamô mavi iyom êtôm wak nômbên intu sapên. Ma min hatôm yandum ku te ami.” ’

20 “Ma donjom Wapômbên hanan hadên ôpên aêntêk, ‘O anyô molo! Bôlôvôn êntêk ma tem

---

* 12:15: 1Ti 6:9-10

yanja anêm lôkmala vê ba oma, ma opalê tem enja nômkama takatu ba hopesañ ek oda?

21 * “Noyabiñ am! Avômalô takatu ba êpôm nômkama bêñ anôñ ek thêlôda ba leñiñpaliñ Anyô Bêñ hatôm ôpêntêk, thêlô êñ ma nômkama mi anôñ hêk malak leñ.”

*Minj nôkô esak nôm atu tem imbitak ami
(Mat 6:25-34)*

22-23 Ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku aêntêk, “Lôkmala ma bêñ ek nôm eyañ. Ma leñviñkupik ma bêñ ek kwêv lo sup. Aêñ ba intu yanañ êndêñ môlô nena minj lemimimbi bêñ anôñ esak nômkama pik lomaloma êtôm kwêv mena nôm ami.

24 Môlô lemimimbi menak yelam. Thêlô ku kapô mi. Ma minj ethak ewa nôm ba etak hamô unyak kapô ek waklavôñ nôm mi ami. Ma doñtom Wapômbêñ havakôñ thêlô. Ma môlô ma Wapômbêñ lahaviñ bêñ anôñ hamôñ ek menak ba intu tem eyabiñ môlô.

25 Ma hatôm anyô te hamô ba hakôki ek êmô pik êntêk, êñ ma tem kobom êñ nêñ yani sa ek êmô lôkmala dokte imbiñ e? Ma mi anôñ.

26 Môlô minj hatôm nundum nôm yaôna aêñ ami. Aêñ ba aisê ka môlô lemimhabi bêñ anôñ hathak nômkama takêñ.

27 “Lemimimbi alokwañ vuak. Thêlô minj idum ku lôk epesañ sôp ami. Ma doñtom yanañ êndêñ môlô nena alokwañ vuak takêñ iniñ lêlêyañ hamôñ ek Kiñ Solomon anêñ nômkama mavi sapêñ.

28 Aêñ ba Wapômbêñ hêv sôp mavi anôñ hadêñ alokwañ vuak lo kamuñ lomaloma atu ba êmô

---

* 12:21: Mat 6:19-20

bidon, êḡ ma anyô ethak ele ba êbôk hathak atum. Aêḡ ba môlô oyala nena Wapômbêḡ lahaviḡ bêḡ anôḡ ek nêḡ sôp êndêḡ môlô imbiḡ. Alikaknena, môlônim ôêvhaviḡ miḡ bêḡ ami.

²⁹ Ba miḡ kapôlômim injik am esak onḡwan malê mena nunum malê ami.

³⁰ Nê daluk ethak leḡḡhiki ba êbôlêḡ nôm takêḡ, ma donḡtom môlônim Lemambô hayala môlônim malaiḡ ba tem nêḡ nôm takêḡ êndêḡ môlô.

³¹ Aêḡ ba môlô lemim injik am ek nômbôlêḡ Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak. Êḡ ma tem yani nêḡ nôm takêḡ sapêḡ êndêḡ môlô imbiḡ.

³² * “Môlô boksipsip ôdôḡ yaôna, miḡ nôkô ami. Lemambô lamavi ek nêḡ loḡ lôkliḡyak êndêḡ môlô.

³³ *Ma môlô owa vuli hathak unim nômkama ma nônêḡ êndêḡ ḡê siv. Noja vak valuselenḡ atu ba tem miḡ kambom ami, ma nusup nômkama kêkêlô lomaloma ek môlô êḡḡek leḡ. Loḡ êḡ ma ḡê vani lo didu mi, ba intu unim nômkama valova tem êḡô.

³⁴ Ma loḡ atu ba môlônim nômkama kêkêlô hamô, loḡ êḡ iyom intu tem môlônim lemimhaviḡ êḡô imbiḡ.

Noyabiḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu

(Mat 24:42-51)

³⁵ * “Môlô nôpôpêk am ek nundum ku ba intu nupuk unim sôp ma nôtôm unim atum lam ba noyabiḡ nôḡô

³⁶ êtôm avômalô ku takatu ba eyabiḡ iniḡ anyô bêḡ. Thêlôniniḡ anyô bêḡ bôk hi hayaḡ nôm ewa avi vêḡ ma tem êḡbôlêḡ esak loḡbô. Yani havôhalêḡ

---

* **12:32:** Mat 14:27; 25:34   * **12:33:** Mat 6:20; Luk 18:22; Ap 2:45; Jem 5:2   * **12:35:** Mat 25:1-13

anêᶇ loᶇ ba hapididiᶇ unyak abôlêk ma tem nijik unyak abôlêk vê kethêᶇ ba neja yani thô.

³⁷ Anyô bêᶇ êᶇ hayô ba hayê nena anêᶇ ᶇê ku eyabiᶇ yani ba êmô lêlê, êᶇ ma tem yani lamavi ma thêlô nêᶇmô lôk leᶇiᶇmavi. Yananᶇ avanôᶇ êᶇdêᶇ môlô nena anyô bêᶇ êᶇ tem ipuk anêᶇ sôp ku ma enanᶇ ek thêlô nêᶇdôk nêᶇmô biᶇ ma yani nêᶇmô êᶇdêᶇ thêlô êtôm anyô ku te.

³⁸ Anyô bêᶇ hale halêᶇm hadêᶇ bôlôvôᶇ biᶇ mena lôkbôk momaniniᶇ ba hayê anêᶇ ᶇê ku miᶇ êk sôm ami ma eyabiᶇ yani iyom, êᶇ ma tem nêᶇmô anêᶇ lamavi êᶇdêᶇ thêlô.

³⁹ *³⁹ “Môlô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêᶇ alanᶇ halanᶇ abô nena ᶇê vani tem nijik anêᶇ unyak vose, êᶇ ma yani hêk lêlê ek ᶇê vani miᶇ hatôm nijik unyak êᶇ vose ami.

⁴⁰ Ma Anyô Anêᶇ Nakaduᶇ atu tem endelêᶇm ba indum môlô nosonᶇ kambom. Ba intu nôᶇmô lêlê aêᶇ iyom.”

⁴¹ Ma Pita hananᶇ aêntêk, “Anyô Bêᶇ, hôêv abô loᶇ kapô êntêk hadêᶇ yêlô iyom mena hôêv hadêᶇ avômalô sapêᶇ haviᶇ e?”

⁴² Êᶇ ma Anyô Bêᶇ hananᶇ nena, “Yahananᶇ hadêᶇ ᶇê takatu ba idum iniᶇ anyô bêᶇ anêᶇ ku mavi êtôm anyô lôkauk bêᶇ atu ba hayabiᶇ nôᶇmkama mavi. Unyak alanᶇ hatak yani ek eyabiᶇ anêᶇ ᶇê ku vi ba nêᶇmô êᶇdêᶇ i êtôm anêᶇ wakma atu ba hatak. Vêᶇm ma hi loᶇ buyanᶇ.

⁴³ Ma unyak alanᶇ havôhalêᶇm hathak loᶇbô ma hayê nena anyô ku êᶇ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêᶇ.

---

* **12:39:** Mat 24:43-44; 1Te 5:2

44 *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena unyak alaŋ êŋ tem etak ôpêŋ ek eyabiŋ anêŋ nômkama sapêŋ.

45 Ma doŋtom anyô ku êŋ lahabi hêk kapô nena, 'Lêk sawa daim ma yenaŋ anyô bêŋ miŋ havôhalêm ketheŋ ami.' Êŋ ma hik anyô lo avi ku vi ma hayaŋ nôm lôk hanum waiŋ bêŋ anôŋ aleba halo molo.

46 Hadum aêŋ ba hathôŋ paliŋ ma unyak alaŋ tem êyô ba indum ôpêŋ esoŋ kambom. Êŋ ma unyak alaŋ tem nêŋ vovaŋ bêŋ êndêŋ yani ma êndô ôpêŋ êmô imbiŋ nê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami.

47 * "Anyô ku atu ba hayala anêŋ anyô bêŋ anêŋ lahaviŋ ma doŋtom miŋ hapesaŋ nômkama ba hasopa anêŋ anyô bêŋ anêŋ lahaviŋ ami ma tem enja vovaŋ bêŋ.

48 Ma doŋtom anyô ku atu ba miŋ hayala anêŋ anyô bêŋ anêŋ lahaviŋ ami ma hadum nômkama kambom ma tem enja vovaŋ yaô.

"Ôpatu ba Wapômbêŋ hêv auk bêŋ hadêŋ yani, êŋ ma Wapômbêŋ lahaviŋ yani indum ku bêŋ esak. Ma ôpatu ba Wapômbêŋ hêv auk bêŋ anôŋ hadêŋ yani, êŋ ma Wapômbêŋ lahaviŋ yani indum ku bêŋ anôŋ esak.

*Yisu halêm ek embak avômalô vose
(Mat 10:34-36)*

49 "Yahalêm ek yambi atum êndôk pik. Yalenhaviŋ lôklokwaŋ nena atum êŋ bôk hathaŋ yôv.

---

* 12:44: Mat 25:21,23   * 12:47: Jem 4:17

50 *Tem yanja vovaņ bēņ ba intu yakapôlôn malain kambom endeba anēņ daņ.

51 Môlô oson nena yahalêm ek yandum avômalô kapôlônij êndôk biņ e? Mi anôņ! Yanaņ êndēņ môlô nena yahalêm ek yambak i vose.

52 Yaô lôk embeņ yam ma avômalô baherņvi anēņ unyak te tem nembaki vose ni ôdôņ ju ba lokwanjlo tem nêmbôliņ dômiņ êndēņ lokwanju ma lokwanju tem nêmbôliņ dômiņ êndēņ lokwanjlo.

53 *Tem thêlô nembak i vose, ba lambô tem êmbôliņ dôm êndēņ nakaduņ, ma namalô tem êmbôliņ dôm êndēņ lambô, ma talêbô tem êmbôliņ dôm êndēņ nalavi, ma nalavi tem êmbôliņ dôm êndēņ talêbô, ma yaņavi tem êmbôliņ dôm êndēņ namalô yanavi, ma namalô yanavi tem êmbôliņ dôm êndēņ yaņavi.”

Noyala waklavôņ bôlônj êntêk

(Mat 16:2-3; 5:25-26)

54 Ma Yisu hanaņ hadēņ avômalô nômbēņ atu aêntêk, “Môlô ôyê buliv lonņgavu hamô lonņ wak halôk, êņ ma môlô onañ nena, ‘Ôthôm tem êyô.’ Êņ ma ôthôm hik hayô.

55 Ma lovak halêm anēņ lonņ vovaņ, êņ ma môlô onañ nena, ‘Tem vovaņ kambom.’ Êņ ma tak vovaņ kambom.

56 Môlô avômalô abôyaņ. Môlô ôyê leņ lo pik ma oyala anēņ ôdôņ, ma doņtom waklavôņ êntêk ma môlô ôthônj anēņ ôdôņ paliņ.

57 “Aisê ka môlô miņ lemimhabi katô nena yenaņ abô ma thêthônj mena mi e?

* 12:50: Mak 10:38-39 * 12:53: Mai 7:6

58 Nodaŋô! Anyô te hadum ek idum abô ek o ba hawa o ba hi unyak nindum abô. Mamu ovej loŋôndê denaŋ, êŋ ma opesaŋ abô imbiŋ yani kethaŋ. Ma miŋ honaŋ abô mavi hadêŋ yani ami, êŋ ma tem ôpêŋ êmbôv o lôklokwaŋ kambom ba ni êndêŋ anyô halaŋô abô. Ma anyô bêŋ êŋ tem nê m o ni êndêŋ sôp bidonŋ. Ma sôp bidonŋ tem êmbôv o kisi ba ni etak o êndôk koladôŋ.

59 Yanaŋ êndêŋ o nena tem ômô koladôŋ endeba nê m anê m vuli sapêŋ am. Aêŋ ba lemimbi katô am!”

13

Node am liliŋ

1 Yôv ma anyô doho êyô ba enaŋ hadêŋ Yisu hathak nê Galili doho êbôk iniŋ da ma Pailat hik thêlô vônô ba iniŋ thalaleŋ haŋgasô hathak iniŋ da.

2* Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Môlô osonŋ nena nê Galili êŋ iniŋ kambom hamôŋ ek avômalô Galili vi ba malaiŋ êŋ hapôm thêlô e?”

3 Ma mi. Ma doŋtom môlô miŋ ole kapôlômim liliŋ ami, êŋ ma malaiŋ tem êpôm môlô imbiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

4 Ma anyô hatôm 18 takatu ba unyak daim anêŋ Siloam haŋgôli ba hik thêlô vônô, êŋ ma môlô osonŋ nena thêlôniŋ kambom hamôŋ ek avômalô Jelusalem iniŋ kambom e?”

5 Ma mi. Ma doŋtom môlô miŋ ole kapôlômim liliŋ ami, êŋ ma malaiŋ tem êpôm môlô imbiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

---

* 13:2: Jon 9:2

Abô loŋ kapô hathak alokwaŋ anôŋ mi

⁶ Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te aêntêk, “Alokwaŋ sabo te hamiŋ anyô te anêŋ ku kapô. Ma wak te ma yani hi ku kapô ek ênjê nena hik mena mi e? Ma doŋtom mi.

⁷ *Êŋ ma yani hanaŋ hadêŋ anêŋ anyô ku nena, ‘Ondaŋô. Sondabêŋ lokwaŋlô ma yahalêm ek yangê a êntêk anêŋ va ma doŋtom mi. Alokwaŋ êŋ habuliŋ yenaŋ pik anêŋ lêŋlêŋ, ba dô ma onde lu.’

⁸ * “Ma anyô ku êŋ hanaŋ viyaŋ nena, ‘Anyô bêŋ, otak imiŋ sondabêŋ te vêmam ek yandav pik lo bok la esak ôdôŋ.

⁹ Êŋ ma tem injik anôŋ êndêŋ sondabêŋ yaŋ endake. Nena mi, ma onde lu.’ ”

Sabat te ma Yisu hadum avi te mavi

¹⁰ Sabat te ma Yisu hanaŋ abô hadêŋ avômalô halôk unyak yeŋ.

¹¹ Ma avi te hamô ba ŋgôk bôk hêv lijiŋ hadêŋ avi êŋ hatôm sondabêŋ 18. Avi êŋ anêŋ dômlokwaŋ lokbaŋ kambom ba miŋ hatôm imiŋ tibum dokte ami ma mi.

¹²⁻¹³ Ma Yisu hayê avi êŋ ma halam “Ôlêm.” Ma avi êŋ halêm ma Yisu hatak baŋ hayôhêk yani ma hanaŋ, “Avi, yahêv anêm lijiŋ vê.” Êŋ ma kethêŋ oyaŋ ma avi êŋ hamiŋ tibum mavi ma habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ.

¹⁴ *Ma doŋtom anyô bêŋ atu ba hayabiŋ unyak yeŋ lamaniŋ hathak Yisu hadum avi êŋ mavi hadêŋ Sabat. Êŋ ma anyô bêŋ atu hanaŋ hadêŋ avômalô aêntêk, “Wak bahenvi ba lahavute ma

* 13:7: Luk 3:9

* 13:8: 2Pi 3:9,15

* 13:14: Kis 20:9-10; Lo

5:13-14

wak nindum ku. Ma môlô nôlêm êndêṅ wak takêṅ ek nêm môlônim lijiṅ vê, ma Sabat ma dô.”

¹⁵ *Ma Anyô Bêṅ hanaṅ ôpêṅ anêṅ abô viyaṅ nena, “Môlô ṅê abôyaṅ. Môlô sapêṅ othak opole unim bokmaṅkao lôk donki ba i inum ṅaṅ hadêṅ Sabat mena mi e?”

¹⁶ Avi êntêk ma Ablaham anêṅ lim te. Sadaṅ hakak yani loṅ hathak lijiṅ hatôm sondabêṅ 18. Ma kambom ek yapole anêṅ yak vê êndêṅ Sabat e? Mi anôṅ. Êṅ ma nôṅ mavi.”

¹⁷ Yisu hanaṅ abô êṅ ma ṅê takatu ba êpôlik hathak yani elañô ba mama kambom, ma avômalô sapêṅ leṅṅmavi hathak nômbêṅ atu ba Yisu hadum.

*Wapômbêṅ anêṅ lôkliṅyak ma hatôm malê?
(Mat 13:31-33; Mak 4:30-32)*

¹⁸ Vêm ma Yisu hanaṅ, “Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak ma aisê ba hatôm malê?”

¹⁹ Êṅ ma hatôm ava yaônate. Ma anyô te hawa ba havatho halôk anêṅ ku kapô. Ma havenṅ yam ma ava êṅ halumbak bêṅ hatôm alokwaṅ ba menak elav iniṅ unyak halôk anêṅ thaṅaṅ.”

²⁰ Ma Yisu hanaṅ hik thêlô liṅ hathak loṅbô, “Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak, êṅ ma hatôm malê?”

²¹ Êṅ ma hatôm yis. Avi te hawa yis dokte ba hayelaṅ halôk palawa bêṅ anôṅ kapô, ma havenṅ yam ma palawa sapêṅ hathiṅ bêṅ.”

*Unyak abôlêk yaôna
(Mat 7:13-14,21-23)*

---

* **13:15:** Luk 14:5

22 Yisu hi Jelusalem ma havenj malak lodôṅlodôṅ nenanena ba hadôṅ avômalô.

23 Ma anyô te hanaṅ hik yani liṅ nena, “Anyô Bêṅ, Wapômbêṅ tem nêṃ anyô tomtom iyom bulubiṅ e?”

Ma Yisu hanaṅ hadêṅ thêlô nena,

24 “Môlô majanaṅ anôṅ ek numbitak nôyô unyak abôlêk yaôna. Yanaṅ êndêṅ môlô nena tem anyô bêṅ anôṅ leṅiṅhaviṅ nimbitak nêyô, ma doṅtom thêlô miṅ hatôm ami.

25 *Unyak alanaṅ tem imbiyô injik unyak abôlêk siṅ, êṅ ma môlô tem numiṅ viyainṅ ma nupididiṅ unyak abôlêk ba nodam nena, ‘Anyô bêṅ, nuṅgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

“Ma doṅtom yani tem enaṅ viyanaṅ nena, ‘Yahathôṅ môlô paliṅ. Môlô ôlêṃ anêṅ êsê?’

26 “Ma môlô tem nonaṅ êndêṅ yani nena, ‘Bôk yêlô aṅ nôṃ haviṅ o ma hôdôṅ yêlô hamô yêlôaniṅ loṅ.’

27 *Ma doṅtom yani tem enaṅ nena, ‘Yahathôṅ môlô paliṅ. Môlô ôlêṃ anêṅ êsê? Môlô ṅê kambom ba unu daim ek ya!’

28-29 * “Ma avômalô loṅ buyanaṅ tem netak pik luvuluvu sapêṅ ma ini nejanaṅ nôṃ bêṅ nêṃô Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak. Êṅ ma môlô tem ôṅgô Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk plopet sapêṅ tem nêṃô loṅ êṅ. Ma doṅtom Wapômbêṅ tem nêṃ môlô vê ba môlô tem nodanaṅ asêṅ malêṅ ba nosanaṅ vemimbôlêk ôdôṅ loṅ.

30 *Odanaṅ, anyô yaô doho ma tem nimbitak

---

* 13:25: Mat 25:10-12   * 13:27: Sng 6:8   * 13:28-29: Mat 8:11-12; Sng 107:3   * 13:30: Mat 19:30

anyô bêñ. Ma anyô bêñ doho ma tem nimbítak anyô yaô.”

*Yisu hanañ hathak Jelusalem
(Mat 23:37-39)*

³¹ Yisu hanañ abô yôv ma Palisi doho êlêm ma enañ hadêñ Yisu nena, “Otak loñ êntêk ma nu buyañ ek malê nena Helot hadum ek injik o vônô.”

³² Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Unu nonañ êndêñ avuñ yatap êñ aêntêk, ‘Ondañô, yaô lo yamuñ ma tem yanêm ñgôk kambom vê lôk yandum avômâlô lôk lijiñ mavi. Ma êtôm wak lô ma tem yanjik yenañ ku anêñ dañ siñ.’

³³ Aêñ ba yaô lo yamuñ ma yañ ma tem yamben ba yana Jelusalem ek malê nena kambom ek plopet ema êñjêk loñ yañda.

³⁴ “Ai, Jelusalem, Jelusalem! Mólô othak uik plopet pópônô. Ma ñê takatu ba Wapômbêñ hêv halêm ma mólô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlôñ ek yasup nalumi esak doñtom êtôm tale tiñ hasup nali ba êmô banik kapô. Ma doñtom mólô ôdô!

³⁵ *Odañô! Mólônim malak ma tem kambom ba êmô ñgathiniñ! Yanañ avanôñ êndêñ mólô nena mólô tem miñ ôñgô ya esak loñbô ami endeba nonañ nena, ‘Wapômbêñ nêm lamavi êndêñ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ!’ am.”

14

Yisu hadum anyô thiñ te mavi

---

* 13:35: Sng 118:26

¹ Sabat te ma Yisu hi hayaŋ nôm hamô Palisi iniŋ anyô bêŋ te anêŋ unyak ma thêlô ititiŋ yani lôklokwaŋ.

² Anyô te hathiŋ kambom ba hamô haviŋ yani.

³ *Ma Yisu hanaŋ hik ɲê Palisi lôk ɲê lôkauk hathak abô balabuŋ liŋ nena, “Alalôaniŋ abô balabuŋ te hanaŋ nena alalô hatôm nandum anyô lôk lijiŋ mavi êndêŋ Sabat mena mi e?”

⁴ Ma donɲtom thêlô bônôŋ iyom. Êŋ ma yani hawa anyô lijiŋ êŋ ba hadum yani mavi ma hatak yani ba hi.

⁵ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Môlônim nalumi mena bokmaŋkao la hêv yak halôk lôv hadêŋ Sabat, ma môlô tem ketheŋ unu nodadi imbitak yayiŋ mena mi e?”

⁶ Ma thêlô miŋ hatôm nenaŋ abô êŋ viyaŋ ami.

Undum o endeba yaôna

⁷ Yisu hayê avômalô êlêm ek nejaŋ nôm ma thêlô leŋiŋhaviŋ nêndôk nêmo ɲê bêŋbêŋ iniŋ loŋ iyom. Aêŋ ba yani hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô neŋa,

⁸ * “Anyô te hapôpêk anêŋ nôm bêŋ ba halam o ma miŋ nu ômo ɲê bêŋbêŋ iniŋ loŋ ami. Yakô thêlô bôk netak loŋ êŋ ek anyô lôk athêŋ bêŋ te la.

⁹ Ma nôm anêŋ alaŋ tem êyô ma enaŋ, ‘O vê ek anyô êntêk enja anêm loŋ.’ Êŋ ma tem o mama kambom ba nu ômo ɲê yaô iniŋ loŋ.

¹⁰ Aêŋ ba anyô te halam o ba hu ek nonɲwaŋ nôm, êŋ ma nu ômo anyô yaô iniŋ loŋ. Hudum aêŋ ma nôm anêŋ alaŋ tem êlêm ma enaŋ, ‘Aiyaŋ, ôlêm ômo

---

* **14:3:** Luk 6:9 * **14:5:** Mat 12:11; Luk 13:15 * **14:8:** Snd 25:6-7

imbiņ ņê bêņbêņ.’ Yani hadum aêņ ma tem onja athêņ bêņ êņjêk ņê nômbêņ atu ba êlêm eyaņ nôm êņ.

11 *Anyô habô anêņ athêņ hathak leņ ma tem Wapômbêņ etauviņ yani. Ma doņtom anyô hatauviņ i aleba yaôna ma Wapômbêņ tem nêm athêņ bêņ êndêņ yani.”

12 Ma Yisu hanaņ hadêņ unyak anêņ alaņ nena, “Hudum ek ôpôpêk nôm bêņ ma miņ ondam anêm avômalô mólô lôk anêm thalaleņ ma avômalô lôkmaņgiņ ami. Embeņ yam ma thêlô tem nendam o ba nu noņgwaņ nôm êndôk thêlôniņ unyak aêņ iyom.

13 Ma doņtom hôpôpêk nôm bêņ, ma ondam ņê siv ma ņê baheniņ kambom lôk ņê veniņ kambom ma ņê maleniņ pusip.

14 *Nê anêņ aêņ ma miņ hatôm nênem anêm nôm viyaņ ami. Êņ ma tem lemmavi ek malê nena embeņ yam ma tem Wapômbêņ nêm anêm nôm êņ viyaņ êndêņ waklavôņ atu ba ņê thêthôņ mavi iviyô hêk ņama.”

*Abô loņ kapô hathak nôm bêņ te
(Mat 22:1-14)*

15 *Anyô te atu ba hayaņ nôm hamô haviņ Yisu halaņô abô êņ ma hanaņ hadêņ Yisu nena, “Avômalô takatu ba tem nejaņ nôm nêmo Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak anêņ leņ nêmo lôk leņiņmavi.”

---

* 14:11: Mat 23:12; Luk 18:14   * 14:14: Jon 5:29   * 14:15: Luk 13:29

16 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Anyô te hatak waklavôŋ te ek êpôpêk anêŋ nôŋ bêŋ ma hêv abô hadêŋ avômalô bêŋ anôŋ ek nêlêm nejaŋ.

17 Waklavôŋ hayô ma yani hêv anêŋ anyô ku ba hi hadêŋ avômalô takatu ba bôk hanaŋ yôv hadêŋ i ma hanaŋ nena, ‘Môlô nôlêm, lêk yêlô apesaŋ nôŋ yôv.’

18 “Ma donŋtom avômalô takêŋ maleŋ baki iyom. Anyô te hanaŋ, ‘Lêk yahêv pik te vuli yôv ba yana ek yaŋgê. Alikakna, ku êŋ havalonŋ ya lonŋ ba tem miŋ hatôm yasôk ami.’

19 “Ma anyô yaŋ hanaŋ, ‘Lêk yahêv bokmaŋkao laumiŋ vuli ek nindum yenaŋ ku ba tem yana ek yasaê i ek yaŋgê. Alikakna, ku êŋ havalonŋ ya lonŋ ba tem miŋ hatôm yasôk ami.’

20 * “Ma anyô yaŋ hanaŋ, ‘Lêk yahawa avi luk-muk ba miŋ hatôm yasôk ami.’

21 “Êŋ ma anyô ku hawa abô takêŋ ba hi hadêŋ anêŋ anyô bêŋ. Ma unyak anêŋ alaŋ lamaniŋ kambom ba hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, ‘Nu kethen êndêŋ malak lôŋ anêŋ lonŋndê bêŋ lôk lonŋndê yaô ma onja nê siv lôk nê baheniŋ kambom ma nê maleŋiŋ pusip lôk nê veniŋ kambom ba ôlêm yenaŋ unyak kapô.’

22 “Haveŋ yam ma anyô ku êŋ hanaŋ, ‘Anyô bêŋ, lêk yahadum hatôm honaŋ, ma donŋtom unyak miŋ putup ami denaŋ.’

23 “Ma anyô bêŋ hanaŋ hadêŋ anyô ku nena, ‘Otak malak lôŋ ênjêk ma nu ku kapô lôk unyak kudum lôk ŋaŋ onaŋ sapêŋ ba onaŋ lôklokwan

---

* 14:20: 1Ko 7:33

nena thêlô nêlêm. Yalenhavin yenaṅ unyak putup am.

²⁴ Yanaṅ êndêṅ mômô nena ṅê takatu ba maleṅṅ baki, thêlô miṅ hatôm nejaṅ yenaṅ nôm dokte ami ma mi anôṅ.’ ”

Hudum ek osopa Yisu
(*Mat 10:37-38*)

²⁵ Avômâlô bêṅ anôṅ i havinṅ Yisu. Ma yani hik i liliṅ ma hanaṅ hadêṅ thêlô nena,

²⁶ * “Anyô hadum ek esopa ya ma donṅtom miṅ hatak lambô lo talêbô ma yanavi lôk nali ma iviyaṅ lôk livi ma anêṅ lôkmala havinṅ ami ma miṅ hatôm imbitak yenaṅ anyô ku ami.

²⁷ Ma ôpatu ba miṅ hawa anêṅ alovalaṅṅsiṅ ba hasopa ya ami ma miṅ hatôm imbitak yenaṅ anyô ku ami.

²⁸ “Mômônim anyô te lahavinṅ endav unyak bêṅ te, ma êmô ba laimbi katô nena hatôm endav unyak êṅ ba injik siṅ e.

²⁹ Ma miṅ lahabi aêṅ ami ma tem endav landiṅ iyom ma miṅ hatôm injik siṅ ami. Ma avômâlô sapêṅ tem nêgê ba nemalik esak yani

³⁰ ba nenaṅ nena, ‘Halav landiṅ iyom ma miṅ hatôm injik unyak siṅ ami!’ Ba intu hudum ek osopa ya ma lemimbi katô am.

³¹ “Ma kiṅ te lahabi injik vovak êndêṅ kiṅ yaṅ, êṅ ma êmô ba laimbi katô êṅa anêṅ ṅê vovak ma 10,000 iyom ba hatôm nijik vovak êndêṅ kiṅ yaṅ atu ba anêṅ 20,000 e?

³² Ma mi, ma nêṅ abô ni ek kiṅ yaṅ atu ba hamô daim denaṅ ek thai nepesaṅ abô ek vovak dô.

---

* **14:26:** Luk 9:23

33 “Ma aêḡ iyom ma môlô te lahaviḡ imbitak yenaḡ anyô ku, êḡ ma etak anêḡ nômkama sapêḡ.

34 * “Ngwêk ma nôḡ mavi. Ma doḡtom ḡgwêk doho thilibuḡ kambom ma tem nindum aisê ek anêḡ vasiḡ êḡmô esak loḡbô? Mi anôḡ.

35 * “Ma anêḡ ku lêk mi ba dô ma nubini. Nê lôk leḡondôḡ ma nodanô abô êntêk katô.”

15

Abô loḡ kapô hathak boksipsip mi (Mat 18:12-14)

1 Nê ewa takis lôk ḡê idum kambom, thêlô êlêḡ ek nedaḡô Yisu anêḡ abô.

2 * “Ma doḡtom ḡê Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ enaḡ abô munuḡḡḡ nena, “Ôpêntêk hawa ḡê kambom thô ba hayaḡ nôḡ hamô haviḡ thêlô.”

3 Aêḡ ba Yisu hanaḡ abô loḡ kapô hadêḡ thêlô aêntêk,

4 * “Môlônim anyô te anêḡ boksipsip hatôm 100 ba te mi, êḡ ma tem yani etak 99 ba nejaḡ kamuḡ nêḡmô ma ni ek êḡbôlêḡ ali atu ba mi endeba êpôm am.

5 Ma hapôm boksipsip êḡ, ma tem ekaliv êḡḡêk vakôk lôk lamavi ba ni.

6 Ma hayô anêḡ unyak ma tem endam anêḡ avômalô ma enaḡ nena, ‘Yaleḡmavi anêḡ dôêḡ hathak lêk yahapôm yenaḡ boksipsip hathak loḡbô ba nôlêḡ ek alalô leḡiḡmavi imbiḡ i.’

* 14:34: Mak 9:49-50   * 14:35: Mat 5:13   * 15:2: Luk 5:30

* 15:4: Ese 34:11,16; Luk 19:10

⁷ “Yanañ êndêñ mólô nena Wapômbêñ lamavi hathak avômalô thêthôñ hatôm 99 takatu ba bôk ele kapôlôññ liliñ yôv. Ma doñtom anyô kambom te hale kapô liliñ ma tem avômalô malak leñ leññmavi anôñ êtôm ôpatu ba hapôm boksipsip atu ba mi.”

Abô loñ kapô hathak valuselen mi

⁸ Ma Yisu hanañ, “Avi te anêñ valuselen seleva laumiñ hamô ma doñtom te mi. Êñ ma yani tem indum malê? Yani tem êtôm atum ba injik unyak kapô kisi ba êmbôlêm endeba êpôm am.

⁹ Êñ ma yani halam anêñ avômalô ba hanañ hadêñ thêlô, ‘Yalenmavi anêñ dôêñ ek malê nena lêk yahapôm yenañ valuselen hathak loñbô ba alalô leññmavi.’

¹⁰ Yanañ êndêñ mólô nena leññmavi anêñ aêñ iyom habitak Wapômbêñ anêñ añela malêvônñ hathak anyô kambom te hale kapô liliñ.”

Abô loñ kapô hathak nakaduñ hatak lambô

¹¹ Ma Yisu hanañ, “Anyô te anêñ nakaduñ bôp lo nôk êmô.

¹² Wak te ma nôk hanañ hadêñ lambô aêntêk ‘Wakamik, ômbi anêm nômkama sam ba nêm ôdônñ yañ êndêñ ya.’ Êñ ma lambô hik nômkama sam hi ôdônñ ju.

¹³ “Nôk hamô vauna ma hêv anêñ nômkama ba êv vuli ma yani hawa valuselen sapêñ ba hi loñ buyañ. Ma yani hadum kambom lomaloma ba habuliñ anêñ nômkama sapêñ.

¹⁴ Êñ ma yani anêñ valuselen lêk thô, ma bôm bêñ hayô loñ êñ. Ba yani hama kisi kambom.

15 Ma nôk hi hayô ek anyô lonj ênj te ma ôpênj hêv ku ni ek embakônj anênj bok. Ku ênj ma lelaik kambom hêk Israe! malenj.

16 Ma nôk hama kisi ba lahaviņ enjaņ bok iniņ nôm, ma doņtom thêlô miņ êv nôm dokte hadênj yani ami.

17 “Ênj ma yani hawa auk mavi ma hanaņ, ‘Ai, Wakamik anênj nê ku sapênj eyaņ nôm mavi bênj anônj. Ma doņtom yahamô lonj êntêk ba yahama kisi kambom ba tem yama!

18 *Yambiyô ba yana ek wakamik ma yanaņ êndênj yani aêntêk, “Wakamik, yahadum kambom bênj hadênj o lôk Wapômbênj.

19 Ya miņ anyô mavi hatôm ondam ya nena nalum ami. Otak ya êtôm anêm anyô ku te.” ’

20 “Yôv ma yani haviyô ba hi hadênj lambô. Ma hamiņ daim denaņ ma lambô hayê ba lahiki kambom hathak yani. Ma halaņviņ ba hi hadênj namalô ma havalonj ba halaņ hathak.

21 “Ma nakaduņ hanaņ hadênj lambô aêntêk, ‘Wakamik yahadum kambom bênj hadênj o lôk Wapômbênj. Ya miņ anyô mavi hatôm ondam ya nena nalum ami.’

22 “Ma doņtom lambô halam hadênj anênj nê ku nena, ‘Ketheņ! Noja kwêv daim mavi te êlêm ek naņgik esak yenaņ okna. Ma notak mote êndôk baņgwasinj ma uņgwik va bokņgôp esak vakapô.

23 Ma môlô unu noja bokmaņkao dopdop te êlêm ma uņgwik ek alalô aņgaņ lôk leniņmavi.

24 *Ek malê nena yenaņ okna êntêk bôk hama yôv, ma doņtom lêk hamô lôkmala hathak lonjô.

---

* 15:18: Sng 51:4 * 15:24: Ep 2:1,5

Yani bôk mi, ma donjom lêk apôm yani hathak lonjbô.' Êñ ma thêlô engabôm nômbên ba eyañ lôk leññmavi.

²⁵ “Ma namalô bôp havenj ku denañ. Ma havenj yam ma yani hale halêm anêñ ku kapô ba habobo unyak ma halañô avômalô eloyen bên.

²⁶ Êñ ma yani halam anyô ku te halêm ma hanañ hik yani liñ, ‘Idum malê?’

²⁷ Ma anyô ku hanañ hadênj yani nena, ‘Mamuyan molok hale halêm hathak lonjbô ba lemambô hik bokmanj^{ka}o dopdop te ek malê nena yani hamô mavi ba halêm.’

²⁸ “Bôp halañô abô êñ ma lamaniñ kambom ba hadô ni unyak kapô. Êñ ma lambô hale yaiñ ma hadum ek indum yani lamavi.

²⁹⁻³⁰ Ma donjom yani hanañ hadênj lambô aêntêk, ‘Ondañô! Aisê ba huik bok siñ mavi ek nalum atu ba hadô o ba hi buyañ. Yani habuliñ anêm nômkama sapênj ba hêv hadênj avi idum sek waliliñ. Ma ya ma yahayabiñ o mavi ba yahalañô anêm abô hatôm sondabênj nômbênj intu sapênj. Yahadum anêm ku hatôm anyô oyañ. Ma donjom miñ bôk huik bok nate ek ya lôk yenañ nê mólô ami.’

³¹ “Ma lambô hanañ hadênj yani nena, ‘Yenañ okna, wak nômbênj intu ma hômô haviñ ya ba yenañ nômkama sapênj ma o iyom anêm.

³² Ma donjom lêk ma alalô leññmavi ek malê nena mamuyan molok bôk mi ma lêk alalô apôm yani hathak lonjbô. Alalô asonj nena bôk hama ma donjom lêk hamô lôkmala hathak lonjbô.’ ”

16

Abô loŋ kapô hathak kobom neyabinŋ valuselenŋ

¹ Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Anyô lôkmanŋin te hatak anyô te ek eyabinŋ anêŋ ku. Ma havenŋ yam ma halanŋô nena ôpêŋ habulinŋ anêŋ nômkama.

² Ba intu halam yani ba hanaŋ, ‘Yahalanŋô nena hubulinŋ yenaŋ nômkama. Ba oto anêm ku anêŋ lavôŋ êlêm ek yanŋê. O miŋ hatôm oyabinŋ yenaŋ ku esak loŋbô ami.’

³ “Ma anyô ku lahabi aêntêk, ‘Yenaŋ anyô bêŋ tem nêm ya vê ênjêk anêŋ ku, aêŋ ba yandum malê. Ya miŋ anyô lôklokwan hatôm yandum ku êmô ku kapô ami. Lôk ya mama ek yapetenak ek avômalô nênnêm ya sa.

⁴ Ai! Yahayala nôm atu ba yandum ek avômalô leŋinmavi ba neja ya thô êndêŋ waklavôŋ atu ba ya ku mi.’

⁵ “Aêŋ ba yani halam nê takatu ba bôk ewa anyô bêŋ anêŋ nômkama ba anêŋ viyaŋ hêk denaŋ. Anyô môŋ hayô ba yani hanaŋ hik ôpêŋ linŋ, ‘Howa yenaŋ anyô bêŋ anêŋ nômkama vithê ba anêŋ viyaŋ hêk?’

⁶ “Ma hanaŋ, ‘Yahawa nôm lêŋlêŋ lôk uŋ hatôm 100.’ Êŋ ma anyô ku hanaŋ, ‘Onja kapya atu ba bôk ato anêm nômkama halôk êlêm ma oto 50 iyom.’

⁷ “Yôv ma hanaŋ hadêŋ yaŋ atu ba havenŋ yam, ‘Anêm viyaŋ ma vithê?’

“Êŋ ma ôpêŋ hanaŋ, ‘Yahawa wit lôk vak hatôm 100.’

“Ma anyô ku hanaŋ, ‘Onja kapya atu ba bôk ato anêm nômkama halôk êlêm ma oto 80 iyom.’

8 “Ma havenj yam ma anyô lôkmanjij atu hayê nô m atu ba anêj anyô ku hadum. Êj ma hanaj nena ôpêj ma anyô kambom ma donjom hadum nômkama hatôm anyô lôkauk bêj. Avanôn, nê pik eyala kobom pik mavi anôn hamôn ek avômalô takatu ba esopa deda.

9 “Yanaj êndêj môlô nena noja nômkama pik ba nô nê m êndêj avômalô vi ek thêlô lenjijmavi êndêj môlô. Ma waklavôn atu ba nômkama mi, êj ma tem Wapômbêj enja môlô thô ba unu unyak atu ba tem nô m mavi wak nô mbêj intu sapêj.

10 * “Ôpatu ba hayabij nô m yaônena mavi ma hatôm eyabij nô mbêj mavi aêj iyom. Ma ôpatu ba hayabij nô m yaônena kambom ma tem eyabij nô mbêj kambom aêj iyom.

11 Aêj ba oyabij nômkama pik êntêk kambom, êj ma opalê tem nê m nômkama anôn êndêj môlô? Mî.

12 Ma oyabij anyô yaj anêj nômkama kambom, êj ma opalê tem nê m nômkama ek môlôda? Milôk.

13 * “Anyô ku te mij hatôm indum anyô bêj ju inij ku ami. Ma tem la imbij anyô yaj ma kapô êndô yaj. Ma tem ma endahaliij anyô yaj ma imbulij dô m ek anyô yaj. Môlô mij hatôm nosopa Wapômbêj lôk valuselej ami.”

14 Nê Palisi takatu ba lenjijhaviij valuselej elanjô Yisu anêj abô takêj ba malej thêlêv hathak Yisu.

15 * “Ma Yisu hanaj hadêj thêlô, “Môlô udum ek avômalô lenjijimbi nena môlô nê thêthôn mavi. Ma donjom Wapômbêj hayala môlônim kapôlômim.

---

* **16:10:** Luk 19:17-26   * **16:13:** Mat 6:24   * **16:15:** Mat 23:28;
Luk 18:9-14

Nôm takatu ba avômalô leñiñhabi nena nôm mavi anôñ, êñ ma Wapômbêñ hayê nena nôm ôvathek.

Yisu hanañ abô hathak balabuñ

16 * “Abô balabuñ lôk plopet iniñ abô iyom hayabin avômalô aleba hayô Jon anêñ waklavôñ. Ma lêk yahanañ Abô Mavi bêñ hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak. Ba avômalô bêñ anôñ lôklokwan ek nimbitak nêyô loñ lôklinyak êñ kapô ba ini.

17 *Pik lo leñ hatôm nêm yak. Ma donjom Wapômbêñ anêñ abô balabuñ bunate miñ hatôm nêm yak ami.

18 * “Anyô te hadô yanavi ba hawa avi yañ, êñ ma hadum sek. Ma anyô te hawa avi atu ba yamalô bôk hadô, êñ ma hadum sek haviñ.”

Anyô lôkmanñiñ lôk Lasalus

19 “Anyô lôkmanñiñ te hamô ba wak nômbêñ intu sapêñ ma yani hik kwêv thapuk lo sôp thalaleñ kékêlô ba hayañ nôm mavi lomalama lôk lamavi bêñ anôñ.

20 Ma anyô siv te anêñ athêñ nena Lasalus hêk ôpêñ anêñ malak badêñ abôlêk. Ma palê hatêtô liñkupik lôkthô.

21 Ma yani lahaviñ enjañ ôpêñ anêñ nôm mapmap atu ba ibi hi, ma donjom mi. Yani hamô ma avuñ ethak êlêm elami anêñ palê.

22 “Haveñ yam ma anyô siv hama, ma añela ewa yani ba i êdô hamô habobo Ablaham. Ma anyô lôkmanñiñ êñ hama haviñ ba elav.

---

* **16:16:** Mat 11:12-13   * **16:17:** Mat 5:18   * **16:18:** Mat 5:31-32; 19:9; Mak 10:11-12; Lom 7:2-3; 1Ko 7:10-11

23 Anyô lôkmanjiṅ hamô nê ṅama iniṅ loṅ ba hawa vovaṅ bêṅ. Yani hêv ma liṅ ba hayê Ablaham lo Lasalus êmô daim bô.

24 Êṅ ma yani halam nena, ‘Wakamik Ablaham, lem ek ya ba nêṁ Lasalus ek etak baṅwasinṅ kupik êndôk ṅaṅ ba etak êyô êmô yadahalaṅ ek thilibunṅ ek malê nena yahawa vovaṅ bêṅ anôṅ hamô atum êntêk.’

25 “Ma doṅtom Ablaham hanaṅ viyaṅ nena, ‘Yenaṅ okna, sêbôk ba hômô pik ma howa anêṁ nôm mavi yôv ma Lasalus hawa anêṅ kambom. Ma doṅtom lêk yêlô êv yani thêvô ma o ma lêk howa vovaṅ.

26 Ma Wapômbêṅ bôk hatak kolosoṅ bêṅ te hêk malêvôṅ ek yêlô ma môlô. Ba intu miṅ hatôm môlô nôlêṁ êndêṅ yêlô ma yêlô nasôk êndêṅ môlô ami.’

27 “Ma ôpêṅ hanaṅ, ‘Aêṅ ba wakamik, hatôm nêṁ Lasalus ba endeni wakamik anêṅ unyak

28 ma enaṅ abô lôklokwaṅ êndêṅ yenaṅ aiyaṅ bahenṅvi takatu ek miṅ nêlêṁ loṅ vovaṅ bêṅ êntêk imbiṅ ya ami.’

29 “Ma doṅtom Ablaham hanaṅ, ‘Mose lo plopet iniṅ abô hêk ba thêlô nedaṅô ba nesopa.’

30 “Ma ôpêṅ hanaṅ, ‘Wakamik Ablaham, miṅ hatôm ami. Ma doṅtom anyô ṅama te ni êndêṅ thêlô, êṅ ma tem thêlô nede kapôlôṅiṅ liliṅ.’

31 “Ma doṅtom Ablaham hanaṅ hadêṅ yani nena, ‘Thêlô miṅ elañô Mose lo plopet iniṅ abô ami. Êṅ ma anyô ṅama te haviyô hathak loṅbô, ma tem miṅ nedaṅô anêṅ abô imbiṅ ami.’ ”

17

Kambom hathak habulinj êvhavinj (*Mat 18:6-7; Mak 9:42-48*)

¹ Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Nôm lomaloma tem êndôk avômalô lenjñ ek nindum kambom. Ma donjom vovañ bêñ tem êpôm opalêla takatu ba indum nôm êñ.

² Ma anyô te hadum ba yenañ amena atu ba hêvhavinj ya te hêv yak, ôpêñ tem êpôm malainj bêñ anôñ. Ôpêñ tem nêsôkwêñ valu bêñ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ñgwêk makidinj ba ema. Malainj êñ ma yaôna ek malainj atu ba yani tem êpôm embenj yam.

³ *Aêñ ba noyabinj am.

“Mamuyañ hadum kambom hadêñ o, êñ ma nu opesañ abô imbinj yani. Ma yani hale kapô liliñ, êñ ma nêñ anêñ kambom êñ vê.

⁴ *Wak te iyom ma mamuyañ hadum kambom hadêñ o hatôm bôlôñ bahenji ba lahavuju, ma bôlôñ bahenji ba lahavuju havôhalêm hanañ hadêñ o nena, ‘Alikakna, yahadum kambom’, êñ ma nêñ anêñ kambom vê.”

Êvhavinj

⁵ Ma aposel enañ hadêñ Anyô Bêñ nena, “Undum yêlôaniñ êvhavinj indumbak bêñ!”

⁶ *Ma Anyô Bêñ hanañ, “Môlônim ôêvhavinj ma yaôna hatôm ava yaônate, êñ ma hatôm nonañ êndêñ alokwañ sabo êntêk, ‘Osapu oda ba nu umin ñgwêk,’ êñ ma tem endañô môlônim abô.”

---

* **17:3:** Mat 18:15   * **17:4:** Mat 18:21-22   * **17:6:** Mat 17:20; 21:21

Nê ku iniņ auk

7 Ma Yisu hanaņ, “Môlô othak ôêv ku nêpôpêk nôm hadêņ malak lôņ te. Êņ ma nê bêņbêņ tem nenaņ êndêņ thêlô nena nejaņ nôm êmôņ e? Mî.

8 Nê bêņbêņ tem nenaņ êndêņ thêlô nena, ‘Nôpôpêk yêlôaniņ nôm êmôņ ma môlônim embenņ yam.’

9 Ma tem nê bêņbêņ nenaņ leņiņmavi bêņ êndêņ malak lôņ êņ e? Mî, thêlô idum iniņ ku iyom.

10 Ma môlô aêņ iyom, môlô udum ku sapêņ atu ba Anyô Bêņ hêv hadêņ môlô yôv, êņ ma nonaņ, ‘Yêlô ma nê ku iyom ba adum yêlôaniņ ku iyom.’ ”

Yisu hadum anyô laumiņ mavi

11 Yisu hi Jelusalem denaņ ba hasopa loņôndê atu ba haveņ Samalia lo Galili iniņ pik malêvôņ.

12 Ma hi habobo malak te ma nê lepla laumiņ êlêm êpôm yani. Thêlô imiņ daim dokte

13 *ma elam nena, “Anyô Bêņ Yisu, lem ek yêlô.”

14 *Ma Yisu hayê thêlô ma hanaņ, “Môlô unu uņgwik am thô êndêņ nê êbôk da.” Êņ ma thêlô evenņ ba i denaņ ma leņviņkupik habitak mavi.

15 Ma thêlô êņ te hayê nena liņkupik lêk habitak mavi ma halehi ma halam kaêk lôk habô Wapômbêņ anêņ athêņ.

16 Ma hayô ma halek vadôņ lêlô ba thohavloma halôk pik habobo Yisu valuvi ma hêv lamavi hadêņ yani. Ôpêņ ma anyô Samalia te.

17 Ma Yisu hanaņ, “Yahadum anyô laumiņ mavi. Ma anyô bahenņvi ba lahavuva êmô êsê?”

---

* 17:13: Wkp 13:45-46   * 17:14: Wkp 14:2-3; Mat 8:3-4

18 Aisê ka anyô loŋ buyaŋ iyom hale halêm ek habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ?”

19 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ aêntêk, “Umbiyô ba nu, anêm hôêvhaviŋ hadum ba o mavi.”

*Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlêm
(Mat 24:23-28,37-41; Mak 13:14-23)*

20 Nê Palisi enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Anġê ka tem Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak êlêm?” Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak halêm ma tem miŋ êlêm lôk lavôŋiŋ ek avômalô nêgê ami.

21 Aêŋ ba tem miŋ nenaŋ nena, ‘Ôŋgô, Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak êntêk aêŋ’ mena ‘Endaku aêŋ’ ami. Mi, Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lêk hamô môlô malêvôŋ.”

22 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Wak te tem êyô ba môlô tem lemimimbiŋ bêŋ anôŋ ek ôŋgô Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu, ma donŋtom môlô tem miŋ ôŋgô ami.

23 *Ma avômalô tem nenaŋ êndêŋ môlô nena, ‘Ôŋgô, yani hamiŋ loŋ êntêk!’ mena ‘hamiŋ loŋ endaku!’ Êŋ ma môlô nômmô maliŋyaô ma miŋ nosopa thêlô ami

24 ek malê nena Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ waklavôŋ ma tem avômalô sapêŋ nêgê êtôm damak hêv ba habi deda haveŋ leŋ lôkthô.

25 Ma donŋtom tem yanja vovaŋ lomaloma ma môlô nê bôlôŋ êntêk tem nômbôliŋ dômmim êndêŋ ya vêmam.

---

* 17:23: Mak 13:21; Luk 21:8

26 “Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ waklavôḡ tem êtôm sêbôk ba Noa anêḡ waklavôḡ.

27 Avômalô eyaḡ lo inum ma ewa i aleba êthônḡ paliḡ ma Noa hi yeaḡ kapô. Êḡ ma ḡambô bêḡ hayô ba habuliḡ thêlô sapêḡ.

28 *Aêḡ ba hatôm aêsêbôk ba Lot anêḡ waklavôḡ. Avômalô eyaḡ ba inum ma êv vuli lôk ewa vuli ma evatho ku lôk elav iniḡ unyak.

29 Ma doḡtom wak atu ba Lot hatak Sodom ba hi ma atum lôk valu vovaḡ solpa halôk anêḡ leḡ ba habuliḡ thêlô sapêḡ.

30 Waklavôḡ atu ba Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu injik i thô ma tem imbitak kethaḡ oyaḡ aêḡ iyom.

31 * “Wak êḡ ma anyô te hamô unyak vôv ma anêḡ nômkama hamô unyak kapô, êḡ ma miḡ ni unyak kapô ek enja anêḡ nômkama ami. Mi, êsôv ba ni iyom. Ma aêḡ iyom ma anyôla hamiḡ ku kapô ma miḡ endeni unyak ami. Mi, êsôv ba ni iyom.

32 *Môlô lemim imbi Lot yanavi!

33 *Anyô te hadum ek embalonḡ yanida anêḡ lôkmala loḡ ma anêḡ lôkmala tem nêḡ yak. Ma doḡtom anyô te hatak anêḡ lôkmala ma anêḡ lôkmala tem êmô mavi.

34 “Yanaḡ êndêḡ môlô nena bôlôvônḡ êḡ ma anyô ju tem nêjêk yêḡ doḡtom ma tem neja anyô yaḡ ma yaḡ êḡjêk.

35-36 Ma avi ju tem nepesaḡ iniḡ palawa ma tem neja avi yaḡ ma yaḡ êmô.”*

* 17:28: Stt 18:20-19:25 * 17:31: Mat 24:17-18 * 17:32: Stt 19:17,26 * 17:33: Luk 9:24 * 17:35-36: Nê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Anyô ju êmô ku kapô ma neja yaḡ ma yaḡ êmô.

³⁷ Nê ku enañ hik Yisu liñ nena, “Anyô Bêñ, nô m êñ tem imbitak êsê?”

Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Menak lambek ethak donjom ba êmô loñ takatu ba alim hapalê hêk.”

18

Abô loñ kapô hathak avi tôp lôk anyô halañô abô

¹ *Yisu hanañ abô loñ kapô te hadêñ thêlô ek neteñ mek êtôm wak nômbêñ intu sapêñ ma miñ kapôlôñiñ engiap ami.

² Aêñ ba yani hanañ aêntêk, “Malak lôñ te ma anyô bêñ halañô avômalô iniñ abô hamô. Yani ma miñ hakô Wapômbêñ ami ma hapôlik ek avômalô iniñ abô haviñ.

³ Ma avi tôp te hamô lôñ êñ. Ma yani hi hadêñ anyô bêñ êñ lôbôlôñ ma hanañ, ‘Anyô te habuliñ ya. Ma ôlêm ondanô yenañ abô ba opesañ.’

⁴ Ma donjom anyô bêñ hadô avi tôp êñ anêñ abô hatôm wak bêñ anôñ.

“Havenñ yam ma anyô bêñ êñ lahabi nena, ‘Miñ yahalañô Wapômbêñ anêñ abô ami ma yakapôlôñ hadô avômalô iniñ abô haviñ,

⁵ ma donjom yahadô ek avi tôp êntêk êlêm wak nômbêñ intu sapêñ ba imbuliñ yenañ auk. Aêñ ba yandanô yani anêñ abô ba yapesañ kethen ek yani êmô tiñiñ.’ ”

⁶ Ma Anyô Bêñ Yisu hanañ, “Noja auk esak anyô bêñ kambom êntêk anêñ kobom.

⁷ Aêñ ba Wapômbêñ tem endanô anêñ avômalô takatu ba bôk hatak i yôv iniñ asêñ atu ba elañ

---

* **18:1:** Kol 4:2; 1Te 5:17

bôlôvôn ba wak mena mi e? Tem endanô. Ma tem yani endanô yaôyaô e?

⁸ Mi anôn! Yanañ avanôn biñ nena yani tem endanô kethen ma tem epesañ. Ma donjom Anyô Anên Nakaduñ atu halêm pik hathak lonbô, êñ ma tem êpôm nena avômalô êvhavinj doho êmô mena mi e?”

Abô lonj kapô hathak anyô ju etenj mek

⁹ Ma Yisu hanañ abô lonj kapô te hadên avômalô takatu ba lenjñhabi nena thêlô ma avômalô thêthônj iyom ba êyê avômalô vi kambom. Êñ ma Yisu hanañ nena,

¹⁰ “Anyô ju i unyak mathenj ek netenj mek. Anyô yañ ma Palisi ma yañ ma anyô hawa takis.

¹¹ Palisi êñ da hamiñ ba hateñ mek nena, ‘Wapômbênj, mavi anôn ek ya anyô mavi ma ya miñ hatôm anyô vi ami. Thêlô ma nê vani lôk nê kambom lôk nê idum sek haviñ anyô yañ yanavi. Ma ya ma mi anôn, ya ma miñ hatôm anyô hawa takis endaku ami.

¹² *Sonda te anên wak ju ma yahavak balabuñ ek nôm. Ma nômkama nômbênj atu ba yahawa ma yahabi sam hi ôdônj laumiñ ba yahêv ôdônj te hadênj o.’

¹³ * “Ma donjom anyô hawa takis hamiñ daim ma hakô ek ênjê lenj. Ma yani hakôm ba hatak bañ luvi hêk madaluk siñ ma hanañ, ‘Wapômbênj, ya anyô kambom ba nêm kapôlôm ek ya.’ ”

¹⁴ *Ma Yisu hanañ, “Yanañ êndênj môlô nena anyô hawa takis havôhi anênj unyak ma lêk anyô

---

* **18:12:** Ais 58:1-4; Mat 23:23   * **18:13:** Sng 51:1   * **18:14:** Mat 23:12

thêthônġ hêk Wapômbêġ ma. Ma anyô yaġ ma mi. Ôpatu ba hêv anêġ athêġ liġ ma tem Wapômbêġ etauviġ anêġ athêġ. Ma doġtom ôpatu ba hatauviġ i ma tem Wapômbêġ nêġ anêġ athêġ liġ.”

*Yisu hêv mek hathak avômena
(Mat 19:13-15; Mak 10:13-16)*

¹⁵ Avômalô ewa iniġ avômena yaônena i hadêġ Yisu ek etak baġ êyô ênjêk thêlô. Ma anêġ ñê ku êyê ma ethaġ i.

¹⁶ Ma doġtom Yisu halam avômena êlêm ma hanaġ nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêġ ya ma miġ numiġ loġ siġ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêġ mi hatôm avômena takêntêk ma Wapômbêġ anêġ loġ lôkliġyak ma thêlônġ.

¹⁷ *Yanaġ avanônġ êndêġ mólô nena ôpatu ba miġ hawa Wapômbêġ anêġ loġ lôkliġyak hatôm avômena yaônena ami ma miġ hatôm imbitak êyô loġ êġ kapô ba ni ami. Ma mi.”

*Anyô lôk nômkama bêġ hanaġ abô haviġ Yisu
(Mat 19:16-30; Mak 10:17-31)*

¹⁸ *Anyô bêġ te hanaġ hik Yisu liġ nena, “Kêdônġwaga mavi, ma yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêġ intu sapêġ?”

¹⁹ Ma Yisu hanaġ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miġ mavi ami ma Wapômbêġ iyom intu ba mavi.

²⁰ *Abô balabuġ ma bôk hoyala yôv: ‘Miġ undum sek imbiġ anyô yaġ yanavi ami. Miġ nuġgwik anyô vônô ami. Miġ onja vani ami. Miġ onanġ

---

* **18:17:** Mat 18:3   * **18:18:** Luk 10:25   * **18:20:** Kis 20:12-16; Lo 5:16-20

abôyañ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’ ”

²¹ Ma anyô bêñ êñ hanañ, “Ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabuñ takêñ.”

²² Ma Yisu halañô ma hanañ hadêñ ôpêñ nena, “Mavi anôñ, ma don̄tom nômlate hamô denañ. Nu nêm anêm nômkama sapêñ ek avômalô nêñêm vuli ma onja valuselen̄ sapêñ ba nêm êndêñ nê siv. Êñ ma tem anêm nômkama mavi lomaloma êmô malak len̄. Ma ôlêm osopa ya.”

²³ Yani ma anyô lôk nômkama bêñ anôñ. Ba intu halañô abô êñ ma hêv malaiñ bêñ hadêñ yani ba hi lôk lamalaiñ.

²⁴ Yisu hayê yani lamalaiñ ma hanañ, “Nê lôk nômkama bêñ tem nêpôm malaiñ bêñ ek nimbitak nêyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô ba ini.

²⁵ Avanôñ bin̄ nena miñ malaiñ bêñ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêñ abyañ ba ni ami, ma don̄tom malaiñ anôñ ek anyô lôk nômkama bêñ te imbitak êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô.”

²⁶ Avômalô elañô abô êñ ma enañ nena, “Avanôñ e? Aêñ ba miñ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô ba ni ami e?”

²⁷ Ma Yisu hanañ, “Nôm takatu ba anyô miñ hatôm nindum ami, intu Wapômbêñ hatôm indum.”

²⁸ Ma Pita hanañ, “Yêlô bôk atak yêlôaniñ nômkama sapêñ ba alêm asopa o.”

²⁹ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Yanañ avanôñ nena avômalô takatu ba len̄ñhabi

Wapômbên anêṅ loṅ lôkliṅyak ba etak iniṅ unyak lo avi ma iviyaṅ lôk lami ma nali,

³⁰ ma thêlô êmô pik denaṅ ma Wapômbên tem nêṅ iniṅ nômkama lôkthô êndên i ba tem nêṅ bêṅ anôṅ êyô êmô iniṅ loṅ imbiṅ ma embenṅ yam ma tem nêṅ lôkmala atu ba nêṅmô êtôm wak nômbênṅ intu sapêṅ êndên i imbiṅ.”

*Yisu hanaṅ abô hathak anêṅ ḡama bôlôṅ te lô
(Mat 20:17-19; Mak 10:32-34)*

³¹ *Yisu hawa ṅê ku laumiṅ ba lahavuju takatu hathak doṅtom ma hanaṅ, “Nodaṅô. Alalô ana daku Jelusalem ma abô tak sêbôk ba plopet eto hathak Anyô Anêṅ Nakaduṅ atu tem imbitak avanôṅ.

³² *Tem nêṅnêṅ yani êndôk ṅê loṅ buyaṅ Lom baheṅiṅ. Ma tem nemalik esak yani ba nenaṅ abô lomalama esak yani ma nêsoṅwapôk êyômô yani.

³³ Ma nebali yani ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem yani imbiyô esak loṅbô.”

³⁴ *Ma doṅtom ṅê ku miṅ eyala abô takêṅ ami. Abô êṅ anêṅ ôdôṅ ma havuṅ ek thêlô ba thêlô miṅ eyala ami ma êthôṅ paliṅ.

*Yisu hadum anyô mapusip te mavi
(Mat 20:29-34; Mak 10:46-52)*

³⁵ Yisu hayô habobo Jeliko ma anyô mapusip te hamô loṅôndê daṅ vi ba hapetenak ek avômalô nêṅnêṅ yani sa.

³⁶ Yani halaṅô avômalô bêṅ anôṅ ele ba i ma hanaṅ hik thêlô liṅ nena, “Malê?”

---

* **18:31:** Luk 24:44   * **18:32:** Luk 9:22,44   * **18:34:** Mak 9:32

37 Ma thêlô enaᅇ hadêᅇ yani nena, “Yisu anêᅇ Nasalet halêm.”

38 Êᅇ ma anyô mapusip halam nena, “Yisu, Devit anêᅇ Lim Lukmuk, nêᅇ kapôlôm ek ya!”

39 Avômalô takatu ba êmôᅇ ethaᅇ yani ba enaᅇ, “O bônôᅇ.” Ma doᅇtom yani halam lôklala nena, “Devit anêᅇ Lim Lukmuk, nêᅇ kapôlôm ek ya!”

40 Êᅇ ma Yisu hamiᅇ ma hanaᅇ ek thêlô neja ôpêᅇ êlêm. Yani hayô ma Yisu hanaᅇ hik yani liᅇ nena,

41 “Lemhaviᅇ yandum malê êndêᅇ o?”

Ma ôpêᅇ hanaᅇ, “Anyô Bêᅇ, yalenᅇhaviᅇ yaᅇgê tak.”

42 Ma Yisu hanaᅇ hadêᅇ ôpêᅇ nena, “Nôᅇgô tak. Anêᅇ hôêvhaviᅇ hadum ba hubitak mavi.”

43 Ma kethêᅇ oyaᅇ ma ôpêᅇ madaluk hakyav ba hayê tak. Ma yani hasopa Yisu lôk habô Wapômbêᅇ anêᅇ athêᅇ. Ma avômalô nômbêᅇ atu ba i haviᅇ yani êyê nôᅇ êᅇ ba êbô Wapômbêᅇ anêᅇ athêᅇ haviᅇ.

19

Yisu hi Sakius anêᅇ unyak

1 Yisu hayô Jeliko ma hi iyom.

2 Ma anyô lôk valuselenᅇ bêᅇ te hamô. Yani ma anyô bêᅇ hawa takis ba anêᅇ athêᅇ nena Sakius.

3 Yani lahaviᅇ êᅇ nena Yisu ma opalê, ma doᅇtom avômalô bêᅇ anôᅇ ma Sakius anyô bidonᅇ ba miᅇ hatôm êᅇ ami.

4 Êᅇ ma yani halanᅇviᅇ hamôᅇ ba hi ma hathak alokwaᅇ sabo te ba hamô ek êᅇ Yisu.

⁵ Yisu hayô loŋ êŋ ma hêv ma hathak leŋ ma hanan, “Sakius, ôndôk ba ôlêm ketheŋ. Yaô ma tem yamô anêm unyak.”

⁶ Êŋ ma ketheŋ oyan ma Sakius halôk ma hawa Yisu thô lôk lamavi.

⁷ *Ma avômalô sapêŋ êyê ba kapôlôŋiŋ diŋdiŋ ba enan nena, “Yani hi hamô haviŋ anyô kambom te.”

⁸ *Ma doŋtom Sakius haviyô hamiŋ ma hanan hadêŋ Anyô Bêŋ nena, “Anyô Bêŋ, ondanô. Tem yambi yenan nômkama sam ni ôdôŋ ju ba yanêm yan êndêŋ nê siv. Ma bôk yahasau anyôla ba yahawa anêŋ valuseleŋ doho vani, êŋ ma tem yanêm valuseleŋ êtôm dum ayova êyômô loŋ imbiŋ.”

⁹ *Ma Yisu hanan hadêŋ yani nena, “Lêk ma Wapômbêŋ hêv avômalô unyak êntêk êŋ bulubiŋ ek malê nena yani ma Ablaham anêŋ nakaduŋ te.

¹⁰ *Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu halêm ek êmbôlêm nê takatu ba êv yak ek nêm i bulubiŋ.”

Abô loŋ kapô hathak anyô bêŋ te hêv valuseleŋ hadêŋ nê ku

(Mat 25:14-30)

¹¹ Avômalô elanô abô êŋ yôv ma Yisu hanan abô loŋ kapô te haviŋ ek malê nena yani lêk habobo Jerusalem. Ma avômalô takêŋ leŋiŋhabi nena yani hayô Jerusalem, êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem imbitak êmô pik.

¹² Êŋ ma Yisu hanan nena, “Anyô bêŋ te anêŋ namalô tem ni loŋ buyan ek enja athêŋ lôk kulunŋ kiŋ

---

* **19:7:** Luk 15:2   * **19:8:** Kis 22:1; Nam 5:6-7   * **19:9:** Luk 13:16; Ap 16:31   * **19:10:** Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15

21 ek malê nena yahakô ek o. O ma anyô malem thêlêv. Hothak hôvôv anyô vi iniņ nômka ma ba howa hatôm anêm. Ma pik atu ba anyô yaņ hapaliv yaņvêk halôk ma hothak howa anêņ anôņ.’

22 “Êņ ma anêņ anyô bêņ hanaņ, ‘O anyô ku mi kambom ba oda anêm abô intu hanaņ o bêņ. Bôk hoyala yôv nena ya hathak yahavôv anyô vi iniņ nômka ma yahawa hatôm yenaņ. Lôk pik atu ba anyô yaņ hapaliv yaņvêk halôk ma ya hathak yahawa anêņ anôņ.’

23 Ma aisê ka miņ hotak yenaņ valuselen halôk unyak valuselen ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak loņbô ma tem yanja doho êyômô loņ imbiņ?’

24 “Êņ ma hanaņ hadêņ nê takatu ba imiņ habobo nena, ‘Môlô noja anêņ valuselen hatôm 100 vê êņjêk yani ba nônêm êndêņ ôpatu ba hawa 1,000.’

25 “Ma thêlô enaņ hadêņ yani nena, ‘Anyô bêņ, yani anêņ 1,000 bôk hamô yôv.’

26 * “Ma yani hanaņ, ‘Yanaņ êndêņ môlô nena ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenaņ nômka ma ba habitak bêņ, êņ ma tem yatak doho êyômô loņ imbiņ ba yanêm êndêņ ôpêņ. Ma doņtom ôpatu ba miņ hadum ku hathak yenaņ nômka ma ami, êņ ma tem yanêm dokte atu ba havalon loņ vê êņjêk yani.’

27 “Ma doņtom nê takatu leņiņmaniņ hathak ya ba êdô ek yambitak iniņ kiņ, ‘Noja i êlêm loņ êntêk ma uņgwik i pôpônô êņjêk yamalen.’ ”

28 Yisu hanaņ abô êņ yôv ma hamôņ ba hi Jelusalem.

---

* 19:26: Mat 13:12; Luk 8:18

*Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiŋ
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)*

²⁹ Yisu habobo Betpagi lo Betani, malakju êŋ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêŋ nê ku ju ba i ma hanan nena,

³⁰ “Mamu unu malak entuvulu. Ma numbitak nôyô ma tem ôŋgô ekak bok donki map te lon ba hamiŋ. Bok êŋ ma miŋ bôk anyôla hayô hamô ami. Ma nopole yak vê ma nondom ba nôlêm.

³¹ Ma anyôla hanan nena, ‘Mamu opole eka’, êŋ ma nonan viyan nena, ‘Anyô Bêŋ lahaviŋ indum ku te esak.’ ”

³² Yisu hêv thai ba i ma êyê nômkama sapêŋ hatôm atu ba yani hanan.

³³ Thai epole bok donki êŋ anêŋ yak vê ma bok anêŋ alaŋsi enan hadêŋ thai nena, “Mamu opole eka?”

³⁴ Ma thai enan, “Anyô Bêŋ lahaviŋ indum ku te esak.”

³⁵ Êŋ ma thai ewa bok donki ba i êv hadêŋ Yisu. Ma thai ibi iniŋ kwêv thilibuŋ daim thô ba engava hayôhêk bok donki dômlokwan, ma thai êv Yisu sa ek hathak hayô hamô bok êŋ.

³⁶ Ma Yisu hi ma avômalô engava iniŋ kwêv thilibuŋ hêk lonôndê.

³⁷ Yani halôk Dum Oliv ek ni vi tuvulu Jelusalem. Ma avômalô nômbêŋ atu ba esopa yani leniŋmavi hathak nômbithi nômbêŋ atu ba bôk thêlô êyê. Ba êbô Wapômbêŋ ba elam nena,

³⁸ * “Wapômbêŋ nêm lamavi êndêŋ kiŋ atu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ! *Kapya Yen 118:26*

---

* **19:38:** Luk 2:14

Avômalô malak leŋ leŋiŋmavi ma alalô nanêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ Wapômbêŋ esak leŋ ba ni.”

³⁹ Ma Palisi doho imiŋ avômalô takêŋ kapô ba enaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Kêdôŋwaga, osaŋ anêm nê ku takêntêk.”

⁴⁰ Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Yanaŋ êndêŋ môlô nena thêlô bônôŋ ma tem valu nendam kaêk.”

⁴¹ Yisu habobo Jelusalem ma hayê vi tuvulu ba halaŋ hathak avômalô Jelusalem

⁴² ba hanaŋ, “Yaleŋhaviŋ lêk oyala nôm takatu ba nundum ek Wapômbêŋ indum môlô kapôlômim ênjêk yaô. Ma doŋtom mi, nôm takêŋ hamô loŋ kapô ba môlô miŋ hatôm ôŋgô ami.

⁴³ Aêŋ ba waklavôŋ hayô ma nê vovak tem nêyô ba nedav badêŋ êwê embeŋ Jelusalem sapêŋ ba nêmo kapô ba nindum ek nijik môlô vônô.

⁴⁴ *Thêlô tem nimbuliŋ môlônim loŋ sapêŋ ba nijik môlô takatu ba ômô unim badêŋ kapô vônô. Ma valu atu ba olav unyak hathak ma tem miŋ êyômô yaŋ loŋ ami. Nôm malaiŋ êŋ tem êlêm ek malê nena môlô miŋ oyala waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ halêm pik ek nêmo môlô bulubiŋ ami.”

Yisu hêv nê idum ku valu vê hêk unyak mathen kapô

(Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)

⁴⁵ Vêmo ma Yisu habitak hayô Wapômbêŋ anêŋ unyak mathen anêŋ piklêvôŋ. Ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nênem vuli. Êŋ ma halupunin i ba hêv i vê hêk unyak

---

* **19:44:** Luk 21:6

mathen kapô ba ele yain ba i. Ma hanañ hadên thêlô aêntêk,

⁴⁶* “Wapômbên anên kapya hanañ nena, ‘Yenañ unyak ma unyak neten mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm nê vani iniñ loñ ekopak êmô.”

⁴⁷* Ma wak nômbên intu ma yani hadên avômalô halôk unyak mathen. Ma nê bêngbêng êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ lôk Israeël iniñ nê bêngbêng, thêlô êbôlêm loñôndê ek nijik Yisu vônô.

⁴⁸ Ma donjom thêlô miñ hatôm nêpôm loñôndê te ami ek malê nena avômalô sapên leñimavi bêng ek Yisu ba êmô ek nedañô anên abô sapên.

20

Yisu, opalê hêv athên bêng hadên o?
(*Mat 21:23-27; Mak 11:27-33*)

¹ Wak te ma Yisu hadên avômalô hamô Wapômbên anên unyak mathen anên piklêvôn ba hanañ Wapômbên anên Abô Mavi hadên i. Ma nê bêngbêng êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ ethak donjom haviñ nê bêngbêng ba i hadên Yisu.

² Ma thêlô enañ, “Opalê hêv athên bêng hadên o lôk hêv ku hadên o ba intu hudum nôm takêntêk?”

³ Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Tem yanañ injik môlô liñ esak abô te aên iyom.

⁴ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ñañ hadên Jon? Wapômbên leñ? Mena anyô pik?”

---

* **19:46:** Ais 56:7; Jer 7:11   * **19:47:** Luk 21:37

⁵ Ma thêlôda enañ hadêñ i nena, “Alalô anañ nena Wapômbêñ hêv ku êñ hadêñ Jon ma tem yani enañ, ‘Ma aisê ka mólô miñ ôêvhaviñ yani ami?’

⁶ Ma donjom alalô anañ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êñ, êñ ma avômalô tem nijik alalô esak valu ek malê nena thêlô êvhaviñ nena Jon ma plopet te.’

⁷ Ma thêlô enañ hadêñ Yisu nena, “Yêlô athôn palin.”

⁸ Êñ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Aêñ ba miñ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêñ bêñ hadêñ ya anêñ athêñ bêñ êndêñ mólô ami. Ma mi.”

Abô loñ kapô hathak nê kambom eyabin ku yak wain

(Mat 21:33-46; Mak 12:1-12)

⁹*Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te hadêñ avômalô, “Anyô te havatho anêñ ku yak wain ma hêv hadêñ nê ku doho ek neyabin ba hanañ nena, ‘Waklavôn yak wain hik anôn ma nombak vose ni ôdôn ju ba nônem vi êndêñ ya ma noja vi êtôm mólônim vuli.’ Ma hi hamô loñ buyañ sawa daim.

¹⁰ Ma waklavôn yak wain hik anôn hayô ma hêv anêñ anyô ku te ba hi hadêñ thêlô ek enja anêñ sam. Ma donjom thêlô ik yani kambom ba êv yani hi oyañ.

¹¹ Êñ ma ku anêñ alañ hêv anyô ku yañ ba hi hadêñ thêlô, ma donjom thêlô idum kobom kambom hadêñ yani lôk ik yani ma êv yani vê oyañ ba hi.

¹² Yôv ma hêv anyô ku te lô ba hi, ma donjom nê ku takêñ ibulin yani ma êvôv yani ba ibi yani hi.

---

* **20:9:** Ais 5:1

13 “Aênj ba ku alañ hananj hadênj yanida nena, ‘Yandum malê? Tem yanêm yenañ okna atu ba yalenj haviñ bêñ anônj. Yahadum aênj ma tem nedañô anênj abô.’

14 Ma donjom nê ku êyê namalô hayô ma enañ hadênj i nena, ‘Ôpêntêk ma ku alañ anênj nakaduñ ba tem eyabiñ lambô anênj ku. Alalô ik yani vônô ma ku êñ tem imbitak alalôaniñ.’

15 Ba intu evaloñ yani ba êvôv hale yaiñ ma ik yani vônô.

“Aênj ba ku anênj alañ tem indum malê êndênj thêlô?”

16 Tem ni injik nê ku takênj vônô ma nêm ku êñ êndênj anyô vi ek neyabiñ.”

Ma avômalô elañô abô loñ kapô êñ ma enañ, “Yêlô adô abô loñ kapô êñ injik anônj!”

17 Ma donjom Yisu hatitiñ thêlô lôklokwanj ma hananj, “Ma bôk eto abô êntêk aênj eka?”

“Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak,
ma lêk habitak landiñ anônj.” *Kapya Yen*
118:22

18 *Ma avômalô takatu ba êv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem nipup nenanena. Mena valu êñ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ipulusik ba imbitak malimmalim.”

19 Ma nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ eyala nena Yisu hananj abô loñ kapô êñ hathak thêlô. Ba intu êbôlêm loñôndê ek nebalonj yani, ma donjom êkô hathak avômalô.

Nênêm takis êndênj Sisa mena dô
(*Mat 22:15-22; Mak 12:13-17*)

---

* 20:18: Ais 8:14-15

20 *Yôv ma nê bêṅbêṅ maleṅ hadahalinṅ Yisu ek nebalonṅ yani esak anêṅ abô. Ma thêlô êv nê kambom doho vuli ek nimbitak êtôm nê thêthônṅ ek nesau Yisu. Thêlô elav gwasilim ek nebalonṅ Yisu anêṅ abô êndôk ba nênem yani êndêṅ Lom inin anyô bêṅ Pailat.

21 Êṅ ma thêlô enaṅ hadêṅ Yisu nena, “Kêdônwaga, yêlô ayala nena anêm abô sapêṅ ma abô avanônṅ iyom. Ma hudum kobom donṅtom hadêṅ avômalô sapêṅ lôk hôdônṅ avômalô hathak Wapômbêṅ anêṅ abô ma thêthônṅ iyom.

22 Aêṅ ba lemhabi aisê? Bumalô ininṅ balabuṅ hanaṅ nena yêlô hatôm nanêm valuselenṅ êndêṅ Sisa mena mi e?”

23 Yisu hayala thêlôninṅ auk ba hanaṅ hadêṅ thêlô,

24 “Môlô unṅwik valuselenṅ te thô ek yangê. Opalê anêṅ dahô lôk athêṅ hêk valuselenṅ êntêk?” Ma thêlô enaṅ, “Sisa.”

25 Êṅ ma Yisu hanaṅ hadêṅ thêlô nena, “Sisa anêṅ nômkama ma nônêm êndêṅ Sisa da. Ma Wapômbêṅ anêṅ nômkama ma nônêm êndêṅ Wapômbêṅ da.”

26 Yisu hanaṅ aêṅ ba avômalô sapêṅ elanô. Ba intu nê êṅ miṅ hatôm nebalonṅ yani esak anêṅ abô ami. Ma esonṅ kambom hathak anêṅ abô ba thêlô bônônṅ.

*Abô hathak nê ṅama tem nimbiyô aisê
(Mat 22:23-33; Mak 12:18-27)*

---

* 20:20: Luk 11:54

27 Ma Sadyusi doho i hadêḡ Yisu. Thêlô ma ôdônḡ te atu ba enaḡ nena ḡê ḡama tem miḡ nimbiyô esak loḡbô ami. Aêḡ ba intu enaḡ hik Yisu liḡ nena,

28 **“Kêdônḡwaga, Mose hato hadêḡ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêḡ yaḡ hamô, ma enja avi tôp êḡ ek imbi yaḡ atu ba hama anêḡ nakaduḡ vê.’*

29 Aêḡ ba ḡê lôk iviyaḡ bahenḡvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduḡ mi.

30 Ma nôk enja avi tôp êḡ, hawa ba hama ba nakaduḡ mi.

31 Ma ḡgwa aêḡ iyom. Ma iviyaḡ takatu ba êmô ma nesopa kobom donḡtom êḡ iyom.

32 Vêḡ ma avi tôp êḡ hama havinḡ.

33 Ma waklavônḡ ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô ma avi tôp atu ba ḡê lôk iviyaḡ bahenḡvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêḡ avi?”

34 Ma Yisu hananḡ viyaḡ hadêḡ thêlô nena, “Avômalô pik ethak ewa i,

35 ma donḡtom avômalô takatu ba Wapômbêḡ hêv i bulubiḡ ba ewa lôkmala hathak loḡbô, thêlô êḡ miḡ hatôm neja i esak loḡbô ami.

36 Thêlô ma tem nêtôm aḡela ba intu tem miḡ nema ami. Wapômbêḡ bôk hik thêlô liḡ yôv hêk ḡama ba intu hik thô nena thêlô ma yani anêḡ nali.

37 **“Mose da anêḡ abô hik thô nena ḡê ḡama tem nimbiyô esak loḡbô. Sêbôk ba Mose hayê atum hathanḡ hamô alokwanḡ liḡ ma halam Anyô Bêḡ nena ‘Ablaham lo Aisak ma Jekop iniḡ Wapômbêḡ.’*

38 Alalô ayala nena Wapômbêḡ ma miḡ ḡê ḡama iniḡ Wapômbêḡ ami. Mi, yani ma ḡê lôkmala iyom

* 20:28: Lo 25:5 * 20:37: Kis 3:6

iniñ Wapômbêñ ek malê nena yani hayala nena avômalô lôkthô ma êmô lôkmala.”

³⁹ Nê lôkauk hathak abô balabunj doho elañô abô êñ ma enañ hadêñ Yisu aêntêk, “Êê, Kêdôñwaga, anêm abô ma mavi anôñ!”

⁴⁰ Ma avômalô sapêñ elañô anêñ abô ba êkô ma miñ enañ hik yani liñ ek nesau yani esak loñbô ami.

Mesia ma opalê anêñ lim lukmuk?

(Mat 22:41-23:36; Mak 12:35-40; Luk 11:37-54)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Avômalô ethak enañ nena Mesia ma Devit anêñ lim lukmuk eka?”

⁴² Hêk Kapyã Yey kapô ma Devit da hanañ aêntêk,

“Anyô Bêñ Wapômbêñ hanañ hadêñ yenañ Anyô Bêñ Mesia nena,

“Ômô yabaheñ vianôñ

⁴³ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêñ o nêmo vemkapô vibiñ am.” ’ *Kapyã Yey 110:1*

⁴⁴ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêñ Anyô Bêñ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêñ lim lôk anêñ Anyô Bêñ imbiñ?”

⁴⁵ Avômalô elañô Yisu anêñ abô imiñ denañ ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku aêntêk,

⁴⁶ “Môlô noyabiñ am ek nê lôkauk hathak abô balabunj. Thêlô lenjñhaviñ nijik kwêv daim kékêlô ba nembeñ ek avômalô nebam i. Ma lenjñhaviñ avômalô nenañ nena, ‘Waklêvôñ anyô bêñ’ êmô loñ ethak donjom halôk. Ma lenjñhaviñ nêmo êtôm nê bêñbêñ êmô unyak yey kapô. Ma avômalô enjabôm

nôm bêṅ ma leṅṅhaviṅ nejaṅ nôm êmô ṅê bêṅbêṅ iniṅ loṅ ethak êmô.

⁴⁷ Thêlô esau avi tōp ek neja iniṅ unyak ba eten mek daim bomaṅ ek avômalô nêgê. Wapômbêṅ tem nêṅ vovaṅ kambom êndêṅ i.”

21

Avi tōp te anêṅ da

(Mak 12:41-44)

¹ Yisu hamô Wapômbêṅ anêṅ unyak ba hayê ṅê lôk nômkama bêṅ etak iniṅ valuselen halôk alapa da.

² Ma avi tōp te atu ba nômkama mi anôṅ hayô ma hatak anêṅ da hatôm valuselen thalalen ju iyom halôk alapa da êṅ.

^{3*} Yisu hayê ma hanaṅ nena, “Yanaṅ avanôṅ biṅ êndêṅ môlô nena avi tōp êntêk hêṅ valuselen bêṅ anôṅ hamôṅ ek avômalô takêntêk sapêṅ.

⁴ Avômalô nômbêṅ êntêk iniṅ valu bêṅ anôṅ hamô ma doṅtom êṅ doktena iyom. Ma avi tōp êntêk ma nômkama mi anôṅ ma lêk hêṅ anêṅ valuselen sapêṅ ba miṅ havalon dokte loṅ ami.”

Yisu hanaṅ abô hathak unyak mathen Jerusalem

(Mat 24:1-2; Mak 13:1-2)

⁵ Nê ku doho enaṅ abô hathak valu kêkêlô lôk nôṅ da mavi anôṅ atu ba etak hathak unyak mathen ek anêṅ lêlêyaṅ mavi anôṅ. Êṅ ma Yisu hanaṅ,

^{6*} “Odaṅô katô. Nôm takêntêk ba lêk môlô ôyê, malain bêṅ tem imbitak ba ṅê vovak tem niṅik

---

* **21:3:** 2Ko 8:12   * **21:6:** Luk 19:44

nômkama mavi nômbênj êntêk pesa ba valu yaŋ miŋ hatôm êyômô yaŋ loŋ ami.”

Malaiŋ lomaloma tem imbitak

(Mat 24:3-14; 10:17-22; Mak 13:3-13)

⁷ Ma thêlô enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Kêdôŋwaga, aŋgê intu nôm takêŋ tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena nôm takêŋ lêk habobo?”

⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Noyabiŋ am, avômalô tem nindum ek nesau môlô. Nê lomaloma tem nêlêm esak yenaŋ athêŋ ba nenaŋ nena, ‘Ya ma Mesia atu’. Lôk nenaŋ nena, ‘Waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ lêk habobo tem êyô.’ Ma doŋtom miŋ nônêmbiŋ iniŋ abô ba nosopa ami.

⁹ Môlô olaŋô vovak bêŋ ba avômalô iki vônô, êŋ ma miŋ nôkô ami. Nôm takêŋ tem imbitak êmôŋ, ma doŋtom pik lo leŋ anêŋ daŋ tem miŋ imbitak kethêŋ oyaŋ ami.”

¹⁰ Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Ma avômalô ôdôŋ yaŋ tem nijik vovak imbiŋ ôdôŋ yaŋ. Ma kiŋ yaŋ lôk anêŋ avômalô tem nijik vovak êndêŋ kiŋ yaŋ.

¹¹ Ma loŋ lomaloma ma duviaŋ lôk bôm ma lijiŋ bêŋ tem êyô injik avômalô bêŋ anôŋ vônô. Lavôŋiŋ lôkmaŋiŋ lomaloma tem ênjêk leŋlêvôŋ ba indum avômalô nêkô kambom anôŋ.

¹² “Ma nôm takêŋ tem miŋ imbitak ami denaŋ ma tem nebalonŋ môlô ba nindum kambom êndêŋ môlô. Ma tem nenaŋ môlô bêŋ imiŋ unyak yeŋ lôk nindum abô ek netak môlô êndôk koladôŋ. Môlô osopa ya ba intu tem neja môlô ba unu numiŋ kiŋ lôk iniŋ nê bêŋbêŋ maleŋiŋ.

13 Ma nôm êᶇ tem imbitak êtôm loᶇôndê ek nonaᶇ yenaᶇ Abô Mavi bêᶇ êndêᶇ i.

14 *Ma miᶇ lemimimbi nena, ‘Dokte ka yêlô nanaᶇ aisê êndêᶇ thêlô’ ami.

15 *Ek malê nena yada tem yanêm abô lôkauk mavi êndêᶇ môlô. Ma ᶇê takatu ba idum abô ek môlô ma miᶇ hatôm nijik abô êᶇ pesa ami.

16 *Avômalô tem nenaᶇ môlô bêᶇ ba tem nijik môlô doho vônô ma môlônim lemami lôk môlôviyaᶇ lôk anêm thalaleᶇ lôk anêm anyô môlô tem nindum aêᶇ iyom.

17 Môlô ma yenaᶇ avômalô ba intu avômalô sapêᶇ tem nêpôlik esak môlô.

18 Ma doᶇtom Wapômbêᶇ tem eyabiᶇ môlô ba lemimkadôk ᶇaunᶇ te miᶇ hatôm nêm yak ami.

19 Ma môlô numiᶇ lôklokwaᶇ ma tem noja lôkmala êtôm wak nômbêᶇ intu sapêᶇ.”

Tem nimbuliᶇ Jelusalem

(Mat 24:15-28; Mak 13:14-23)

20 Ma Yisu hanaᶇ, “Môlô ôyê nena ᶇê vovak lodôᶇlodôᶇ êyô evenᶇ Jelusalem luvi, êᶇ ma môlô noyala nena tem nimbuliᶇ malak lôᶇ êᶇ ketheᶇ.

21 Aêᶇ ba môlô takatu ba ômô Judia kapô, ma nôsôv ba unu dumlolê. Ma môlô takatu ba ômô Jelusalem kapô, ma unu viyaiᶇ ketheᶇ. Ma môlô takatu ba ômô Jelusalem viyaiᶇ, ma miᶇ unu kapô ami.

22 *Ek malê nena waklavôᶇ êᶇ ma Wapômbêᶇ anêᶇ wakma nêm vovaᶇ viyaᶇ ek abô takatu ba hêk Wapômbêᶇ anêᶇ kapyā ma tem injik anôᶇ.

* 21:14: Luk 12:11-12 * 21:15: Ap 6:10 * 21:16: Mat 10:21-22

* 21:22: Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7

23 Ai, kikaknena. Waklavôḡ êḡ ma tem malaiḡ bêḡ ek avi takatu ba esabeḡ lôk avi takatu ba êv sôm hadêḡ nali ek malê nena malaiḡ lôk vovaḡ bêḡ tem imbitak Israeḡ iniḡ pik êntêk, ma Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ tem êyô êmô avômalô pik êḡ.

24 *Nê vovak tem ini Jelusalem ma iniḡ biḡ vovak tem injik avômalô Jelusalem pôpônô. Ma tem neja avômalô Jelusalem vi ba ini pik lomaloma. Ma avômalô loḡ buyaḡ tem nêyô nêḡmô Jelusalem ba neyabiḡ Jelusalem endeba ḡê loḡ buyaḡ iniḡ waklavôḡ anêḡ daḡ am.”

Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem endelêḡ
(*Mat 24:29-35; 13:24-31*)

25 * “Ma lavôḡiḡ tem êpôm wak lo ayôḡ ma vuliḡ. Ma ḡḡwêk budum tem injik ba pôm lôklala bomaḡ ba avômalô pik sapêḡ tem nedaḡô ba nêkô kambom anôḡ ba iniḡ auk tem ni mayaliv.

26 Ma nôḡm takatu ba hamô leḡ tem nedowaliḡ ba avômalô tem nêkô ba nemayak esak malaiḡ bêḡ atu ba tem imbitak pik.

27 *Ma wak êḡ ma tem thêlô nêḡê Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êyô êmô buliv ba êlêḡ imbiḡ anêḡ lôkliḡyaḡ lôk anêḡ deda lôkmaḡiḡ.

28 Nômkaḡa takêḡ hadum ek imbitak ma numiḡ ba nôḡnêḡ malemim esak leḡ ek malê nena waklavôḡ Wapômbêḡ nêḡm môlô vê êḡjêk unim malaiḡ lêk habobo.”

---

* **21:24:** Sng 79:1; ALK 11:2   * **21:25:** Ais 13:10; Ese 32:7; Jol 2:31; ALK 6:12-13   * **21:27:** Dan 7:13; Mat 26:64; ALK 1:7

29 Ma Yisu hanan̄ abô lon̄ kapô te hadêñ thêlô aêntêk, “Lemimimbi esak alokwan̄ belen̄* lôk alokwan̄ vi imbiñ.

30 Ôyê nena alokwan̄ takêntêk habi ñauñ belap, êñ ma oyala nena wak mavi lêk habobo.

31 Ma aêñ iyom, môlô ôyê nôm takêñ habitak, êñ ma noyala nena Wapômbêñ anêñ lon̄ lôklin̄yak tem êyô kethen̄.

32 “Yanan̄ avanôñ êndêñ môlô nena avômalô bôlôn̄ êntêk tem miñ nema ami denan̄ ma nôm takêntêk sapêñ tem imbitak.

33 Pik lo leñ tem nêñ yak ba ni, ma don̄tom yenan̄ abô bute miñ hatôm nêñ yak ami.

34-35 “Môlô noyabiñ am. Anyô Anêñ Nakaduñ tem êlêm esak lon̄bô ba tem êpôm avômalô pik sapêñ. Môlô udum pik anêñ kobom ba unum wain̄ ba olô molo lôk lemimhikam hathak nômkama pik, ma wak êñ tem enja môlô kethen̄ êtôm gwasilim ba tem noson̄ kambom.

36 Aêñ ba wak nômbêñ intu ma môlô noyabiñ am lôklokwan̄ ba noten̄ mek ek Wapômbêñ nêñ môlô sa ek numiñ lôklokwan̄ ek nôm takêntêk miñ hatôm imbuliñ môlô ami. Êñ ma môlô hatôm numiñ Anyô Anêñ Nakaduñ atu ma.”

37 Wak nômbêñ intu ma Yisu hadôn̄ avômalô hamô Wapômbêñ anêñ unyak mathen̄. Ma bôlôvôn̄ ma yani hathak hi hamô Dum Oliv.

38 Ma lôkbôk momañiniñ ma avômalô sapêñ ethak i unyak mathen̄ ek elan̄ô Yisu anêñ abô.

---

* 21:29: Abô Bômbôm ma “fik”. Nôngô Mat 24:32.

22

Judas hanaŋ Yisu bêŋ

(Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53)

¹ Waklavôŋ anêŋ athêŋ nena Eyaŋ Polom Yis Mi lêk habobo ba thêlô elam waklavôŋ êŋ nena Hale Ba Hi.*

² Ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ êbôlêm loŋôndê ek nijik Yisu vônô ek malé nena thêlô êkô ek avômalô.

³*Ma Sadaŋ halôk Judas Iskaliot la. Yani ma nê ku laumin ba lahavuju takatu te.

⁴ Yani hi ba hanaŋ abô haviŋ nê bêŋbêŋ êbôk da lôk unyak mathen inin sôp bidon nena yani tem enaŋ Yisu bêŋ aisé?

⁵ Nê êŋ leniŋmavi ma thêlô evak abô ek nênem valuselen êndêŋ yani.

⁶ Êŋ ma Judas halôk hathak thêlônin abô ba hadum ek nêŋ Yisu êndôk thêlô baheniŋ êndêŋ wak te atu ba avômalô miŋ êmô haviŋ Yisu ami.

Nê ku lokwanju épôpêk nôŋ

(Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30)

⁷*Waklavôŋ anêŋ athêŋ nena Eyaŋ Polom Yis Mi hayô. Wak êŋ ma thêlô ik boksipsip nakaduŋ te vônô ek leniŋhabi waklavôŋ anêŋ athêŋ nena Hale Ba Hi.

---

* **22:1:** Sêbôk ba Wapômbêŋ hêv anêŋ aŋela atu ba idum ku injik anyô vônô ma hik nê Ijip inin nali vônô. Ma donjom nê Israel esaba thalalen hathak unyak abôlêk ba intu aŋela miŋ hik inin nali ami. Yani hayê thalalen ma hatak ma hale ba hi. * **22:3:** Jon 13:2,27

* **22:7:** Kis 12:1-27

8 Êᵇ ma Yisu hêv Pita lo Jon ba i ma hanaᵇ, “Mamu unu nôpôpêk nôᵇ waklavôᵇ Hale ba Hi ek alalô aᵇaᵇ.”

9 Ma thai enaᵇ hik Yisu liᵇ, “Yai napôpêk nôᵇ êᵇô êsê?”

10 Ma Yisu hanaᵇ hadêᵇ thai nena, “Odaᵇô. Mamu unu malak bêᵇ kapô ma tem nôpôm anyô te hawa ᵇaᵇ lôk uᵇ. Ma nosopa yani ba numbitak nôyô unyak atu ba yani habitak hayô ba hi.

11 Êᵇ ma nonaᵇ êᵇdêᵇ unyak anêᵇ alaᵇ nena, ‘Kêdôᵇwaga hanaᵇ hik o liᵇ nena unyak kapô atu ba yaᵇaᵇaᵇ nôᵇ waklavôᵇ Hale ba Hi imbiᵇ yaᵇaᵇ ᵇê ku hamô êsê?’

12 Êᵇ ma tem injik unyak kapô bêᵇ atu ba hêk vuliᵇ thô êᵇdêᵇ mamu. Unyak kapô êᵇ ma nôᵇkama sapêᵇ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk nôᵇ êᵇô loᵇ êᵇ.”

13 Êᵇ ma thai i ma êpôm nôᵇkama sapêᵇ hatôm atu ba yani hanaᵇ. Êᵇ ma thai êpôpêk waklavôᵇ Hale ba Hi anêᵇ nôᵇ.

*Yisu hêv polom lôk waiᵇ hadêᵇ anêᵇ ᵇê ku
(Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25)*

14 Wakma nejaᵇ nôᵇ hayô ma Yisu hayaᵇaᵇ nôᵇ hamô haviᵇ anêᵇ aposel.

15 Ma Yisu hanaᵇ hadêᵇ thêlô nena, “Ya vovaᵇ ek yaᵇaᵇaᵇ nôᵇ waklavôᵇ Hale ba Hi imbiᵇ môlô vêᵇ ka yaᵇaᵇ vovaᵇ.

16 Yahaᵇaᵇaᵇ avanôᵇ nena tem miᵇ yaᵇaᵇaᵇ nôᵇ êᵇtêk esak loᵇbô ami endeba waklavôᵇ Hale ba Hi injik anôᵇ êᵇᵇêk Wapôᵇmbêᵇ anêᵇ loᵇ lôkliᵇnyak am.”

17 Ma yani hawa waiᵇ lôk tase ma hêv lamavi ma hanaᵇ, “Noja ba nunum imbiᵇ am.

18 Yanaŋ êndêŋ mólô nena tem miŋ hatôm yanum waiŋ esak loŋbô ami endeba Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak êlêm am.”

19 Ma yani hawa polom te ma hêv lamavi ma haya ba hêv hadêŋ thêlô ma hanaŋ, “Êntêk ma yenaŋ vathiap atu ba yahêv ek nê mólô sa. Nundum aêŋ ek lemimimbi ya.”

20 Eyaŋ vêm ma hadum aêŋ hathak tase lôk waiŋ ma hanaŋ, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenaŋ thalalen ba tem yaŋgasô ek nê mólô sa.

21 *Ma doŋtom odaŋô. Ôpatu ba tem enaŋ ya bêŋ lêk hayaŋ nô m havin ya.

22 Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem indum êtôm atu ba Wapômbêŋ bôk hanaŋ yôv, ma doŋtom alikakna. Malaiŋ bêŋ ek ôpatu ba hanaŋ yani bêŋ.”

23 Nê ku elañô abô êŋ ma thêlôda enaŋ hik i liŋ nena, “Opalê te tem indum nô m êŋ?”

24 *Ma Yisu anêŋ nê ku êkôki nena thêlônin opalê tem êtôm thêlônin anyô bêŋ êmô loŋ lôkliŋyak atu ba tem imbitak embeŋ yam.

25 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Avômalô daluk iniŋ kiŋ ethak ebam i ba ibuliŋ nê takatu ba êmô thêlô vibin. Ma nê lôk athêŋ lenin haviŋ avômalô nebam thêlô nena ‘Nê wapôm mavi’.

26 *Ma doŋtom mólô miŋ nundum aêŋ ami. Mólônim anyô lôk athêŋ indum êtôm anyô athêŋ mi. Ma mólônim anyô bêŋ indum ku êtôm anyô ku oyaŋ.

* 22:21: Sng 41:9; Jon 13:21-22

* 22:24: Luk 9:46

* 22:25:

Mat 20:25-27; Mak 10:42-45

* 22:26: Mat 23:11; Mak 9:35

27 *Opalê te ma anyô bêñ, ôpatu ba halôk hamô ba hayañ nô m mena ôpatu ba hapôpêk nô m? Ôpatu ba halôk hamô ba hayañ nô m, aêñ e? Ma doñtom yahamô haviñ môlô hatôm anyô ku te.

28 “Môlô takatu ba malaiñ lomaloma habitak ma doñtom ô m ô haviñ ya denañ.

29-30 *Ma yahêv athêñ ‘kiñ’ hadêñ môlô hatôm wakamik hêv hadêñ ya ek môlô tem ongwan nô m lôk nunum ñañ imbiñ ya ê m ô yenañ loñ lôkliñyak. Ma môlô tem nô tôm kiñ ek noyabiñ avômalô Israêl ôdôñ laumiñ ba lahavuju takatu.”

Yisu hanañ nena Pita tem enañ nena hathôñ yani paliñ

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38)

31 Ma Yisu hanañ, “Saimon, Saimon, ondanô. Sadañ hanañ hik Wapômbêñ liñ ek yani êyôkwiñ môlô êtôm lovak hayôkwiñ alokwan te ek êñjê nena o lôklokwan mena mi e?

32 *Ma doñtom lêk yahaten mek yôv ek anê m hôêvhaviñ miñ nê m yak ami. Ma hole o liliñ, êñ ma ombatho môlôviyañ loñ.”

33 Ma doñtom Pita hanañ, “Anyô Bêñ, ya anyô lôklokwan ba ya hatôm yamô koladôñ ba yama imbiñ o.”

34 Ma doñtom Yisu hanañ nena, “Pita, yanañ êndêñ o nena bôlôvôñ êntêk ma tale miñ halañ ami denañ, ma tem onañ êtôm bôlôñ lô nena hôthôñ ya paliñ.”

Noja valuseleñ lôk vak ma biñ vovak

---

* 22:27: Jon 13:12-15   * 22:29-30: Mat 19:28   * 22:32: Jon 17:15

35 *Yôv ma Yisu hanañ hadêñ thêlô aêntêk, “Bôk yahêv mólô ba u ma miñ mólô owa valuselenj lôk vak lôk vemimkapô bokñgôp haviñ mólô ami. Wak êñ ma mólô nômkama mi e?”

Ma thêlô enañ, “Mi, hamô.”

36 Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Ma donjom lêk anêm valuselenj lôk vak hamô ma noja. Ma o biñ vovak mi, ma nêm anêm kwêv daim ek nêñêm vuli ma onja biñ vovak esak.

37 *Ek malê nena Wapômbên anêñ kapya hanañ aêntêk, ‘Thêlô tem nêgê yani êtôm anyô kambom te.’ Abô êñ tem injik anôñ esak ya ma nômkama sapêñ atu ba hathak ya ma anêñ dañ tem êyô.”

38 Ma thêlô enañ, “Anyô Bêñ, nôngô yêlôaniñ biñ vovak ju êntêk hamiñ.”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Yôv.”

*Yisu hateñ mek hamô Dum Oliv
(Mat 26:36-46; Mak 14:32-42)*

39 Yisu hatak Jelusalem ma hi Dum Oliv hatôm hathak hadum, ma ñê ku esopa yani.

40 Yisu hayô loñ êñ ma hanañ hadêñ thêlô nena, “Noten mek ek miñ nôñêm yak ba nundum kambom ami.”

41 Ma hatak thêlô ba hi daim dokte. Ma halek vadôñ lêlô ma hateñ mek aêntêk,

42 “Wakamik, lemhaviñ nêm tase êntêk vê êñjêk ya, ma nêm vê. Ma donjom miñ osopa yenañ yalenhaviñ ami. Mi, osopa oda anêm lemhaviñ.”

43 Ma añela te anêñ leñ hayô ek yani ma havatho yani loñ.

---

* 22:35: Luk 9:3; 10:4   * 22:37: Ais 53:12

44 Yisu kapô malainj kambom ba hateŋ mek lôklokwanj ba vovanik hatektek halôk pik hatôm thalalenj.

45 Yani hateŋ mek yôv ma haviyô haminj ma hi hadêŋ anêŋ nê ku ma hayê thêlô êk sôm ek malê nena thêlôninj kapôlôninj malainj kambom.

46 Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô ôêk sôm eka? Numbiyô notenj mek ek miŋ nônêm yak ba nundum kambom ami.”

Thêlô evalonj Yisu

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-52; Jon 18:1-11)

47 Yisu hanaŋ abô denaŋ ma avômalô bêŋ anôŋ êyô. Ôpatu ba elam nena Judas, yani ma nê ku lauminj ba lahavuju takatu te, intu halom thêlô ba êlêm. Yani hayô ek indinju Yisu,

48 ma doŋtom Yisu hanaŋ hik ôpêŋ liŋ aêntêk, “Judas, hudum ek undinju Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ek onanj yani bêŋ e?”

49 Êŋ ma nê ku eyala nôm atu ba tem imbitak ba intu enaŋ, “Anyô Bêŋ, yêlô nanjik thêlô esak biŋ vovak e?”

50 Êŋ ma thêlôninj anyô te hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vianôŋ vé.

51 Ma Yisu hayê ma hanaŋ, “Dô.” Ma hatak banj hayôhêk ôpêŋ limbuk ma habitak mavi hathak loŋbô.

52 Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ nê bêŋbêŋ êbôk da lôk unyak mathenj iniŋ sôp bidonj lôk nê bêŋbêŋ takatu ba êlêm ek nebalonj yani aêntêk, “Ya ma anyô kambom anôŋ ba intu owa biŋ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobalonj ya e?”

53 Aisê? Wak nômbêḅ intu ma yahamô unyak mathenḅ anêḅ piklêvôḅ havinḅ môlô ma minḅ ovalonḅ ya ami eka? Ma donḅtom lêk ma momanjininḅ hayabinḅ pik ba intu môlônim waklavôḅ.”

Pita hanaḅ nena yani hathôḅ Yisu palinḅ

(Mat 26:69-75; Mak 14:66-72; Jon 18:15-18,25-27)

54 *Ma evalonḅ Yisu ba ewa ba i êyô anyô bêḅ habôk da anêḅ unyak. Ma Pita hasopa havenḅ yam ma donḅtom havenḅ daim dokte.

55 Anyô doho ebanḅ atum hamô unyak êḅ anêḅ badêḅ kapô, ma Pita hi halôk hamô havinḅ thêlô.

56 Pita hamô atum deda ma avi ku te hatitinḅ yani ma hanaḅ, “Anyô êntêk ma hathak hamô havinḅ Yisu.”

57 Ma donḅtom Pita hanaḅ, “Livôḅ, yahathôḅ ôpêḅ palinḅ.”

58 Kasana ma anyô yaḅ hayê yani ma hanaḅ, “O ma nê takatu ininḅ anyô te.”

Ma donḅtom Pita hanaḅ, “Mi anôḅ.”

59 Yani hamô hatôm wakma te ma anyô yaḅ hanaḅ lôklokwanḅ hathak lonḅbô nena, “Avanôḅ binḅ, yani ma anyô Galili te. Aêḅ ba yani ma Yisu anêḅ anyô ku te.”

60 Ma Pita hanaḅ, “Aiyanḅ, yahathôḅ anêḅ abô palinḅ!” Pita hanaḅ denaḅ ma tale halaḅ.

61 Ma Anyô Bêḅ hik i liliḅ ma hatitinḅ Pita ma Pita lahabi anêḅ abô atu ba hanaḅ, “Tale minḅ halaḅ ami denaḅ ma tem onanḅ êtôm bôlôḅ lô nena hôthôḅ ya palinḅ.”

62 Êḅ ma Pita hale yainḅ ma lahiki ba halaḅ bêḅ.

---

* 22:54: Mak 14:53-54

*Ik Yisu lôk emalik hathak
(Mat 26:67-68; Mak 14:65)*

⁶³ Nê takatu ba evalonj Yisu enañ abôma hathak yani ma ik yani.

⁶⁴ Thêlô ivuliv thohavloma sinj ma ik yani ba enañ nena, “O plopet te ma onañ nena opalê intu hik o?”

⁶⁵ Ma enañ abô kambom lomaloma hadêñ yani havinj.

Enañ Yisu bêñ haminj Israêl ininj nê bêñbêñ maleñinj

(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Jon 18:19-24)

⁶⁶ Haviyô hayañ ma avômalô Israêl ininj nê bêñbêñ ethak donjom ek elañô abô. Nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabunj êmô. Ma thêlô ewa Yisu ba enañ hik yani linj,

⁶⁷ * “Onañ êndênj yêlô nena o ma Mesia e?”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Yanañ abô êñ êndênj môlô, êñ ma môlô tem minj nôñêmimbij ami.

⁶⁸ Ma yanañ injik môlô linj, ma tem minj môlô nonañ viyanañ ami.

⁶⁹ *Ma donjom yaô ma Anyô Anêñ Nakadunj atu tem êyô êmô Wapômbêñ lôklokwanj anêñ banj vianônj êtôm wak nômbêñ intu sapêñ.”

⁷⁰ Ma thêlô sapêñ enañ hik yani linj, “Aêñ ba oda ma Wapômbêñ anêñ Nakadunj e?”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlôda oyala ba onañ.”

⁷¹ Êñ ma thêlô enañ, “Aisê ka alalô leninj havinj nadañô abô doho imbinj? Yani hanañ yanida bêñ ba alalô lêk alañô yôv.”

* 22:67: Jon 3:12   * 22:69: Ap 7:56

23

Enañ Yisu bêñ hamin Pailat ma

(Mat 27:11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38)

¹ Ma nê bêñbêñ takatu iviyô ma ewa Yisu ba i ek Pailat.

² Êñ ma enañ yani bêñ aêntêk, “Ôpêntêk habulin yêlôaniñ avômalô. Yani hadô môlô Lom noyabin yêlô ba hanañ ek miñ nêñêm takis êndêñ Sisa ami. Ma hanañ nena yani ma Mesia. Mesia anêñ ôdôn nena kiñ.”

³ Ma Pailat hanañ hik Yisu liñ, “O ma avômalô Israël inin kiñ e?”

Ma Yisu hanañ nena, “Intu êñ, hatôm intu honañ.”

⁴ Êñ ma Pailat hanañ hadêñ nê bêñbêñ êbôk da lôk avômalô nômbêñ atu nena, “Miñ yahapôm yani anêñ kambom la ami.”

⁵ Ma donjom enañ lôklokwan nena, “Yani hadôn avômalô ba halela inin auk haven Judia lôkthô. Môn hêk Galili aleba hayô loñ êntêk.”

⁶ Pailat halañô abô êñ ma hanañ hik thêlô liñ, “Ôpêñ ma anyô Galili e?”

⁷ *Pailat halañô nena Yisu halêm anêñ Galili, êñ ma hêv yani hi hadêñ Helot ek malê nena yani hayabin loñ êñ. Wak êñ ma Helot hamô Jerusalem haviñ.

⁸ Ma Helot hayê Yisu ba lamavi bêñ anôn. Yani bôk halañô abô hathak Yisu ba lahavin êñjê yani ma donjom mi aleba lêk hayê ma lahavin Yisu indum lavônin te ek yani êñjê.

---

* 23:7: Luk 3:1

⁹ Ba intu Helot hanaŋ hik Yisu liŋ bêŋ anôŋ, ma doŋtom yani bônôŋ iyom.

¹⁰ Ma ñê bêŋbêŋ êbôk da lôk ñê lôkauk hathak abô balabuŋ takatu ba imiŋ loŋ êŋ enaŋ abô lôklokwaŋ ba ibi yani liŋkupik hathak abô lomaloma.

¹¹ Êŋ ma Helot lôk anêŋ ñê vovak ewa kiŋ anêŋ kwêv thalaleŋ daim te ma ik hathak Yisu ma enaŋ abôma ba emalik hathak yani. Vêŋ ma Helot hêv yani ba hi ek Pailat hathak loŋbô.

¹² Bôk Helot lo Pailat êpôlik hathak i, ma doŋtom lêk ma thai ibitak ñê môlô.

Pailat hanaŋ ba ik Yisu hathak a

(Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:38-19:16)

¹³ Yôv ma Pailat halam ñê bêŋbêŋ êbôk da lôk ñê bêŋbêŋ lôk avômalô ba ethak doŋtom.

¹⁴ Ma hanaŋ, “Môlôwa anyô êntêk halêm hadêŋ ya ma môlô onaŋ nena anyô êntêk hanaŋ abôyaŋ hadêŋ avômalô ek thêlô nêndô Lom eyabiŋ thêlô. Ma môlô ômô ma yahanaŋ hik ôpêŋ liŋ hathak nôŋ takêŋ. Yôv ma môlô odaŋô. Miŋ yahapôm ôpêntêk anêŋ kambom takatu ba môlô onaŋ yani bêŋ hathak ami.

¹⁵ Ma Helot anêŋ auk aêŋ iyom ba intu hêv ôpêntêk halêm hadêŋ alalô hathak loŋbô. Odaŋô. Anyô êntêk miŋ hadum kambom te ek yanaŋ nena nijik yani vônô ami.

¹⁶⁻¹⁷ Aêŋ ba yambali yani ma yatak yani ba ni.”*

---

* **23:16-17:** Ñê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Kobom te hamô Jerusalem aêntêk, “Hanaŋ aêŋ ek malê nena waklavôŋ nôŋ bêŋ êŋ anêŋ sondabêŋ tomtom ma hêv anyô koladôŋ te vê ba hi hadêŋ i”.

18 Ma donptom avômalô sapêᶇ elam kaêk lôklala aêntêk, “Nijik ôpêntu vônô ma netak Balabas ba êlêm êndêᶇ yêlô.”

19 (Balabas ma ôpatu ba hik vovak hadêᶇ gavman Lom hamô Jelusalem kapô ba hik anyô te vônô ba êdô yani hamô koladôᶇ.)

20 Yôv ma Pailat hadum ek etak Yisu ba ni. Êᶇ ma yani halam hadêᶇ avômalô hathak loᶇbô.

21 Ma donptom thêlô elam lôbôlôᶇ aêntêk, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

22 Yôv ma Pailat hanaᶇ bôlôᶇ te lô hadêᶇ thêlô nena, “Eka? Yani hadum malê kambom? Ôdôᶇ te miᶇ hamô ek yaᶇgik yani vônô ami. Aêᶇ ba tem yambali yani ma yatak yani ba ni.”

23 Ma donptom thêlô lôklokwaᶇ kambom ba elam kaêk nena Pailat injik Yisu esak a. Thêlôninᶇ kaêk êᶇ ma bêᶇ anôᶇ ba Pailat halanô.

24 Aêᶇ ba Pailat hasopa thêlôninᶇ abô

25 ba hatak Balabas hadêᶇ thêlô ma hêv Yisu hadêᶇ ᶇê vovak hatôm ininᶇ leninᶇhavinᶇ.

Ik Yisu hathak a

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27)

26 Thêlô ewa Yisu ba i ma êpôm anyô Sailini te halôk loᶇôndê ba anêᶇ athêᶇ nena Saimon. Yani halêm anêᶇ loᶇ buyaᶇ ba hadum ek ni Jelusalem. Ma ᶇê vovak evaloᶇ yani ba êv Yisu anêᶇ a ba hawa ba havenᶇ Yisu yam.

27 Ma avômalô bêᶇ anôᶇ evenᶇ Yisu yam, lôk avi doho elañ asêᶇ malêᶇ ba evenᶇ yani yam.

28 Ma donptom Yisu hik i liliᶇ ma hanaᶇ hadêᶇ thêlô aêntêk, “Môlô avi Jelusalem, miᶇ nodañ ek ya ami. Mi, nodañ ek amda lôk nalumi.

29 *Odanô, malainj bêñ tem êyô ma tem avômalô nenanj aêntêk, ‘Avi yamu atu ba avômena mi lôk minj bôk êv sum ami, thêlô nêmo mavi ek malê nena ininj avômena minj hatôm nêpôm vovanj ami.’

30 *Wak êñ ma avômalô tem nenanj êndênj dum-lolê nena, ‘Upu ba usivunj yêlô.’ ”

31 Ma Yisu hananj abô loñ kapô te aêntêk, “Lêk ma idum kambom hadênj alokwanj lôkmala ma tem nindum malê êndênj alokwanj kapok?”

32 Ma thêlô ewa anyô kambom ju havinj ek nijik vônô imbinj Yisu.

33 Thêlô i êyô loñ te ba anênj athênj nena Lenkadôk Lokwanj. Loñ êñ ma thêlô êthôkwênj Yisu lôk anyô kambom ju atu hathak a. Êthôkwênj yanj haminj Yisu banj vianônj ma yanj haminj banj vikenj.

34 *Ma Yisu hananj, “Wakamik, nêmo thêlôninj kambom vê ek malê nena thêlô êthônj palinj ba idum.” Vêmo ma nê vovak ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anênj kwêv lo sôp.

35 *Avômalô iminj ba êyê iyom. Ma nê bêñbênj ibi yani liling ba enanj, “Yani bôk hêv avômalô vi bulubinj. Yani ma Mesia, ôpatu ba Wapômbênj bôk hatak yôv ek nêmo avômalô bulubinj, êñ ma nêmo yanida bulubinj.”

36 *Ma nê vovak êyô havinj ba enanj abôma ma êv wainj maninj hadênj yani.

37 Ma enanj, “O ma avômalô Israêl ininj kinj e? Êñ ma nêmo oda bulubinj.”

38 Ma eto abô te haminj Yisu vulinj aêntêk,

---

* 23:29: Luk 21:23   * 23:30: Hos 10:8; ALK 6:16   * 23:34: Sng 22:18; Ais 53:12   * 23:35: Sng 22:7-8   * 23:36: Sng 69:21

AVÔMALÔ ISLAEL ININ KIN

³⁹ Anyô kambom ju atu ba êthôkwêḡ havinḡ Yisu ma yanḡ hanaḡ abôma hadêḡ Yisu nena, “O ma Mesia e? Êḡ ma nêḡm oda bulubinḡ lôk yai imbinḡ.”

⁴⁰ Ma donḡtom yanḡ halanḡô abô êḡ ma hathanḡ yanḡ êḡ ba hanaḡ, “Alalô tem nama ba minḡ hôkô ek Wapômbêḡ ami e?”

⁴¹ Alai adum kambom bêḡ anôḡ ba intu êḡv vovanḡ hadêḡ alai, ma donḡtom ôpêntêk ma minḡ hadum kambom te ami.”

⁴² Êḡ ma hanaḡ, “Yisu, hôyô anêḡm lonḡ lôklinḡyak ma lemimbi ya.”

⁴³ Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ o nena yaô ma tem ôḡmô imbinḡ ya êḡmô malak lenḡ.”

*Yisu hama**(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30)*

⁴⁴⁻⁴⁵ *Habobo waklêvôḡ binḡ ma momanḡininḡ hayô pik sapêḡ vov ba hêk aleba hayô 3 kilok. Ma sôp bêḡ atu ba êthôkwêḡ haminḡ unyak mathenḡ kapô hapup hi luvi.

⁴⁶ Ma Yisu halam kaêk lôklala nena, “Wakamik, oyabinḡ yadahôlônḡ.” Yani hanaḡ aêḡ ma auk habitak ba hi ma hama.

⁴⁷ Anyô vovak laik hayê nôḡm êḡ ma yani habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba hanaḡ, “Avanôḡ binḡ, ôpêntêk ma anyô thêthônḡ mavi.”

⁴⁸ Ma avômalô takatu ba ethak donḡtom ba iminḡ ek êyê, thêlô êyê nôḡm êḡ ba kapôlônḡinḡ malainḡ kambom ba ik binḡ daluk ba êḡvôi.

---

* **23:44-45:** Hib 6:19-20; 10:19-20

49 Ma donjom Yisu anêḡ avômalô sapêḡ lôk avi takatu ba evenḡ haviḡ yani hêk Galili ba êlêm imiḡ daim dokte ma êyê nôḡ takatu ba habitak.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42)

50-51 Josep ma anyô Alimatia te anêḡ Judia. Yani hayabiḡ waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak tem êlêm pik. Yani ma anyô thêthôḡ mavi te ma Sanhedlin iniḡ anyô bêḡ te. Ma miḡ halôk hathak Sanhedlin iniḡ auk atu ba ik Yisu vônô ami.

52 Ba intu hi hadêḡ Pailat ma hananḡ hik liḡ ek enja Yisu anêḡ kupik.

53 Êḡ ma hawa Yisu liḡkupik vê ma havuliv siḡ hathak sôp, ma hawa ba hi hadô hêk siô lukmuk atu ba ekolop valu ba abyanḡ ek nedav ḡê ḡama êndôk. Ma miḡ bôk êdô anyô ḡama la hêk ami.

54-55 Avi takatu ba esopa Yisu hêk Galili ba êlêm, ma esopa Josep ba i êyê valu abyanḡ atu ba êdô Yisu hêk. Wak êḡ ma waklavôḡ atu ba avômalô Israël nêpôpêk i ek nêgê Sabat.

56* Aêḡ ba avi takêḡ i iniḡ unyak ma êpôpêk nôḡ ôv mavi lôk nôḡ lêḡlêḡ. Sabat hayô ma ewa lovak hatôm balabuḡ hananḡ.

24

Yisu haviyô hathak loḡbô

(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

1 Sonda êḡ anêḡ wak te môḡ anêḡ lôkbôk mo-
maḡiniḡ ma avi ewa nôḡ ôv mavi takatu ba bôk
epesaḡ yôv ba i siô.

---

* 23:56: Kis 20:10; Lo 5:14

² Thêlô êyô ma êyê valu atu ba hamô lôv abôlêk lêk ibubi hi hamô dan.

³ Ma thêlô ibitak êyô kapô, ma donjom thêlô miñ êpôm Anyô Bêñ Yisu anêñ kupik ami.

⁴ Ma thêlô lenjñhabi bêñ anôñ imiñ denañ ma kethen oyañ ma anyô ju lôk kwêv thapuk hatôm damak hêv imiñ haviñ thêlô.

⁵ Êñ ma avi takêñ êkô ba êkôm ba êyê pik. Ma donjom thai enañ hadêñ thêlô aêntêk, “Aisê ka môlô ôlêm ôbôlêm anyô lôkmala havenñ nê ñama iniñ loñ?”

⁶ *Yani miñ hêk loñ êntêk ami, ma yani lêk haviyô yôv. Ma môlô lemimbi abô sêbôk ba yani hanañ hadêñ môlô hêk Galili.

⁷ Yani hanañ aêntêk, “Tem nêñêm Anyô Anêñ Nakadun atu êndôk nê kambom bahenñ ba nijik yani vônô esak a ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loñbô.”

⁸ Êñ ma thêlô lenjñhabi abô êñ.

⁹ Êñ ma thêlô etak siô ba êvôï ma enañ abô takêñ sapêñ hadêñ nê ku laumiñ ba lahavute lôk avômalô vi atu ba êmô haviñ.

¹⁰ Avi takêñ te ma Malia anêñ Magadala, ma Joana lo Jems anêñ talêbô Malia, lôk avi doho haviñ.

¹¹ Ma aposel elañô avi takêñ iniñ abô ba eson nena enañ abô molo la ba miñ êvhaviñ ami.

¹² Ma donjom Pita haviyô ma halanviñ ba hi siô ma hakôm ba hayê sôp iyom hamô. Yôv ma yani hale hi anêñ unyak hathak loñbô ma lahabi bêñ anôñ hathak nôñ takatu ba lêk habitak.

---

* 24:6: Luk 9:22

*Yisu hapôm anyô lokwanju halôk lojôndê
(Mak 16:12-13)*

¹³ Wak êᶇ iyom ma anyô ku ju i malak Emeus. Loᶇ êᶇ hamô daim dokte hatôm 11 kilomita ek Jelusalem.

¹⁴ Thai evenᶇ lojôndê ba i ma enaᶇ hathak nôᶄ takatu ba habitak.

¹⁵ Thai enaᶇ abô bêᶇ anôᶇ, ma Yisu da halêm haveᶇ haveᶇ thai,

¹⁶ ma doᶇtom Yisu hik thai maleᶇ loᶇ ba miᶇ eyala yani ami.

¹⁷ Ma yani hanaᶇ hik thai liᶇ, “Mamu onan malê?”

Êᶇ ma thai imiᶇ ma idum hatôm thai elanᶇ.

¹⁸ Anyô yaᶇ anêᶇ athêᶇ nena Kelopas hanaᶇ hik yani liᶇ, “Êê, avômalô Jelusalem sapêᶇ eyala nôᶄ atu ba lêk habitak hêk loᶇ êntêk, ma hoveᶇ êsê ba miᶇ hoyala ami?”

¹⁹ Ma Yisu hanaᶇ hik thai liᶇ, “Malê?”

Ma thai enaᶇ hadêᶇ yani nena, “Nôᶄ takatu ba habitak hapôm Yisu anêᶇ Nasalet. Yani ma plopet te ba hadum ku bêᶇbêᶇ ba anêᶇ abô ma lôkliᶇyak kambom hamiᶇ Wapômbêᶇ ma lôk avômalô sapêᶇ maleᶇiᶇ.

²⁰⁻²¹ *Ma yêlô leᶇiᶇhabi nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêᶇ hêv ek nêᶄ Islael vê êᶇjêk iniᶇ malaiᶇ. Ma doᶇtom alalôaniᶇ ᶇê bêᶇbêᶇ lôk ᶇê bêᶇbêᶇ êbôk da enaᶇ yani bêᶇ hadêᶇ Lom iniᶇ anyô bêᶇ ba halôk hathak iniᶇ abô ba intu ik vônô hathak a. Ma lêk ma wak te lô.

---

* **24:20-21:** Luk 19:11; Ap 1:6

22 Ma yêlôaniņ avi doho elela yêlôaniņ auk. Hadêņ lôkbôk momaņiniņ ma thêlô i siô

23 ma miņ êpôm Yisu anêņ kupik ami. Ma thêlô êvô êlêm ma enaņ nena thêlô êyê wêņ aņela doho ba enaņ nena Yisu hamô lôkmala.

24 *Ma yêlôaniņ anyô doho i siô ma êyê nôm takenġ hatôm atu ba avi enaņ, ma doņtom thêlô miņ êyê Yisu ami.”

25 Ma Yisu hanaņ hadêņ thai nena, “Mamu ñê auk mi lôk kapôlômim pulusikna ba intu miņ ôêvhaviņ plopet iniņ abô ami!

26 *Thêlô bôk enaņ yôv nena Mesia tem enja vovaņ takêņ vêm ka tem enja anêņ athêņ lôkmaņgiņ ênjêk leņ.”

27 *Vêm ma yani hawa Wapômbêņ anêņ abô takatu ba bôk eto hathak yanida sa hadêņ thai. Môņ ma hanaņ hathak Mose anêņ kapya vêm ma plopet sapêņ iniņ abô takatu ba bôk eto hathak yani haviņ.

28 Ma thêlô êyô malak Emeus ma Yisu hadum ek ni thêthô.

29 Ma doņtom thai enaņ lôklokwaņ, “Lêk yaņsiņ habôk ba tem bôlôvôņ ba dô ma ômô imbiņ yai.” Êņ ma yani hi unyak kapô ek ênjêk imbiņ thai.

30 Yôv ma thêlô êmô ek nejaņ nôm ma yani hawa polom ba hêv mek ma haya ba hêv hadêņ thai.

31 Thai êyê ma maleņ hakyav ba eyala yani. Ma kethêņ oyaņ ma yani mi.

32 Ma thai enaņ hadêņ i nena, “Êê, avanôņ biņ. Alai avenġ loņôndê ma yani hik Wapômbêņ

* 24:24: Jon 20:3-10 * 24:26: Luk 9:22 * 24:27: Sng 22:1-21;

anêḡ abô thô ba alaianinḡ kapôlônḡinḡ hatôm atum hathaḡ.”

³³ Ma bôlônḡ doḡtom ma thai etak loḡ êḡ ma ele i Jelusalem hathak loḡbô. Thai êyô ma êpôm ḡê ku lauminḡ ba lahavute lôk anyô doho ethak doḡtom haviḡ ba êmô.

³⁴ *Ma thêlô enaḡ hadêḡ thai aêntêk, “Avanônḡ biḡ nena Anyô Bêḡ haviyô hathak loḡbô ba yani hik i thô hadêḡ Saimon.”

³⁵ Yôv ma anyô ju êḡ enaḡ nôḡ takatu ba hapôm thai halôk loḡôndê lôk polom atu ba yani haya, êḡ ma thai eyala nena Yisu.

Nê ku êyê Yisu hathak loḡbô

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23)

³⁶ Nê ku enaḡ abô êmô denaḡ ma Yisu haminḡ thêlô malêvônḡ ma hanaḡ, “Môlô kapôlômim êḡjêk labali!”

³⁷ *Ma thêlô esonḡ nena ḡgôk anyô dahô ba êkô kambom.

³⁸ Ma doḡtom Yisu hanaḡ, “Môlô osonḡ ba unim auk hêv yak eka?”

³⁹ Ôḡḡô yabahaḡ lo yaveḡ. Yada êḡ êntêk ba nobalonḡ yalenḡvinḡkupik. Ma ḡgôk liḡkupik mi, ma doḡtom yenaḡ ma hamô.”

⁴⁰ Êḡ ma Yisu hik va lo baḡ thô hadêḡ thêlô.

⁴¹ Thêlô êyê yani ma lenḡḡmavi, ma doḡtom thêlônḡinḡ auk mayaliv ba miḡ êvhaviḡ ami. Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Nôm doho hamô e?”

⁴² Êḡ ma êv alim êbôk kabuk te vi,

⁴³ ma yani hawa ba hayaḡ ma thêlô êyê.

---

* 24:34: 1Ko 15:4-5   * 24:37: Mat 14:26

44 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Bôk yahamô lôkmala haviŋ môlô, ma yahanaŋ nena abô takatu ba bôk eto hathak ya ba hêk Mose anêŋ Abô Balabuŋ lôk Kapyã Plopet ma Kapyã Yeŋ tem injik anôŋ.”

45 Ma yani hik iniŋ auk liŋ ek neyala Wapômbêŋ anêŋ kapyã

46 ba hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ kapyã hanaŋ nena Mesia tem enja vovaŋ ba ema ma êtôm wak lô ma tem imbiyô ênjêk ñê ñama iniŋ loŋ esak loŋbô.

47 Ma esak anêŋ athêŋ ma tem nenaŋ êndêŋ ñê Jelusalem lôk Israël ma avômalô loŋ buyaŋ sapêŋ nena nede kapôlôŋiŋ liliŋ ek Wapômbêŋ nêŋ iniŋ kambom vê.

48 *Môlô lêk ôyê nôŋ takêŋ yôv ba intu nonaŋ lôkthô bêŋ.

49 *Odaŋô! Tem yanêŋ nôŋ atu ba Wakamik bôk havak abô ek nêŋ êyômô môlô. Aêŋ ba nôŋô Jelusalem endeba lôklokwaŋ anêŋ leŋ êndôk êyômô môlô am.”

*Yisu hathak leŋ ba hi
(Mak 16:19-20; Ap 1:9-12)*

50 Ma Yisu halom thêlô ba hi hayô Betani iniŋ loŋ ma hêv baŋ liŋ ba hêv mek hadêŋ thêlô.

51 Hêv mek denaŋ ma hatak thêlô ma ewa yani hathak leŋ ba hi.

52 Êŋ ma thêlô êbô yani ma ele i Jelusalem lôk leŋiŋmavi bêŋ anôŋ.

* 24:44: Luk 9:22
14:16; 15:26; Ap 1:4

* 24:48: Jon 15:27; Ap 1:8

* 24:49: Jon

⁵³ Ma wak nômbêᶇ intu sapêᶇ ma êbô Wapômbêᶇ
êmô unyak mathenᶇ.

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini
copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 28 Dec 2024 from source files dated 31 Aug 2023

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a